

Jari Määttä

LAJIA YMPÄRISTÖN EHDOKSILLA
Ympäristöarvojen ja -normien vaikutukset suunnistukseen

Jyväskylän yliopisto
Liikunnan sosiaalitieteiden laitos
Liikuntasuunnittelun ja -hallinnon
pro gradu -tutkielma
Kevät 2004

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Liikunnan sosiaalitieteiden laitos/ liikunta- ja terveystieteiden tiedekunta

MÄÄTTÄ, JARI:

Lajia ympäristön ehdoilla
Ympäristöarvojen ja -normien vaikutukset
suunnistukseen.

Pro gradu -tutkielma, 155 s., 4 liites.
Liikuntasuunnittelu ja -hallinto
2004

Ympäristön tultua 1960-luvulla näkyväksi osaksi yhteiskuntapoliittista diskurssia ympäristön eettiseen arvottamiseen ja sitä kautta myös ympäristön yhteisölliseen normittamiseen liittyvä pohdinta on lisääntynyt merkittävästi. Vastaavalla tavalla urheilun ja liikunnan muodostamaa yhteiskunnallista toimintojen kenttää hallitsevaksi piirteeksi on viimeisten vuosien aikana noussut yhteisölliseen normittamiseen liittyvä tematiikka. Yhteisön omien normien siirtäminen osaksi urheilun arkipäivää on ollut jokseenkin totaalinen, kaikkialle ulottuva prosessi. Myös ympäristö ja suunnistus ovat saaneet siitä osansa.

Tässä tutkielmassa perehdytään ympäristöarvojen ja -normien ilmentymiseen suunnistuksen toimijoiden keskuudessa. Samalla vertaillaan arvojen ja normien keskinäistä velvoittavuutta toisiinsa. Tutkimus voidaan jakaa kahteen erilliseen osioon. Ensimmäisessä perehdytään niin teoreettisella kuin käytännön toimintojenkin tasolla suunnistuksen toimijoiden ilmaisemiin ympäristöllisiin arvoihin ja niiden yhteiskunnallisiin konteksteihin. Keskeisenä lähdemateriaalina toimivat sekä ympäristön yhteiskuntapoliittiseen diskurssiin keskittyvät teoreettiset pohdinnat että suunnistukseen liittyvät, jo aiemmin tehdyt ympäristöarvoja selvittävät tutkimukset. Toisessa osiossa tarkastellaan ympäristöoikeudellisen lainsäädännön konkreettisia vaikutuksia – juridisia veloitteita ja rajoitteita – suunnistukseen. Tämän osion lähdemateriaali sisältyy kokonaisuudessaan Suomen oikeusjärjestykseen kuuluvaan ympäristöoikeudelliseen normikokonaisuuteen ja metodina lain tulkinnassa käytetään laadullisen tapaustutkimuksen mukaista aineiston tulkintaa.

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että suunnistuksen yhteiskunnallinen normittaminen kohdistuu pääasiassa ennen kilpailuja suoritettaviin toimintoihin. Suunnistuksen omat säännöt sääntelevät vuorostaan tarkemmin kilpailujen aikaista vuorovaikutusta ympäristön kanssa. Arvo- ja normivelvoitteiden yhtäaikainen toimivuus ja sitä kautta myös keskinäinen ristiriidattomuus ei ole aina itsestään selvyyttä, sillä useimmiten toinen näistä asettuu toista tärkeämmäksi. Ongelmaksi nouseekin, kumpaa tulee noudattaa kulloisessakin yksittäistilanteessa. Tähän erityiskysymykseen tulisikin kiinnittää tulevaisuudessa nykyistä suurempaa huomiota myös muiden ympäristössä harrastettavien urheilulajien yhteydessä.

Asiasanat: ympäristö, ympäristöarvot, ympäristöetiikka, ympäristöoikeus, suunnistus, tapaustutkimus

SISÄLLYS

YMPÄRISTÖARVOJEN JA -NORMIEN JALANJÄLJILLÄ	5
1 IKIAIKAINEN KOLMIYHTEYS–LUONTO, YMPÄRISTÖ JA YHTEISKUNTA...8	
1.1 Luonto ja ympäristö	9
1.2 Luonto osaksi yhteiskunnallista keskustelua	11
1.3 Ympäristön politisoituminen	13
1.3.1 Ympäristökriisi	13
1.3.2 Ympäristöherätys	14
1.3.3 Ympäristöhuoli	17
1.4 Ympäristö ja ihminen.....	20
2 YMPÄRISTÖAJATTELUN SYNNYN TUSKA.....	22
2.1 Ihmisen uusi, ympäristöeettisempi suhde luontoon	22
2.1.1 Antroposentrismi	23
2.1.2 Biosentrismi.....	25
2.2 Arvot ja niiden synty	26
2.2.1 Asenteet arvojen taustalla	29
2.2.2 Ympäristöarvot ja käyttäytyminen	30
2.3 Teorian muuttaminen todellisuudeksi	36
3 YMPÄRISTÖARVOT LIIKUNNAN JA URHEILUN VIITEKEHYKSESSÄ.....	38
3.1 Liikunta ja urheilu ympäristöeettisten arvojen kentällä	38
3.1.1 Pehmeän välinearvopohjan omaavat lajit	40
3.1.2 Kovan välinearvopohjan omaavat lajit	41
3.1.3 Luonnon itseisarvopohjan omaavat lajit	41
3.2 Liikunta ja urheilu ympäristön kansallisilla kentillä	43
3.2.1 Nuori Suomi ry yhteistyön vetäjäksi	45
3.2.2 Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n (SLU) ympäristöpoliittiset linjaukset.....	46
3.2.3 Suomen Suunnistusliitto (SSL) ympäristöasioiden edelläkävijänä ...	49
3.2.4 Ympäristöarvot ja -asenteet suunnistuksen toimijoiden keskuudessa	55
4 ARVOSTA NORMIKSI.....	64
4.1 Arvot yhteisöllisenä moraalina	64
4.2 Normit yhteisöllisen moraalin vartijana	65
4.3 Oikeusjärjestys normien kokoelmana	69
4.4 Yhteisön arvot osaksi oikeusjärjestystä	70
5 SUUNNISTUKSEN JA YMPÄRISTÖN VÄLINEN JURIDINEN SUHDE	71
5.1 Jokamiehenoikeus osana suomalaista oikeusjärjestystä	71
5.1.1 Jokamiehenoikeuden keskeisin sisältö	71
5.1.2 Oikeusjärjestys ja jokamiehenoikeudet	73
5.1.3 Suunnistus ja jokamiehenoikeudet.....	74
5.2 Ympäristöoikeus osana suomalaista oikeusjärjestystä	77
5.2.1 Ympäristöoikeudellinen lainsäädäntö	78
5.2.2 Keskeisimmät sovellettavat oikeudelliset periaatteet.....	79
5.2.3 Ympäristöoikeuden viimeisimmät uudistukset.....	82
6 YMPÄRISTÖOIKEUS SUUNNISTUKSEN SILMIN	84
6.1 Ympäristönsuojelu	86
6.1.1 Ympäristölupa.....	87
6.1.2 Kirjallinen ilmoitus	88

6.1.3 YSL:n muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita	89
6.2 Luonnonsuojelu.....	90
6.2.1 Luonnonsuojelualueet.....	90
6.2.2 Luontotyyppien ja maiseman suojelu.....	93
6.2.3 Eliölajien suojelu.....	95
6.2.4 Natura 2000 -verkosto	97
6.2.5 LSL:n muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita	98
6.3 Eläinsuojelu.....	99
6.3.1 Sairaajat ja vahingoittuneet eläimet	99
6.3.2 Eläinsuojelun L:n muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita ..	101
6.4 Metsästyslainsäädäntö	102
6.4.1 Riistaeläinten rauhoittaminen.....	102
6.4.2 MetsästysL:n muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita	103
6.5 Terveysturvallisuus.....	104
6.5.1 TSL:n mukaiset ilmoitukset.....	105
6.5.2 Talousvettä koskevat TSL:n määräykset.....	107
6.5.3 TSL:n muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita	108
6.6 Vesilainsäädäntö	109
6.6.1 Veden johtaminen.....	110
6.6.2 Jäteveden johtaminen.....	111
6.7 Jätehuolto	112
6.7.1 Jätehuollon järjestäminen.....	112
6.7.2 Roskaaminen.....	115
6.8 Maankäyttö ja rakentaminen.....	115
6.8.1 MRL:n mukaiset lupa-asiat.....	116
6.8.2 Rakennussuojelu.....	118
6.8.3 Muinaismuistot.....	119
6.8.4 Maa-ainesten ottaminen	122
6.9 Metsienkäyttö.....	124
6.9.1 Metsäluonnon monimuotoisuus	124
6.9.2 Suojametsät ja suoja-alueet.....	125
6.10 Maastoliikenne	126
6.10.1 Moottorikäyttöisellä ajoneuvolla liikkuminen maastossa	127
6.10.2 Maastoliikennel:n mukaiset kiellot ja rajoitukset.....	128
6.10.3 Maastoliikennel:n muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita.....	130
6.11 Yksityiset tiet.....	131
6.11.1 Tilapäiset yksityistien käyttöoikeudet.....	132
6.11.2 Yksityistien käytön kieltäminen.....	133
6.12 Ympäristövahingot.....	134
6.12.1 Ympäristövahinkojen korvausvelvollisuus	134
6.12.2 Vahingonkorvausten suuruus	135
6.13 Rikosoikeudellinen ympäristövastuu	137
6.13.1 Ympäristön turmelemiseen liittyvät rikokset	137
6.13.2 Luonnon- sekä rakennuksensuojelu rikokset	139
OIKEUDELLISTUMINEN OSANA SUUNNISTUSTA	141
LÄHTEET.....	151
LIITTEET.....	156

YMPÄRISTÖARVOJEN JA -NORMIEN JALANJÄLJILLÄ

Luonnossa liikkuminen on Suomessa aina mielletty ihmisen perusoikeudeksi. Tämä liikkumisoikeus perustuu historiallisesti hyvin pitkälti niin Suomessa kuin muissakin pohjoismaissa niin sanottuihin jokamiehenoikeuksiin. Nämä oikeudet ovat olleet lähes oikeudellisia normeja, joiden noudattaminen on ollut meille suomalaisille hyvinkin itsestään selvää. Tämän luonnossa liikkumisoikeuden, jokamiehenoikeuden, mukaan myös suunnistusta on aina harjoitettu synkkien metsiemme siimeksissä. Mutta luonto ja sen moninainen hyödyntäminen ei ole kuitenkaan koskaan ollut sellainen yhteiskunnan osa-alue, jota ei olisi säädelty myös lailla. Luontoa ja ympäristöä sääntelevä lainsäädäntö muodostaa kokonaisuuden, jota kutsutaan ympäristöoikeudeksi. Viime vuosina tämä oikeuden osa on muuttunut ja uudistunut kovasti ja näiden muutosten yhtenä tärkeimpänä pontimena ovat toimineet EU:sta tulevat normistot ja niiden saattaminen osaksi suomalaista lainsäädäntöä.

Tämän tutkielman tarkoituksena on selvittää suomalaiseen urheilu- ja liikuntakulttuuriin ja erityisesti suunnistukseen liittyviä ympäristöllisiä arvoja ja normeja sekä niiden vaikutusta itse käytännön toimintaan. Tarkastelen aiheitani ensinnäkin yleisesti yhteiskunnan ilmentämien ympäristöarvojen tasolla ja siirryn sen jälkeen arvotarkastelussa urheilun ja liikunnan muodostamaan keskiöön. Lähempään tarkasteluun otan suunnistuksen omat lajikohtaiset ominaispiirteet lajin toiminnan kansallisella tasolla. Toisena tarkastelulähtökohtanani toimii Suomen ympäristöoikeudellinen lainsäädäntö. Varsinkin viimeisen viiden vuoden aikana ympäristöoikeudellinen lainsäädäntö on muuttunut huomasti ja tämän johdosta onkin hyvin tärkeää ajantasaistaa niitä käsityksiä ja toimintamalleja, joita suunnistuksen parissa toimivat henkilöt toteuttavat jokapäiväisessä toiminnassaan luonnossa ja ympäristössä. Tutkin siis, miten ympäristöoikeudellinen lainsäädäntö vaikuttaa suunnistukseen ja siihen liittyviin toimintoihin käytännössä?

Tutkielmani päätutkimusongelmiksi nousee kaksi isoa tutkimusongelmaa: 1. Miten ympäristöarvot näkyvät urheilun ja liikunnan toimijoiden kentässä ja eritoten, miten tämä arvomaailma heijastuu suunnistuksen toimijoiden

ajattelussa? 2. Mitkä ovat suunnistuksen viitekehyksessä tehdyn ympäristöoikeuden tulkinnan vaikutukset itse käytäntöön? Lopuksi pohdin näiden kahden erilaisen moraalivelvoitteen – arvopohjaisen ja normipohjaisen – keskinäistä suhdetta toisiinsa. Eritoten paneudun siihen löytyykö suunnistuksen toimintakäytännöistä jotain sellaista, jossa nämä kaksi moraalivelvoitetta olisivat ristiriidassa keskenään tai tapausta, jossa toinen olisi toista velvoittavuudessaan huomattavasti hallitsevampi?

Näin tutkielmani johtajatuksiksi määrittäyty ympäristöarvojen ja -normien muodostaman viitekehysten ilmentyminen suunnistuksessa ja eritoten sen toimijoiden keskuudessa.

Tutkielmani jakautuu kahteen erilliseen, mutta toisiaan täydentävään osioon. Ensimmäisessä osiossa käsittelen ympäristöön liitettäviä arvoja ja asenteita osana liikunta- ja urheilukulttuurin käytäntöjä. Toisessa osiossa keskityn ympäristön normitasoisen sääntelyn kvalitatiivisen tapaustutkimuksen mukaiseen tulkintaan, jossa tulkinnan keskiön muodostavat ympäristöoikeudelliset normistot ja niiden käytännön vaikutukset suunnistukseen.

Ympäristöarvoja ja -asenteita käsittelevä osio jakautuu kolmeen lukuun. Ensimmäisessä luvussa käsittelen tarkemmin luonnon ja ympäristön käsitteitä sekä sitä, miten nämä kaksi käsitettä ovat yhteiskunnan historiallisessa kehityksessä kuuluneet aina tavalla tai toisella osaksi ihmistä ja hänen toimintaansa osana ekosysteemiä.

Toisessa luvussa keskityn selvittämään ympäristöeettisen arvottamisen erilaisia muotoja sekä sitä, miten nuo muodot ilmenevät nykypäivän yhteiskunnassa. Olennaiseksi osaksi tätä lukua kuuluu myös arvojen ja asenteiden muodostumisprosessin läpikäynti sekä sen osoittaminen, miten ympäristöarvot ja -asenteet liittyvät aina meidän kaikkien tapaan arvottaa eettisesti ympäristöämme. Luvun lopuksi pohdin vielä muutamien teorioiden avulla sitä, miksi käyttäytymisemme ei aina ole sopusoinnussa edustamiemme arvojen kanssa.

Tutkimukseni kolmannessa luvussa peilaan edellä käymääni ympäristöarvoeettista pohdintaa urheilun ja liikunnan muodostamaan viitekehykseen. Toisin sanoen kategorisoin ensinnäkin erilaisia ympäristöarvoeettisia perusteita omaavia lajeja erilaisiin ryhmiin. Toiseksi tarkastelen kansallisella tasolla olevien urheiluorganisaatioiden ilmaisemia asenteita luontoon. Lopuksi käyn vielä esimerkkitapauksena läpi Suomen Suunnistusliiton toimintoihin liittyvää ympäristöpoliittista kehitystyötä

Ympäristöoikeutta käsittelevän osion rakenne poikkeaa hieman arvoja käsittelevästä osiosta, sillä ensimmäinen arvojen ja normien välistä yhteyttä käsittelevä luku on eräänlainen silta tutkielmani ensimmäisen ja toisen osion välillä. Tutkielmani neljännessä ja tämän osion avaavassa luvussa selvitellään tarkemmin sitä, miten arvoista ja asenteista voi yhteiskunnallisen kanssakäymisprosessin välityksellä syntyä myös yhteiskuntaa säänteleviä normeja.

Viidennessä luvussa käsittelen suunnistuksen ja ympäristön väliseen suhteeseen vaikuttavia juridisia normistoja. Ensimmäisenä käsittelen Suomen oikeusjärjestykseen kuuluvan, mutta myös maan tapaan tiukasti luottavan käyttäytymisohjeiston, jokamiehenoikeuksien asemaa osana suomalaista normijärjestelmää. Toisena asiakokonaisuutena tässä luvussa esittelen yleisellä tasolla Suomen ympäristöoikeudellista lainsäädäntöä.

Tutkielmani kuudes luku pureutuu esimerkkitapauksen avulla hieman tarkemmin ympäristöoikeudellisen sääntelyn maailmaan. Tulkiten Suomen ympäristöoikeudellista lainsäädäntöä suunnistuksen muodostamassa viitekehyksessä. Tällä tavoin pyrin muodostamaan ja rajaamaan ympäristöoikeudellisen lainsäädännön vaatimien velvoitteiden mukaiset toiminnan raamit koko suunnistustoiminnan ympärille.

Lopuksi tarkastelen hieman tarkemmin suunnistukseen liittyen kahden erilaisen moraalivelvoitteen – arvopohjaisen ja normipohjaisen – keskinäistä suhdetta sekä sitä, kumpi on tässä yksittäistapauksessa velvoittavampi koko toimintaa ajatellen.

1 IKIAIKAINEN KOLMIYHTEYS – LUONTO, YMPÄRISTÖ JA YHTEISKUNTA

”Luonto ei koskaan verhoudu alhaiseen asuun. Eikä viisainkaan ihminen pysty riisumaan sitä paljaaksi kaikista sen kiinnostavista salaisuuksista. Viisas ei koskaan tee luonnosta vain leikkikaluaan. Siksi hänen parhaimpien aikojensa ja lapsuutensa kukat, eläimet ja vuoret heijastuvat hänestä aina viisautena ja ilona.”(Emerson 1836, 26–27.)

Amerikkalainen ympäristöfilosofi, Ralph Waldo Emerson (1803–1882), kuvaa kirjassaan *Luonto* (alkuperäinen nimi *On Nature*) ihmisen ja luonnon välistä keskinäissuhdetta. Koko kirjan kantavana teemana on yritys saada hänen aikalaisensa huomamaan se, että ihminen ja luonto ovat osa samaa todellisuutta, mutta he vain ilmenevät tuossa todellisuudessa hiukan eri tavoin – ihminen on yksi osa eliökuntaa ja luonto tämän eliökunnan elinpaikka. (Immonen 2002, 7–12.)

Ottaen huomioon teoksen kirjoittamisajankohdan, on todettava, että Emerson oli todella edistyksellinen filosofi, sillä esimerkiksi evoluutioteoria hyväksyttiin vasta kaksi vuosikymmentä myöhemmin (Charles Darwin 1859, *Lajien synty*) osaksi sen aikaista tieteellistä todellisuutta. Tämän vuoksi onkin hyvä lukea edellä siteeraamaani kohta hiukan tarkemmin. Ensinnäkin Emerson on jo tuolloin ymmärtänyt ihmislajin henkilökohtaisen vastuun luonnosta toteamalla, että ”Viisas ei koskaan tee luonnosta vain leikkikaluaan”. Toiseksi hän on jo silloin huomionnut ihmisen suuruudenhulluuden hänen yrittäessään hyödyntää kaikkea luonnossa olevaa ilman, että hänen tarvitsisi kiinnittää mitään huomiota seuraamukseen. Tämä käy ilmi siteerauksen lopusta, jossa Emerson toteaa, että ”Siksi hänen parhaimpien aikojensa ja lapsuutensa kukat, eläimet ja vuoret heijastuvat hänestä aina viisautena ja ilona”.

Emersonin filosofinen ajattelu on tänäkin päivänä vielä relevanttia pohdintaa luonnon ja ihmisen välisestä suhteesta, mutta jo hänen tuolloin esiintuomaa tärkeää sanomaa luonnon haavoittuvuudesta, ei ole vielä täysin ymmärretty. Luonto on kuitenkin jo otettu osaksi yhteiskuntaamme, mutta täysivaltainen jäsen se ei ole vielä.

1.1 Luonto ja ympäristö

Kreikkalainen filosofia on aina ollut hyvinkin kiinnostunut luonnosta. Jo esistoalaiset filosofit tekivät tulkintoja ja havaintoja luonnosta ja sen olemuksesta. Näitä länsimaisen historian ensimmäisiä filosofeja – Thales, Anaksimandros ja Anaksimenes – onkin syystä kutsuttu luonnonfilosofeiksi. Tämän vuoksi voidaankin sanoa, että ihminen on tiedostanut oman suhteensa luontoon ja sitä kautta myös ympäristöönsä jo ainakin viimeisen kahden ja puolen vuosituhannen ajan. (Oksanen & Rauhala-Hayes 1999, 7.) Mutta mikä tai mitä tämä luonto ja ympäristö sitten ovat?

Perusoikeuskomitean mietintö vuodelta 1992 määrittelee sanojen luonto ja muu ympäristö tarkoittamia asioita seuraavasti:

”Niin elollista luontoa (eläimet ja kasvit), elotonta luontoympäristöä (vesistöt, ilmakehä, maa- ja kallioperä) kuin ihmisen toiminnan tuloksena syntyntä kulttuuriympäristöä (rakennukset, rakennelmat ja maisemat)”.
(Perusoikeuskomitean mietintö 1992, Vilkan mukaan 1996, 42.)

Tämän määritelmän mukaan siis luonto on sekä elollisesta että elottomasta osasesta koostuva ympäristöllinen kokonaisuus, johon ihmisen toiminnan jälki ei ole vielä vaikuttanut. Hollo (1998) määrittelee vastaavasti luonnon käsitteeksi, joka on ihmisestä riippumaton, mutta johon myös ihminen itse käsitteenä kuuluu. Vastaavasti käsitteen ympäristö Hollo määrittelee ihmiskeskeiseksi käsitteeksi. Tämä johtuu siitä, että ihmisen ollessa jossain ympäristössä hän kohdistaa siihen aina erilaisia odotuksia ja vaatimuksia ja näin määrittää siis ympäristöään omasta ihmiskeskeisestä lähtökohdastaan lähtien. (Hollo 1998, 3.)

Ympäristön eksaktiin, tarkkaan määrittelyyn liittyy kuitenkin vielä monia ongelmia. Ensinnäkin ympäristö on moniulotteinen vaikutusten verkosto, joka voidaan jakaa dualistisen mallin mukaan kahteen toisistaan riippumattomaan osaan eli ajattelevaan ja ulottuvaan osaan. Ajattelevalla osalla tarkoitetaan luonnon humanista osaa ihmisen kasvatuksen ja elämän kautta, kun taas ulottuvalla osalla tarkoitetaan luonnon fysikaalista, konkreettista olemusta (puut, kivet,...). Toiseksi ympäristön kokeminen sekä ihmisen itsensä että

ympäristötieteen tulkintojen välityksellä on hyvinkin erilainen prosessi. Ihminen itse peilaa ympäristöä omaan kokemukseensa siitä, kun taas ympäristötiede etsii ympäristöstä luonnontieteellisiä säännönmukaisuuksia teorioidensa tueksi. (Simula 2002.)

Tämän ympäristön moniulotteisuuden ja määrittelyn vaikeuden johdosta herääkin kysymys: Voidaanko jokin tietty ympäristö rajata alueeltaan johonkin tiettyyn kokoon? Yrjö Hailan (2001) mukaan ympäristön koko vaihtelee eri asioiden kohdalla hyvinkin suuresti ja ympäristön tilannekohtaisen laajuuden määrittää aina kyseiseen asiaan liitettävät ympäristöllisesti merkitykselliset kriteerit. (Haila 2001, 17.) Käytännössä tämä merkitsee sitä, että mikäli ympäristöllisenä kriteerinä on esimerkiksi yksittäisen suunnistuskilpailun vaikutus ympäristöön, niin tämän vaikutuksen alaisuuteen kuuluvaksi ympäristöksi voidaan katsoa se alue, johon kilpailutoiminta vaikuttaa tavalla tai toisella. Toisin sanoen suunnistuskilpailun ympäristön muodostaa se alueellinen kokonaisuus, johon itse kilpailutapahtuma vaikuttaa. Voidaankin siis todeta, että ympäristö on se alueellinen kokonaisuus, joka vaikuttaa ihmiseen ja hänen toimintaansa kaikkialla, mutta jonka vaikutus on aina ajasta ja paikasta riippuvainen.

Määriteltyäni käsitteet luonto ja ympäristö herää kysymys, mikä on näiden jokapäiväisesti ja joskus epäjohdonmukaisesti käytettyjen käsitteiden välinen ero? Yrjö Haila erottelee nämä kaksi käsitettä toisistaan seuraavalla tavalla:

”Ympäristö muodostuu ihmisten elinehtoja määräävien konkreettisten tekijöiden kokonaisuutena... [Näiksi tekijöiksi Haila nimeää muun muassa kulttuuriympäristön ja luonnonvarojen käytön.] ...Luonto on inhimillisen olemassaolon perustana olevien prosessien kokonaisuus. Ihmiset ovat luonnon kanssa vuorovaikutuksessa elintoimintojensa välityksellä omissa elinympäristöissään, mutta luonto on 'suurempi' kuin tällaisten vuorovaikutusten summa.” (emt., 202.)

Käsitteiden erottelu on siis jokseenkin selvä: ympäristö muodostuu ihmisestä lähtöisin olevien tekijöiden kokonaisuudesta, kun taas luonto ihmisen ja sen välisen vuorovaikutuksen muodostamasta prosessista. Tämä Hailan tekemä käsitteiden määrittely ja keskinäinen erottelu on hyvin samankaltainen edellä

esittelemäni Hollon jaottelun kanssa. Voidaan siis todeta, että olennaisin ero ympäristön ja luonnon käsitteiden välissä on ihminen itse omine toimintoineen ja tarpeineen. Edellisestä Hailan lainauksesta huomaamme myös, että luonto käsitteenä kuuluu osaksi ympäristön käsitettä ja näin eräänlaisena yleiskäsitteenä työlleni voi pitää ympäristön käsitettä.

1.2 Luonto osaksi yhteiskunnallista keskustelua

Ensimmäisiä ympäristön ja koskemattoman luonnon tuhoutumisen tiedostamiseen viittaavia merkkejä on havaittavissa länsimaisissa kulttuureissa jo 1800-luvulla. Silloiset ympäristöpoliittiset vaatimukset koskivat lähinnä luonnon suojelemista ja luonnon paremmin huomioonottavaa käsittelyä sen aikaisessa yhteiskunnassa. Tässä vaiheessa huomio kiinnitettiin usein vain paikallisiin ja yksittäisiin, alkuperäistä luontoa tuhoaviin esimerkkitapauksiin. Niin Yhdysvalloissa kuin myös Englannissa tämä ympäristöllinen yhteiskuntakritiikki keskittyi lähinnä metsien käyttöä koskeviin riitoihin ja teollisuuden aiheuttamiin tuhoihin niin ihmiselle itselleen kuin myös luonnolle. (Haila 2001, 26–27.)

Tästä luonnon uudenlaisesta, sen tarpeet tiedostavasta huomioimisesta olikin seurauksena pyrkimys luonnon aktiiviseen suojelemiseen ja sen seurauksena moniin maihin syntyi luonnonsuojeluyhdistyksiä. Tämänkaltaisen luonnonsuojelutoiminnan tavoitteena oli tuolloin luonnon suojeleminen ihmisen ja hänen kulttuurinsa haitallisilta vaikutuksilta. (Jokinen, Järvikoski, Pietarinen & Saarto 1992, 43.)

Suomessa edellä kuvatun luonnonsuojeluaatteen kehittyminen voidaan jakaa selviin yhteiskunnan kehityksellisiin ajanjaksoihin. Kyseinen jaottelu perustuu kulloisellekin ajanjaksolle tyypillisiin luonnonsuojelullisiin aatteellisiin perustoihin ja toimintamuotoihin. Keskeisinä toimijoina tämän tarkastelun yhteydessä ovat kansalaisjärjestöt, joiden toiminnan luonne on muuttunut tämän historiallisen ajanjakson kuluessa yksittäisten kansalaisten toiminnasta aina painostusjärjestötoimintaan saakka. Tämä luonnonsuojelun kehitys

ympäristönsuojeluksi ja sitä kautta myös yleiseksi kritiikiksi kulutusyhteiskuntaa kohtaan voidaan jaotella seuraavan mallin mukaisesti neljään ajanjaksoon:

1. Luonnonsuojelu luonnonmuistomerkkien säilyttämisenä (noin vuodet 1880–1937)
2. Luonnonsuojelu kansan harrastuksena (1938–1966)
3. Ympäristökysymys yhteiskunnallisena ongelmana (1967–1978)
4. Ympäristökysymyksen elämäntavan kritiikki (1979–). (Jokinen ym. 1992, 82.)

Näistä kaksi ensimmäistä ajanjaksoa kuuluvat puhtaasti Suomen luonnonsuojelun historiaan, kun taas kaksi viimeistä ajanjaksoa kuuluvat olennaisesti ympäristönsuojelun ja ympäristöherätyksen syntyyn liittyvään historiaan.

Ensimmäisen ajanjakson aatteellisena taustana oli ihmisten havahtuminen siihen todellisuuteen, että sen aikainen yhteiskunnallinen ”sivistyksen voittokulku” – esimerkiksi teollistuminen – uhkasi konkreettisesti luontoa ja eritoten ihmisten tärkeänä pitämiä luonnonmuistomerkkejä (emt., 82). Toisin sanoen muutamat henkilöt tajusivat, että yhteiskunta tuhoaa omalla toiminnallaan aidon alkuperäisen luonnon ellei tähän kehitykseen puututtaisi pikimmiten. Pohjoismaissa merkittävänä luonnonsuojelun pioneerinä voidaan pitää suomalaissyntyistä löytöretkeilijä Adolf Nordenskiöldiä, joka vuonna 1880 teki aloitteen luonnonsuojelualueiden perustamista valtion maille. Tämä hanke ei toteutunut kuitenkaan vielä silloin, vaan vasta vuonna 1938 perustettiin Suomen ensimmäiset kansallis- (neljä kappaletta) ja luonnonpuistoalueet (kuusi kappaletta). (Vuorisalo 1993, 86–87 ; Jokinen ym. 1992, 83.)

Toisen ajanjakson aloittava sysäys vuonna 1938 saatiin Suomen Luonnonsuojeluyhdistyksen perustamisesta. Tämän tapahtuman pohjalta koko toisen ajanjakson aatteelliselle toiminnalle olikin tyypillistä luonnonsuojeluun liittyvä uudenlainen harrastustoiminta ja kaikenlainen vapaaehtoistyön lisääntyminen. Näin luonnonsuojelu ja sen aateperusta alkoivat pikku hiljaa vakiinnuttaa asemaansa Suomen yhteiskuntapoliittisen toiminnan kentässä. Mutta vielä tällöinkään tällä luontoaatteellisella toiminnalla ei ollut juurikaan vaikutusmahdollisuuksia luontoa ja ympäristöä koskevissa konkreettisissa

yhteiskunnallisissa kysymyksissä – luonnonsuojeluyhdistyksellä ei ollut vielä yhteiskunnallisen painostusjärjestön statusta ja voimaa. (Jokinen ym. 1992, 83.)

Kolmas ja neljäs ajanjakso kuuluvat siihen murrosvaiheeseen, jossa luonnonsuojelun rinnalle ja hyvinkin pian myös sijaan syntyi uusi käsite – ympäristönsuojelu. Tämä muutos perinteisestä luonnonsuojeluajattelusta yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähtäävään ympäristönsuojeluun johtui hyvin pitkälti siitä, että ihmiset alkoivat vihdoinkin huomioida myös omaa elinympäristöään ja yhteiskuntaa kokonaisuutena, jonka kaikki toiminnot vaikuttavat aina myös itse luontoympäristöön ja sitä kautta myös ihmiseen itseensä. Tästä uudesta ympäristöaatteellisesta herännäisyydestä käytetään usein nimeä ympäristöherätys, joka johti ennen pitkää myös yleiseen yhteiskunnalliseen huoleen ympäristöstä eli ympäristöhuoleen.

1.3 Ympäristön politisoituminen

Ympäristöongelmat tulivat näkyväksi osaksi yhteiskunnan arkipäivää 1960-luvulta lähtien. Tätä ennen huomio oli kiinnitetty jo alkuperäisen luonnon tuhoutumiseen ihmisen toimien seurauksena, mutta nyt ympäristöä koskevaan yhteiskunnalliseen keskusteluun tulivat mukaan niin ympäristön saastuminen kuin myös energia- ja luonnonvarakysymyksetkin. Tässä vaiheessa alettiin puhua eräänlaisesta globaalista kriisistä, jolle tunnusomaisina piirteinä olivat ekologisista seikoista johtuvat, kokonaisia yhteiskuntia koskettavat yhteiskunnalliset ympäristökriisit – ympäristö ja yhteiskunta olivat joutuneet keskinäiseen ristiriitaan. (emt., 42–43.)

1.3.1 Ympäristökriisi

Yhtenä tärkeimpänä syynä ympäristökriisiin 1960-luvulla pidettiin ihmiskunnan hallitsematonta väestönkasvua, joka eteenkin kehitysmaissa oli jo tuolloin

vakava ongelma. Mutta ”kehittyneempien valtioiden”¹ osalta tämä syy ei toimi, sillä näiden maiden väestö ei ole kasvanut juurikaan viimeisen viidenkymmenen vuoden aikana. ”Kehittyneempien valtioiden” ympäristökriisin takana onkin aivan eri syyt, joista yhtenä on nostettu esille muuttuvan teknologian vaikutus ympäristöön. Tässä syyttävä sormi on osoitettu eritoten ympäristöä pilaavien kemikaalien ja myrkkujen käytön suuntaan. Toisena tähän liittyvänä syynä on pidetty yhteiskunnallisia organisaatorakenteita. Tässä kohden itse teknologia ja sen hyötykäyttö ei ole syy, vaan se, kuka tuota teknologiaa käyttää. Tämä argumentti oli aikanaan sosialististen tutkijoiden suosiossa heidän arvostellessaan länsimaiden kapitalistista talousjärjestelmää, mutta kun heidän oman sosialistisen järjestelmänsä aiheuttamat ympäristötuhot tulivat ilmi, tämä kritiikki hävisi pois. (Jokinen ym. 1992, 45–46.)

Modernin yhteiskuntajärjestelmän ymmärtäminen on edellytys sille, että tämän päivän yksittäisiä ympäristöongelmia ja sitä kautta myös koko ympäristökriisiä voitaisiin selvittää entistä paremmin. Nykyisin hallitsevana näkemyksenä onkin, että mikään yksittäinen syy ei voi yksin selittää ympäristökriisiä, vaan tämä on tulosta useista toisiinsa liittyvistä asioista. (emt., 46–47.) Toisin sanoen ihmisen pitää vain ensin havaita oman yhteisön ympäristölliset ongelmat ja sitten sinnikkäästi etsiä niihin tilannekohtaista, sopivaa ratkaisua, sillä mikään valmis malli ei tule ratkaisemaan tätä yksittäistä ongelmaa.

1.3.2 Ympäristöherätys

Ympäristöherätykseksi kutsutaan 1960- ja 1970-luvuilla alkanutta tapahtumasarjaa, joka johti edellä kuvatun kaltaiseen tilanteeseen (ympäristöongelmien havaitsemiseen), missä ympäristö tuli tärkeäksi osaksi ihmisen jokapäiväistä, arkista elämää (Haila 2001, 9). Ihminen tiedosti vihdoinkin oman toimintansa seuraamukset ja tätä kautta ympäristö nousi myös monia ihmisen ja luonnon välisiä ongelmia luonnehtivaksi yhteiseksi nimittäjäksi. Tämä liike syntyi protestiksi sen aikaista yhteiskunnallista kehitystä

¹ En halua tietoisesti käyttää tässä sanaa kehittyneet valtiot, sillä mielestäni näiden valtioiden toiminta ei ole ollut luonnon ja ympäristön kannalta sen kehittyneempää kuin kehitysmaidenkaan.

vastaan (saasteiden määrän kasvu, öljyvahingot, vesistöjen rehevöityminen,...) ja voidaankin perustellusti sanoa, että ympäristöherätys oli eräänlainen moraalinen protesti yhteiskuntaa ja sen silloista kehitystä kohtaan. (Haila 2001, 23.) Mutta miksi tämä herätysliike syntyi näinkin yhtäkkiä?

Eräänä syynä tähän nopeaan ja voimakkaaseen mielenilmaukseen luonnon ja ympäristön puolesta on mainittu koko sen aikaista yhteiskuntaa vastaan kohdistettu narkästys, edellä kuvattu moraalinen protesti. Tällainen koko yhteiskuntaa vastaan kohdistettu arvostelu ei yleensä tunne minkäänlaisia välitiloja ilmenemisensä voimakkuuden suhteen – protesti on joko voimakas tai sitten sitä ei ole edes olemassakaan. (emt., 23–24.) Tällä kertaa protesti sai ihmiset taaksensa ja siitä syntyi voimakas koko maapallon kattava protestiaalto.

Toinen oleellinen syy ympäristöherätyksen yhtäkkiselle ilmestymiselle liittyy siihen historialliseen ajankohtaan, jona se ilmeni. Liikehän sai alkunsa toisen maailmansodan jälkeisenä aikana, joten sen yhtenä tärkeänä ympäristöä uhkaavana protestinaiheena oli ydinjätteen aiheuttama radioaktiivinen saaste. Tämä herätti ihmisissä vastarintaa jo 1950-luvulla, mutta kun seuraavalla vuosikymmenellä mukaan tulivat myös muut ihmisen luomat, luonnossa aiemmin tuntemattomat kemikaalit, esimerkiksi ympäristömyrkyt, niin vastarinta vain vahvistui. (emt., 27.) Näiden uusien, ihmisen itsensä luomien aineiden tuhot ja vaarat ihmiselle itselleen siis nostattivat uuden protestiliikkeen nopeasti kaikkien tietoisuuteen ja sitä kautta myös suurien ihmismassojen suosioon.

Edellä kuvatut syyt eivät kuitenkaan useimpien ympäristöherätystä tutkineiden yhteiskuntatieteilijöiden mukaan riitä selittämään tämän liikkeen ilmenemisen voimakkuutta. Tekijä, mikä voisi selittää tämän protestiliikkeen voimakkuuden, oli sen tarjoamassa uutuudessa ihmiselle – ympäristöhuoli tunnistettiin globaaliksi yhteiskunnalliseksi ilmiöksi! (emt., 28.) Ennenhän ihmiset olivat kiinnittäneet huomiota vain lokaalisiin, paikallisiin ympäristötuhoihin ja nyt, kun ihmisillä oli samanlaisia ympäristötuhojen merkkejä ympärillään joka puolella maapalloa, niin yhteisen vastarinnan muodostuminen oli helpompaa. Yrjö Haila tiivistää tämän huomion sanoessaan: "...yhteiskunnan ja ympäristön välillä koettiin vallitsevan totaalinen, kaiken kattava kriisi." (emt., 28).

Yhteiskunnan ja sen muovaaman ympäristön muuttuminen radikaalilla tavalla 1960-luvulla oli siis yhtenä tärkeänä syynä siihen, miksi tällainen suuria kansanjoukkoja liikuttanut ympäristöherätys oli niin suosittu kuin oli. Tämä ihmisten yhteiskunnallinen ympäristön puolesta protestointi ei olisi kuitenkaan ollut mahdollista ilman voimakasta mielipidekanavaa. Tällaiseksi väyläksi kehittyi uudentyyppinen yhteiskunnallinen liike – aktiivinen kansanliike. (Haila 2001, 29.)

Tämä uusi, perinteisestä luonnonsuojeluliikkeestä erkaantunut yhteiskuntaliike – ympäristöliike – erosi vanhasta luonnonsuojeluaatteesta usealla ratkaisevalla tavalla. Ensinnäkin ympäristöliike oli luonteeltaan poliittisempi ja ideologisempi liike kuin edeltäjänsä. Toiseksi se arvosteli kärkevämmiin silloisen yhteiskunnan talous-, kulutus- ja teknologiakeskeisyyttä. Kolmanneksi se omaksui laajemman ympäristö käsitteen kuin edeltäjänsä, jossa luonto oli ollut kaiken toiminnan lähtökohta. Tämänkaltainen poliittinen protestointi oli tuohon aikaan yleistä myös muilla yhteiskunnan osa-alueilla, esimerkiksi rotu- ja rauhankysymyksissä. Mutta kaikkien näiden protestiliikkeiden perusta nojasi samaan yhteiskunnalliseen epäkohtaan – yhteiskunnan teollistumisen johdosta muuttuneeseen yhteiskuntaan. Kansalaiset pääsivät näitä uusia yhteiskuntapoliittisia väyliä pitkin ilmaisemaan oman epäluottamuksensa ja tyytymättömyytensä perinteistä poliittista ja taloudellista vallanpitoa kohtaan, ja tätä väylää kansa myös käytti. (Jokinen ym. 1992, 78.)

Uudet ympäristöliikkeet saivat toimintaansa aivan uudenlaista vakuuttavuutta entisiin luonnonsuojeluliikkeisiin verrattuna. Uusia ympäristöliikkeitä lähtivät vetämään eri tieteenalojen tunnetut tutkijat ja yliopistohahmot. Näin ympäristöliike sai tuekseen vankan akateemisen tuen ja samalla myös näkyvyyttä aikansa medioissa. Sen käytännön voima oli näin siis paljon suurempi ja uskottavuus myös parempi kuin edeltäjänsä. Kun hankkeen takana on myös yhteiskunnan älymystöön kuuluvia vaikuttajia, niin siihen on koko yhteiskuntapoliittisen valtarakennelman silmissä pakko suhtautua vakavasti. (Haila 2001, 29.) Voidaankin todeta, että uusi yhteiskunnallinen ympäristöherääminen pääsi puhkeamaan täyteen kukkaansa juuri näiden ympäristöliikkeiden välityksellä. Ilman niitä ympäristöherätys olisi jäänyt

edeltäjiensä tasolle ja näin yhteiskunnallinen vaikuttavuus ei olisi juurikaan parantunut. Oikea aika ja oikeat välineet siis mahdollistivat tämän yhteiskunnallisen ympäristöheräämisen esiintulon.

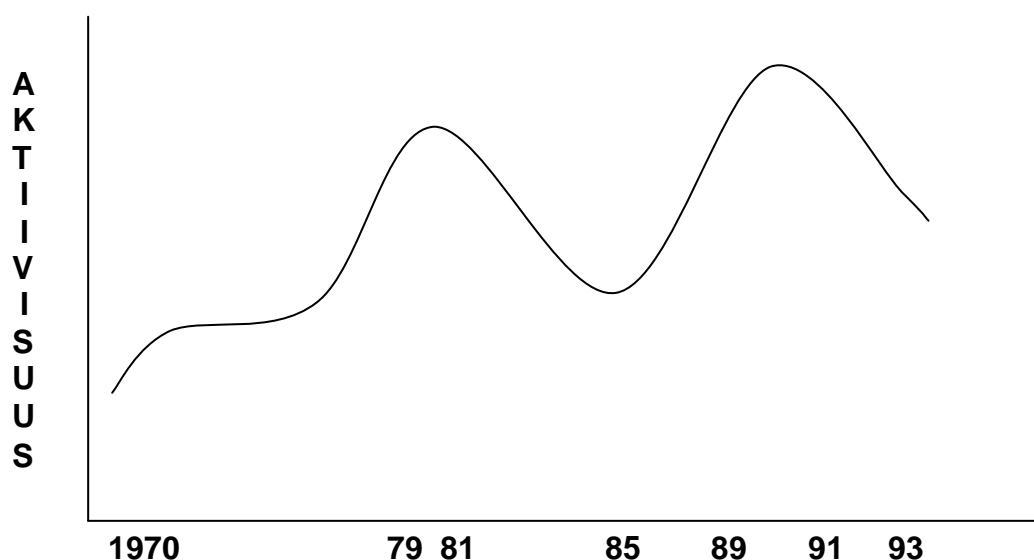
1.3.3 Ympäristöhuoli

Ympäristöherätys loi pohjaa uudelle yhteiskunnalliselle ympäristötietoisuuden ilmentymälle – ympäristöhuolelle. Ympäristöhuoli ei ole globaalilla tasolla mikään tiettyyn formaattiin muokattu ilmiö, vaan sen ilmentymät eri puolilla maailmaa ovat vaihdelleet hyvinkin paljon. Vaikka nämä ilmentymät ovat eronneet paljon toisistaan, niin niillä on kuitenkin ollut myös tärkeitä yhdistäviä tekijöitä, jotka ovat tehneet näistä ilmiöistä yhtenäisen aatteellisen liikkeen. Ensinnäkin ympäristöhuolen aiheuttaneet tekijät ovat olleet ympäristössä havaittuja, ihmisen aiheuttamia konkreettisia ja vakavia ympäristöllisiä ongelmia. Toisaalta koko liikettä ja sen toimijoita voimakkaasti yhdistänyt tekijä on ollut toimijoiden vakava huoli ihmiskunnan elinmahdollisuuksien säilymisestä sen oman luontoa riistävän toiminnan seurauksena. Vaikka teknologian kehityksen myötä vakavat paikalliset ympäristöongelmat onkin saatu paremmin hallintaan, toimijoiden yleiset, globaalit huolenaiheet tuntuvat lisääntyvän koko ajan. Näkyvimpinä tällaisina ongelmina ovat olleet ilmastonmuutos ja biologisen monimuotoisuuden väheneminen luontoympäristössä. Tämän muutoksen johdosta myös ympäristöliikkeet ovat muuttaneet muotoaan. Entisten paikallisten ”yhden asian liikkeiden” rinnalle on syntynyt paljon kansainvälisiä ympäristöasioihin erikoistuneita organisaatioita: Greenpeace, Maailman luonnonsuojeluliitto (IUCN) ja Maailman luonnon säätiö (WWF). (Haila 2001, 31–32.) Näin siis ympäristöhuoli on saavuttanut globaalistikin sellaiset mittasuhteet, että myös liikkeen ulkopuolisten henkilöiden on entistä vakavammin otettava huomioon ympäristön ja sen tuhoutumisen uhka omissa toimissaan.

Ympäristö on muodostumassa pikku hiljaa tärkeäksi osaksi nyky-yhteiskuntaa. Ihmiset ovat tulleet enemmän tai vähemmän tietoisiksi siitä, että ympäristö tulisi ottaa paremmin huomioon ihmisen kaikessa toiminnassa. Tämän vuoksi onkin

sanottu, että ympäristöhuoli on eräänlainen kulttuurinen näkökanta, jonka keskeinen yhteisöllinen vaikutin on pelko siitä, että julkisuuteen nousevat ympäristön tuhoutumisen esimerkit ovat vain niitä räikeimpiä tapauksia, jotka jättävät muut pienemmät, mutta ehkä pitkällä aikavälillä vaikutuksiltaan pahemmat tapaukset varjoonsa. Tällöin yhteiskunnan ja luonnon välinen todellinen ristiriitatilanne peittyi joidenkin yksittäistapausten varjoon, ja pelko ihmiskunnan ja eritoten luonnon tulevaisuudesta vain lisääntyy. Tästä seuraakin, että ympäristöhuoli on yhteiskunnallinen asenne, jonka omaksunut henkilö määrittelee ympäristöön vaikuttavien tapahtumien merkityksen niin yhteiskunnan kuin myös oman toimintansakin kannalta aina omasta ympäristöllisestä näkökulmasta lähtien. Onkin sanottu, että ympäristöhuoli on englanninkielisen vastineensa (environmentalism) tavoin eräänlainen ideologia, ”ismi”, joka määrittelee ihmisen maailmankuvaa suhteessa ympäröivään luontoon. (Haila 2001, 40–41.)

Suomessa ympäristöhuoleen olennaisesti liittyvä ympäristöpoliittinen aktiivisuus ja ympäristöongelmien yhteiskunnallinen huomio on otto voidaan jakaa Pertti Rannikon (1994) mukaan kuvion 1 mukaiseksi ympäristöliikehdinnän aaltoiluksi.

KUVIO 1. Ympäristöliikehdinnän aallot Suomessa (Rannikko 1994, 19).

Kuvion 1 mukainen ympäristöliikehdinnän aktiivisuuden vaihtelu ympäristöasioiden yhteiskunnallisessa kontekstissa on seurausta ympäristöasioiden huomioimisen kollektiivisen- ja individualistisen ulottuvuuden

vuorottelusta. Toisin sanoen yhdessä kohdin aktiivisuutta kansalaiset ovat kaikessa mukana, mutta kun he havaitsevat, että heidän toimillaan ei olekaan vaikutusta käytäntöön, niin he vetäytyvät pois julkisesta ympäristökeskustelusta ja keskittyvät oman yksityiselämänsä ongelmiin. Jonkin ajan kuluttua he taas havahtuvat johonkin yhteiskunnan ympäristöä riistävään epäkohtaan ja heidän yhteiskunnallinen, näkyvä ympäristöaktiivisuutensa nousee taas korkeaksi. Tämän kaltainen aktiivisuuden nousu tapahtuu yhteiskunnassa monesti hyvin yhtäaikaisena ilmiönä ja näin voidaankin puhua kollektiivisesta ympäristöaktiivisuuden kaudesta. Syynä tähän yhtäaikaiseen havahtumiseen ja sitä seuraavaan kiinnostuksen lopahtamiseen on pidetty muun muassa median näkyvää vaikutusta nykyajan ihmiseen. Toisin sanoen, kun mediassa nostetaan jokin ympäristöongelma esille (esimerkiksi Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuus vuonna 1986), niin ihmiset kiinnostuvat siitä. Kun sama uhka on esillä tarpeeksi kauan, niin ihmiset turtuvat siihen ja aktiivinen asian puolesta taistelemine jää usein tähän. (Rannikko 1994, 18–19.)

Kuten kuviosta 1 nähdään, niin aktiivisuuden heilahtelut ovat olleet suhteellisen suuria ja kuviosta on myös luettavissa kaksi suurempaa aktiivisuuden huippukohtaa: vuodet 1979–81 ja 1988–1991. Ensimmäinen aktiivinen kausi sai sykäyksensä niin sanotusta Kojjärven tapauksesta, jossa ympäristöaktivistit ryhtyivät suoraan toimintaan pelastaakseen Forssassa sijaitsevan tunnetun lintujärven, Kojjärven, kuivatukselta. Samoihin aikoihin myös muualla Suomessa havahduttiin muutamiin paikallisiin ongelmiin. Tätä aktiivisuuden kautta jatkui aina 1980-luvun alkuun, jolloin aktiivisuus alkoi vähentyä ympäristöjärjestöjen vahvistettua yhteiskunnallista asemaansa vihreän puolueen päästessä eduskuntaan vuonna 1983. Toisaalta aktiivisuutta vähensi myös ympäristöministeriön perustaminen vuonna 1983. Tätä aikakautta on osuvasti nimitettykin ympäristöliikkeen kukoistuskaudeksi. (emt., 12–14.)

Ympäristökamppailun uudeksi aalloksi nimitetty ajanjakso (1988–91) sai alkunsa monista suurta julkisuutta saaneista ympäristökiistoista. Näiden julkisten ympäristökonfliktien kärjessä olivat tienrakennushankkeisiin ja rakennusten suojeluun liittyvät kiistat, mutta myös edellisen aktiivisuushuipun aikaan esillä olleet esteettisiin ja maisemallisiin tekijöihin liittyvät kiistat olivat

nytkin esillä. Mutta tälläkin kertaa aktiivisuus alkoi laskea muutaman vuoden aktiivisen kauden jälkeen. Median kiinnostus aiheeseen lopahti, ja näin ympäristöongelmien vakavuus ihmisten silmissä ei ollut enää samaa luokkaa kuin aiemmin. (Rannikko 1994, 14–18, 21.)

Aktiivisuuden aaltoilu on jatkunut aina nykypäivään asti ja viime vuosina onkin ollut jälleen uuden aktiivisen kauden aika. Tällä kertaa esille tulleet asiat ovat olleet hiukan globaalimpia kuin ennen; esimerkiksi erilaiset tankkerionnettomuudet maailman merillä ja ilmaston lämpeneminen. Kuitenkin myös paikalliset kiistat ovat olleet esillä. Esimerkkeinä tällaisista paikallisista kiistoista voidaan mainita pitkään jatkunut kädenvääntö Natura-alueista, Vuotoksen tekoaltaasta ja viidennestä ydinvoimalasta. Tämäkin ympäristöaktiivisuuden aalto on pikku hiljaa vaiennut muiden isojen uutisten alle. Esimerkiksi Yhdysvaltojen sota Irakia vastaan on tullut täyttämään tätä ympäristökeskustelun käyttämää aikaa julkisessa sanassa.

1.4 Ympäristö ja ihminen

Ympäristö, eritoten luontoympäristö, on ihmisen luontoon kohdistamien toimenpiteiden johdosta muuttunut ja muuttumassa yhä enemmän ihmisen omien, egoististen toiveiden kaltaiseksi asuinympäristöksi. Muutos ei ole ollut aina, tuskin juuri koskaan, hyväksi koko ekosysteemille ja tämän vuoksi voidaankin sanoa, että ihminen on ottanut itselleen ”maanjäätälän jumalan” roolin alistaessaan ympäröivää elintilaansa omien lajispesifien tarkoitustensa toteutukseen. Ei siis ole ihme, että viimeisen vuosisadan aikana monet luonnon huonosta, vuosisatoja jatkuneesta, kohtelusta seuranneet saastumisilmiöt ovat olleet osa lähes jokapäiväistä yhteiskuntapoliittista keskustelua. Tämän keskustelun johdosta ihmiset ovat kuitenkin vihdoinkin pysähtyneet ajattelemaan luontoa ja sitä kuinka suurta vahinkoa me *Homo sapiens* -lajin edustajat olemme sille ja sen muille eliölajeille aiheuttaneet.

Edellä kuvattu yleinen keskustelun avaus on hyvä aloitus paremman huomisen puolesta, mutta ikävä kyllä sekään välttämättä ei riitä, sillä ihmisen perusluonne,

ahneus, piilee aina jonkun ihmishahmon sisällä ja päästessään esille sopivassa paikassa sopivaan aikaan tämä yksikin ihminen voi saada paljon tuhoa aikaiseksi. Toivotaan, että näin ei käy, sillä ihmiset ovat oikeasti alkaneet huolehtia omasta ympäristöstään entistä paremmin. Esimerkiksi jätteiden kierrätys on viime vuosina tehostunut entisestään ja näin luonnon turha kuormitus on ainakin vähentymään päin. Pienistä positiivista askeleista on hyvä edetä kohti parempaa tulevaisuutta. On toivottavaa, että tämä hyvänkierre tulee jatkumaan, ja sitä kautta pelko ihmisen itsetuhoisesta, luonnon tuhoavasta käyttäytymisestä olisi turha.

2 YMPÄRISTÖAJATTELUN SYNNYN TUSKA

Ympäristöajattelua on läpi vuosituhansien leimannut ihmiskeskeisyyden leima, jonka muuttuminen ympäristön kannalta parempaan, kestävämpään ajattelumalliin on vasta alkutekijöissään. Koska ihmiset ovat lähes koko sivilisaationsa historian ajan olleet tällaisessa luonnon alistavassa kulttuurisessa ilmapiirissä, niin myös ympäristön eettinen arvottaminen on ollut toissijainen asia. Voidaankin sanoa, että halki vuosituhansien ihminen on tietoisesti tai tiedostamattaan asennoitunut luontoon siten, että se on vain väline hänen omien tarpeidensa tyydyttämiseksi. Koska asenteet ovat olleet tällaiset, niin myös ihmisen käytännön suhde luontoon on muotoutunut hyvinkin riistäväksi, despoottiseksi. Näin ollen ainoa kestävä ratkaisu ihmisen ympäristöajattelun muuttamiseksi olisi kokonaan uuden etiikan luominen, mikä voidaan nähdä tulevaisuuden yhteiskunnan yhdeksi suurimmista haasteista. (Oksanen & Rauhala-Hayes 1997, 15–20.)

2.1 Ihmisen uusi, ympäristöeettisempi suhde luontoon

Ympäristöetiikka on ihmisen ja hänen elinympäristönsä välistä vuorovaikutusta tutkiva etiikan osa-alue. Tutkijat luokittelevat omia ympäristöeettisiä ajattelumallejaan keskenään poikkeavasti, mutta eräänlaisina pääluokkina tässä luokitteluiden kirjossa voidaan pitää jaottelua, jossa ympäristöeettiset suuntaukset ryhmitellään joko antroposentriseen tai biosentriseen ajattelumalliin. (Oittinen 1995, 24.) Näistä malleista antroposentrinen eli ihmiskeskeinen ympäristöetiikka korostaa ihmisen suhtautumista luontoon ihmisen arvoista ja tarpeista lähtien, kun taas biosentrinen eli luonto- tai elämäkeskeinen ympäristöetiikka haluaa painottaa sitä, että luonto on sellaisenaan arvokas ja säilyttämisen arvoinen. (Pietarinen 1993, 33–34.) Tiivistäen voidaankin sanoa, että ihmisen suhtautuminen ympäristöä ja sitä kautta myös luontoa kohtaan on pitkälti kiinni siitä, miten hän eettisesti arvottaa sitä ja mihin hän pohjaa nämä omat eettiset arvotuksensa. Jos tarkastellaan asiaa liikuntakulttuurin kannalta, niin voikin olla suhteellisen hankalaa löytää mitään yhtenäistä, koko liikuntakulttuurin kenttää kattavaa arvomaailmaa työni

taustalle. Eri urheilulajithan ovat jo lähtökohdiltaan hyvin erilaisia ympäristöeettisessä suhtautumisessaan luontoon kohtaan.

2.1.1 Antroposentrismi

Antroposentrisen ympäristöetiikan mukaan ihmisen suhtautuminen luontoon pohjautuu täysin vain ihmisen omiin lajispesifisiin tarpeisiin ja arvoihin. Toisin sanoen ihmisen luonnolle antama arvo on välineellinen, ihmisen omia materiaalisia arvojen tyydyttävä arvo. Näin siis kaikki tehdään vain ihmisen lajikohtaisista lähtökohdista lähtien. Juhani Pietarinen (1993) jakaa ihmiskeskeisen etiikan kolmeen pääryhmään – utilismiin, humanismiin ja mystismiin. (Pietarinen 1993, 34.)

Utilismi on näistä kolmesta ympäristöeettisestä ajattelutavasta luonnon hyväksikäytön kannalta totaalisin. Utilistisen asenteen moraalinen perustelu nojaa vain ja ainoastaan siihen, että ihmisen elämä on hyvinvoinnin maksimointia ottamatta huomioon ihmisen luonnolle siinä samalla aiheuttamia tuhoja ja vahinkoja. Toisin sanoen ihminen voi hyödyntää luontoa rajattomasti omien materiaalisten (raaka-aineita ja energiaa) tarpeidensa tyydyttämiseksi. (emt., 34–35.) Liikunnallisten ja urheilullisten ympäristöarvojen kannalta katsottuna utilismi on jokseenkin hankala eettinen suuntaus, sillä se ei anna luonnolle muuta kuin materiaalista arvoa – ihmisen hyvinvoinnin maksimoivaa arvoa. Näin siis ihminen ei voisi harjoittaa liikuntaa luonnossa sitä säilyttävästi, vaan luonnon tuhoutuminen olisi väistämätön seuraus ihmisen harkitsemattomista toimista siellä. Tässä yhteydessä voidaankin puhua utilismin niin sanotusta kontrafinaalisuudesta eli siitä, että ihmisen eettinen rappeutuneisuus luontoa kohtaan kääntyy häntä itseään vastaan luonnon totaalisen tuhoutumisen välityksellä (emt., 35). Eli, jos ihminen vain hyödyntää luontoa omiin tarpeisiinsa eikä välitä seurauksista, niin jossain vaiheessa ihminen havahtuu siihen tosiasiaan, että luontoa ei ole enää olemassakaan vaan ihminen on tuhonnut sen kokonaan.

Humanismi on ympäristöeettisessä suhteessaan luontoon utilismia lievempi, sillä sen aatteellisena päämääränä on ihmisen henkisen kehityksen maksimointi. Tämän mukaan ihmisen tulisi olla sokraattisten ihanteiden kaltainen – älyllisesti utelias, vastuuntuntoinen ja oikeudenmukainen – henkilö, joka saa käyttää luontoa hyväkseen, kunhan se vain palvelee hänen älyllistä ja eettistä kehitystään. Tällainen jatkuva älyllinen kehitys ei ole mahdollista, ellei luonto säily ennallaan, sillä ympäristö vaikuttaa olennaisesti ihmisen henkiseen kehitykseen. (Pietarinen 1993, 36–37.) Näin ollen voikin sanoa, että humanismi on utilismiin verrattuna luonnossa tapahtuvan urheilun ja liikunnan kannalta soveltuvampi ympäristöeettinen suuntaus, sillä kestävä ja järkevä toiminta luonnossa on mahdollista vain silloin, kun luonnon olemassaolo on taattu itse toimijoiden taholta. Mutta tässäkin ajattelumallissa on omat ongelmansa. Ensinnäkin ihmisen jatkuva sivistäminen vaatii tekniikan kehitystä ja sitä kautta myös luonnon tuhoamista. Toiseksi humanismi vaatii ihmiseltä laajaa itsehillintää hänen elintonsa ainaisessa maksimoinnissa, mikä ei ainakaan tällä hetkellä näytä ihmiskunnassa onnistuvan. (emt., 37–38.)

Mystismi on ympäristöeettinen suuntaus, jonka korkein arvopäämäärä on luonnon pyhyden huomioon ottaminen. Luonto on mystikolle pyhä ja sen tuhoaminen olisi mystikolle oman henkisyiden rappeuttamista. Näin voidaankin todeta, että mystismin suurena tavoitteena on luonnon säilyttäminen sellaisena kuin se on. Nyky-yhteiskunnassa tällainen ei-teollista yhteiskuntamallia kannattava eettinen suuntaus on käytännössä mahdotonta toteuttaa, sillä ilman teollista tuotantoa ei olisi ihmisten nykyistä hyvinvointia. (emt., 38–39.) Voidaankin sanoa, että urheilun ja liikunnan ympäristöarvojen kannalta mystismi on liian totaalinen, sillä tämän eettisen suuntauksen mukaan emme voisi harjoittaa luontoliikuntaa oikeastaan missään muodoissa.

Yhteenvetona antroposentrisistä ympäristöetiikan linjauksista humanismi on luonnon säilyttämiseen pyrkivää eettistä ajattelua, mitä utilismi ei missään nimessä ole. Mystismi menee omassa aatteellisessa perustassaan luonnon säilyttämisen osalta ehkä liiankin pitkälle. Näin voidaan siis sanoa, että antroposentrisistä ympäristöeettisistä suuntauksista humanismi on lähimpänä sellaista realismia, jossa luonnon toiminta otetaan huomioon jo toimintaa

suunniteltaessa. Humanismikaan ei tosin täydellisesti istu tämän tutkimuksen viitekehukseen sellaisenaan, sillä liikunta ja urheiluhan on yleisesti teknilliseen kehitykseen ja paremmuuteen tähtäävää toimintaa.

2.1.2 Biosentrismi

Biosentrisen ympäristöetiikan mukaan ihminen ei ole etuoikeutettu eliö muihin faunan ja flooran olentoihin nähden, vaan myös muilla elävillä olennoilla on moraalista arvoa. Pietarinen (1993) erottelee biosentristä asenteista kaksi pääsuuntausta – sentientismin ja vitalismin. (Pietarinen 1993, 39–40.)

Sentientismin aatteellisena lähtökohtana on kritiikki spesismiä eli lajisyrjintää kohtaan – ihminen ei ole moraalisesti sen kummempi eliö kuin jäniskään. Sentientismin mukaan kaikilla tuntoisilla (ei esimerkiksi bakteereilla tai kasveilla) olennoilla on samanlainen moraalinen oikeutus elää ja tätä kautta ihminen ei olisikaan ainut luonnon hallitsija. Näin ihmisen nykyisenkaltainen luonnon ja muiden eliöiden riisto ei olisi hyväksyttävää. (emt., 40–41.) Urheilun ja liikunnan ympäristöarvojen kannalta katsottuna sentientismi on kaksijakoinen asia. Ensinnäkin luonnon ja sitä kautta tuntoisten eliöiden säilyminen on luontoliikunnan kannalta olennaista, mutta toisaalta, kun harjoitetaan liikuntaa luontoympäristössä, vaarannetaan samalla muiden tuntoisten eliöiden elinmahdollisuudet.

Vitalismin perustavana arvona on elämä. Sen mukaan kaikilla elävillä olennoilla on yhtäläinen eettinen arvo ja näin niillä kaikilla on myös yhtäläinen oikeutus lajista riippumatta lajille tyypilliseen, onnelliseen elämään. Näin ihmisen olisi kaikissa toimissaan pyrittävä tilanteeseen, jossa se antaa muillekin eliöille yhtäläiset mahdollisuudet elää. Toisin sanoen ihmisen toiminnan pitäisi tapahtua luonnon sanelemilla ehdoilla – eikä päinvastoin. Jos haittaa kuitenkin syntyy, niin ihmisen olisi suoritettava korvaavia toimia asioiden palauttamiseksi ennalleen. (emt., 42–44.) Liikuntakulttuurin ympäristöarvojen lähtökohtana vitalismi olisi erinomainen, jopa täydellinen, mutta käytännössä sen puhdas noudattaminen ei nykyisessä markkinatalousyhteiskunnassa ole mahdollista.

Markkinat ja teollisuus haluavat tuottaa ja maksimoida taloudellisia voittoja, ja liikunta yhtenä yhteiskunnan osa-alueena ei voi yksin muuttaa tätä yleistä yhteiskunnallista ajattelutapaa. Koko liikuntakulttuuria koskevaksi tavoitteeksi voitaisiin kuitenkin liittää pyrkimys tähän uuteen, luonnon kannalta parempaan ajattelutapaan. Näin liikuntakulttuuri voisi toimia tässä asiassa eräänlaisena esimerkkinä muulle yhteiskunnalle.

Kaiken kaikkiaan biosentriset ympäristöetiikan muodot olisivat luonnon kannalta parhaita lähtökohtia liikunnan ja urheilun ympäristöetiikan aatteellisena pohjana. Todellisuus ei kuitenkaan kohtaa ainakaan tällä hetkellä tätä optimaalista lähtökohtaa, vaan käytännössä antroposentriset suuntaukset ovat vieneet voiton. Tulevaisuudessa olisikin hyvä, jos saisimme ympäristöasioihin liittyvän yhteiskunnallisen ajattelun eettisen pohjan jonkinlaiseksi humanismin ja sentientismin välimuodoksi – eräänlaiseksi kompromissiksi ihannetilasta. Edellä tässä esitetyn perusteella pidän humanismia kuitenkin kaikkine vikoineen ja puutteineen pro gradu -tutkielmani ympäristöeettisenä viitekehyksenä, sillä suunnistuksen viitekehystä asiaa katsottuna voidaan sanoa, että humanismi sopii suunnistuksen tämänhetkiseen arvomaailmaan parhaiten. Humanismin parhaimpina puolina suunnistuksen kannalta ovat lajin järkiperäisyyden ja henkisen kehityksen huomioon ottaminen eettisessä mielessä. Toisena tärkeänä asiana voidaan pitää sitä, että luonnon kaikkalainen huomioonottaminen on jo nyt suunnistuksen arkipäivään kuuluvaa eettistä toimintaa. Sentientismi olisi tähän tarkoitukseen eettisesti parempi vaihtoehto, mutta sen perusajatus siitä, että kaikki tuntoiset eläimet ovat eettisesti yhtä arvokkaita ei vielä ole suunnistuksen eettistä todellisuutta. Tämän mukaanhan suunnistajat eivät muun muassa voisi kilpailla esimerkiksi eläinten pesinnän aikaan.

2.2 Arvot ja niiden synty

Etiikkaa voidaan pitää eräänlaisena kertomuksena hyvästä ja ihannoidusta elämästä, jossa eettisten pohdintojen ja arvovalintojen avulla ihmiset pyrkivät erottamaan hyvän pahasta ja oikean väärästä (Vilka 1996, 34). Näiden

eettisten, tässä tapauksessa ympäristöeettisten, pohdintojen taustalla on usein ihmisten tekemä valinta siitä, että jokin on hänen mielestään hyvä tai toivottava asia. Nämä toivotut preferenssit, arvot, eivät ole mitään tieteellisiä faktoja todellisuudesta vaan niiden voidaan katsoa edustavan ihmisten arvostamia henkisiä ja ideaalisia kuvia todellisuudesta. Arvot tulevat esille vain ihmisten kanssakäymisessä todellisen maailman kanssa ja onkin harhaanjohtavaa sanoa, että luonnossa havaittavat asiat ovat arvoja sinänsä. Paremminkin pitäisi sanoa, että arvot ovat ihmisten omia päätöksiä siitä, mikä luonnossa on heistä itsestään arvokasta ja hyvää. (Rolston III 1981, 205–206.) Tämän henkilökohtaisen arvottamisen johdosta onkin olemassa mitä moninaisimpia luonnon arvojen jaotteluita. Seuraavassa esittelen niistä kaksi, joista ensimmäinen on yhdysvaltalaisen Holmes Rolston III:n ympäristöpoliittinen malli ja toinen on Anu Oittisen ympäristöarvojen jaottelun malli urheilun ja liikunnan omassa viitekehyksessä.

Rolston III jakaa luontoon tavallisimmin liitettävät arvot kymmeneen eri ryhmään:

1. Taloudelliset arvot,
2. Elämän ylläpitämisen arvot,
3. Ajanvietteellinen arvo,
4. Tieteellinen arvo,
5. Esteettinen arvo,
6. Elämän arvo,
7. Monimuotoisuuden ja yhtenäisyyden arvot,
8. Vakauden ja spontaanisuuden arvot,
9. Dialektinen arvo ja
10. Sakramentillinen arvo (emt., 207–224).

Urheilun ja liikunnan ympäristöarvojen kannalta näistä tärkeimpiä ovat seuraavat viisi: Elämän ylläpitämisen arvo on tärkeä osa urheilun ja liikunnan arvopohjaa, sillä ilman elämän perusedellytyksiä (ilmaa, vettä, puhtaita elinoloja,...) ei olisi myöskään luonnossa tapahtuvaa urheilua ja liikuntaa sellaisena kuin me nyt sen hahmotamme. Toisena urheilun ja liikunnan kannalta tärkeänä arvona voidaan pitää luonnon ajanvietteellistä arvoa. Tämä on ehkä yksi tärkeimmistä urheiluun ja liikuntaan liitettävistä luonnon arvoista, sillä eihän

luonnossa tapahtuva liikunta olisi mitään ilman sen itsensä tuomaa ajanvietteellistä arvoa. Kolmantena urheiluun ja liikuntaan liittyvänä luontoarvona voidaan mainita sen esteettinen arvo, sillä monet lähtevät luontoon liikkumaan vain sen vuoksi, että pääsisivät edes vähäksi aikaa pois siitä urbaanista ”hullunmyllystä”, missä nykyajan ihminen elää. Neljäntenä urheilun ja liikunnan luontoarvojen pohjaan voidaan lisätä luonnon dialektinen (vastakohtaisuuksiin liittyvä) arvo. Tämän arvon voi katsoa ilmenevän urheilun ja liikunnan viitekehysessä siten, että luonto on siellä liikkuvalla aina suuri mahdollisuus, mutta se on myös samalla suuri haaste. Toisin sanoen aluksi mikään ei tunnu olevan ihmisen ja hänen urheilullisen viettinsä esteenä, mutta kuitenkin luonto joskus näyttää mahtinsa asettamalla luonnossa toimimiselle omat jyrkät rajansa. Viidentenä ja viimeisenä urheiluun ja liikuntaan liitettävänä luontoarvona on sen sakramentillinen arvo, jonka mukaan luonto opettaa tieteen ohella myös jokaista meistä yksilönä. Toisin sanoen luonto opettaa meitä samalla kun liikumme siellä.

Luonnon arvot muodostavat ympäristöeettisen pohdinnan keskiön. Tämän pohdinnan filosofisena lähtökohtana työssäni on siis humanistis-antroposentrinen näkökulma, jonka mukaan arvoina tarkastellaan vain sellaisia asioita, joita ihminen itse liittyy luontoon. Tämä ihmisen tekemä arvottaminen voidaan tehdä Anu Oittisen mukaan pääasiassa kahdesta näkökulmasta lähtien. Ensinnäkin voidaan puhua luonnosta eräänlaisena itseisarvona, jolloin luonnon arvo on siinä itsessään eikä siihen liitetä näin ollen mitään muita arvoja. Esimerkkinä tällaisesta itseisarvoisesta näkökulmasta luontoon voidaan mainita ihmisen halu pitää erämaaluonto sellaisenaan kauniina ilman, että sitä yritettäisiin millään tavalla hyödyntää. (Oittinen 1995, 29.)

Toisena Oittisen lähtökohtaisena luonnon arvottamisen mallina voidaan pitää luonnon pitämistä eräänlaisena välinearvona. Tällainen luontoon liitettävä arvo voi olla mm. taloudellista, virkistyksestä tai kulttuurista arvoa. Tässä arvojaottelussa otetaan mukaan kuitenkin niin monenlaisia arvoja, että se on parempi jakaa vielä kahteen erilliseen osaan: pehmeisiin ja koviin välinearvoihin. Pehmeät välinearvot ovat luontoon liitettäviä arvoja, jotka ovat sopusoinnussa luonnon kanssa. Nämä arvot edellyttävät luonnon säilymistä

sellaisenaan kuin se nyt on. Esimerkkinä tällaisista pehmeistä välinearvoista voidaan mainita esteettiset luontoarvot. Kovat välinearvot ovat luonnon totaalisesti välineellistäviä arvoja, joiden tavoitteena on vain muiden päämäärien saavuttaminen. Esimerkkinä voidaan mainita luonnon oleminen teollisuudelle pelkkänä raaka-ainevarastona. (Oittinen 1995, 31–32.)

Edellä esitettyä tapaa arvottaa luonto ihmiskeskeisesti kutsutaan myös arvosubjektivismiksi, jonka olennaisena lähtökohtana on liittää arvot tiettyyn arvottajaan, subjektiin, jonka arvojen muodostuskyky on täysin riippuvainen yksilön subjektiivisesta arvottamiskyvystä. Vastakohtana tälle tavalle arvottaa luontoa kutsutaan arvo-objektivismiksi, jonka pääsanomana on se, että luonnolla on itseisarvoa arvottajasta riippumatta. Näin ollen luonnolla olisi arvoa vielä sittenkin, vaikka maailmassa ei olisi jäljellä enää yhtään arvottamiseen kykenevää yksilöä. Nämä arvottamisen mallit ovatkin kaksi keskeisintä arvoteorian mallia. (emt., 32.)

2.2.1 Asenteet arvojen taustalla

Asenne määritellään usein eräänlaiseksi varsin pysyväksi uskomukseksi, jonka tausta vaikuttamina ovat yleensä yksilön havaitsemat tosiasiat. Usein puhutaan myös asennetta tarkoitettaessa mielipiteistä, tunteista, taipumuksista, alttiudesta tai puolueellisuudesta jotain asiaa kohtaan. Yhteistä näille kaikille ilmauksille kuitenkin on, että ne ovat asioita, joihin vielä voidaan vaikuttaa. (Rynning 1993, 69–70.)

Asenteet syntyvät yleensä oppimisprosesseissa, joiden kohteina ovat tietoon, tunteisiin ja käyttäytymiseen liittyvät asiat. Voidaankin sanoa Rynningin sanoin, että ”...asenne koostuu tiedosta, tunteista ja aikomuksesta käyttäytyä tietyllä tavalla”. (emt., 70–71.) Nämä opitut käyttäytymismallit ovat eräänlaisia arvojen esiasteita, sillä asenteiden muututtua pysyviksi niitä on hankala enää jälkikäteen muuttaa. Rynning mainitsee ainoana realistisena asenteiden muuttamiskeinoina oppimisen ja tämäkin on yleensä tehokas vain silloin, kun oppija on vielä nuori, noviisi kyseisen asian suhteen. (emt., 72–75.)

Arvo ja asenne käsitteiden käytännön elämän jäsentymättömyydestä johtuu, että ne usein myös sekoitetaan toisiinsa. Marja Järvelä (2002, 25- 27) erottaa ne toisistaan seuraavasti: "...asenteet ovat sosiaalisina tosiasioina enemmän situationaalisia ja tarkemmin operationalisoitavissa mitattaviksi havainnoiksi [kuin arvot]". Tästä johtuen ympäristöarvojen muokkaaminen ympäristöeettisempään suuntaan onkin mahdollista vain muuttamalla ensin ihmisten asenteita luontoa kohtaan eli yritetään muuttaa ihmisten antroposentriset asenteet lähemmäksi biosentrisiä vaihtoehtoja. Asenteet ovat siis arvojen esiasteita, joihin vaikuttamalla voimme saada ihmisiä ympäristöystävällisemmiksi. Tällainen asenteiden ja sitä kautta myös arvojen pysyvä muuttaminen on kuitenkin vaikeaa, sillä arvoja pidetään yleisesti päämääriämme ohjailevina subjekteina ja jos päämäärät sotivat uusia arvoja vastaan, niin uusia arvoja ei silloin kovin helpolla hyväksytä (Järvelä 2002, 25–28).

Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että arvot ovat ensinnäkin yleisiä ja pysyviä päämäärää ohjaavia valintojen taustavaikuttimia, joiden muuttaminen on mahdollista vain muuttamalla ensin yksilön asenteita. Toiseksi voidaan sanoa, että arvot ovat ympäristöstä (fyysisestä ja sosiaalisesta) opittuja, eri yhteiskunnan osia koskevia preferenssejä. (Kyntäjä 2000, 35.)

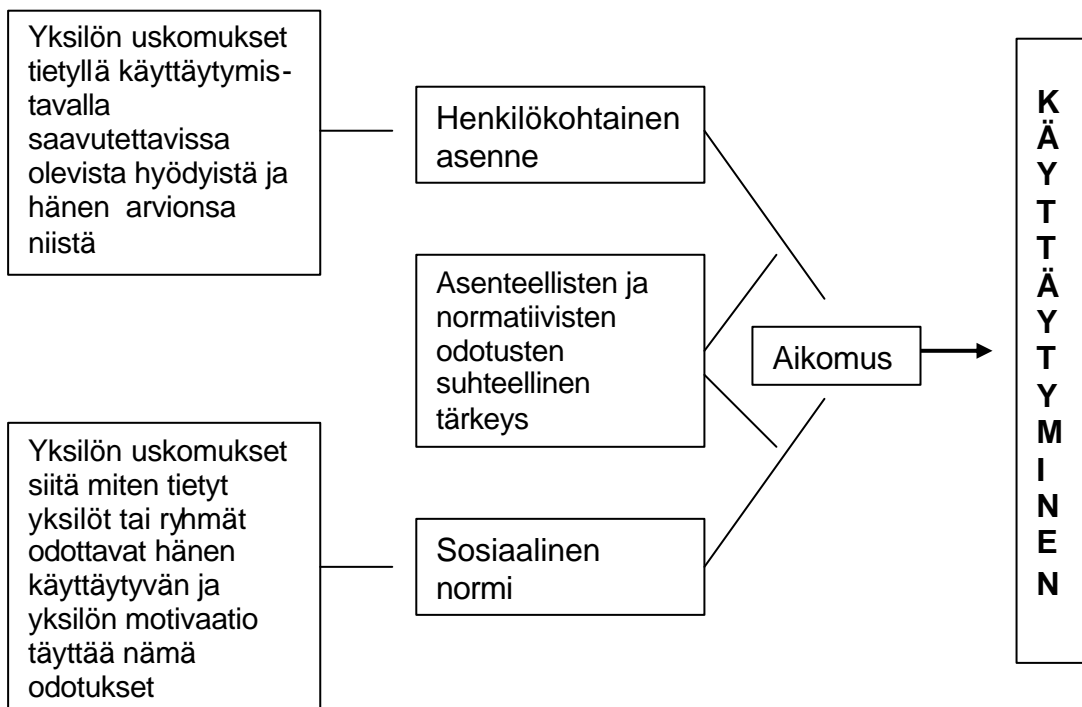
2.2.2 Ympäristöarvot ja käyttäytyminen

Ympäristönsuojelu on ollut viime vuosina suomalaisessa yhteiskunnassa eräänlainen muotisana, jota on tuotu esille erilaisissa yhteyksissä. Tästä voitaisiinkin päätellä, että ympäristö itsessään olisi yksi aikamme tärkeimmistä arvoista. Ainakaan käytäntö ei ole osoittanut tällaista asenteellista arvomaailman sitouttamista luontoon, sillä kaikenlaiset ympäristötuhot ja -vahingot ovat uutisten jokapäiväistä sanomaa. Mistä sitten tällainen arvomaailman ja käyttäytymisen välinen ristiriita johtuu?

Teoria rationaalisesta käyttäytymisestä

Kognitiivisen psykologian teorioiden mukaan ihminen pyrkii saattamaan tietonsa ja käyttäytymisensä yhdenmukaiseksi asenteidensa kanssa. Jos nämä kolme tekijää – tieto, käyttäytyminen ja asenne – eivät ole jossain tilanteessa sopusoinnussa keskenään, niin yksilö pyrkii muuttamaan jotain niistä kolmesta siten, että tilanteeseen/valintaan kohdistuva jännite minimoituu. (Haavisto 1991, 49.) Käytännössä tämä merkitsee esimerkiksi sitä, että jos yksilö ei ole tyytyväinen johonkin harrastuksensa ympäristöarvoon (luonnonmukaisuus, esteettisyys,...), niin hän yrittää etsiä tietoa paremmista harrastusmahdollisuuksista ja näin muuttaa käyttäytymisensä ilmenemistä paremmassa ympäristössä omien preferenssiensä suuntaan.

Teoria rationaalisesta käyttäytymisestä (a theory of reasoned action) pohjautuu pitkälti sen olettamuksen varaan, että ihmiset ovat rationaalisia yksilöitä, jotka hyödyntävät systemaattisesti saatavilla olevaa tietoa (Fishbein & Ajzen 1975, Haaviston mukaan 1991, 49). Tämän teorian mukaan käyttäytyminen on kuvion 2 mukaisten tekijöiden yhteisvaikutuksen tulosta.

KUVIO 2. Yksilön käyttäytymiseen vaikuttavat tekijät rationaalisen käyttäytymisteorian mukaan (Aalto 1986, Haaviston mukaan 1991, 49–50).

Tämän käyttäytymismallin perusolettamuksena on se, että ratkaisevin yksilön käyttäytymistä määräävä tekijä on yksilön aikomus tehdä jotain tai vaihtoehtoisesti olla tekemättä mitään. Jos yksilö on päättänyt toimia jollain tavalla, niin tätä aikomusta selittävät sekä yksilön arvio käyttäytymisensä seuraamuksista että itse käyttäytymiseen kohdistuva sosiaalinen normi. Tämä sosiaalinen normi muodostuu ensinnäkin yksilön normatiivisista uskomuksista siitä, miten muut odottavat hänen käyttäytyvän ja toiseksi siitä, miten motivoitunut yksilö on täyttämään nämä odotukset. (Stahlberg & Frey 1988, Haaviston mukaan 1991, 50.)

Käytännössä voimme tutkia teoriaa esimerkkitapauksen kautta. Otetaan esimerkkitapaukseksi tilanne, jossa henkilö pohtii sitä, haluaako hän lähteä ajamaan polkupyörällä luontoon, vaikka tietää tämän aiheuttavan koskemattomalle luonnolle tuhoa. Aluksi tämä merkitsee sitä, että henkilön tulee itse päättää haluaako hän lähteä pyöräilemään. Jos henkilö on halukas toimimaan kyseisellä tavalla, niin tätä halukkuutta voidaan miettiä tarkemmin edellisen mallin mukaisesti. Ensinnäkin yksilö punnitsee sitä, onko hänelle kyseisestä toiminnasta minkälaisia hyötyjä (fyysisen kunnonkohotus, luonnon esteettinen nauttiminen, pääseminen pois urbaanista ilmapiiristä, ...) ja minkälaiseksi hän arvottaa nuo hyödyt omasta katsantokannastaan asiaa pohtien. Toiseksi yksilö pohtii sitä, miten muut yhteisön jäsenet odottavat hänen toimivan kyseisessä tilanteessa. Tässä tapauksessa vaihtoehtona voisi olla esimerkiksi se, että yhteisön muutkin henkilöt lähtisivät itse pyöräilemään kyseiselle seudulle tai he jättäisivät retken tekemättä vedoten esimerkiksi luonnon tuhoutumiseen henkilön pyöräillessä siellä. Yksilö ratkaisee tämän yhteisön asettaman sosiaalisen valintatilanteen itse parhaaksi katsomallaan tavalla. Toisin sanoen, jos yhteisön oletettava preferenssi olisi jättää retki tekemättä vedoten luonnon tuhoutumiseen, niin yksilö voi tehdä retken silti, sillä hän voi olla välittämättä yhteisön hänelle asettamista sosiaalisista normeista. Tässä tapauksessa yksilö siis asettaa henkilökohtaiset asenteensa normatiivisten odotusten edelle ja päättää lähteä pyöräilemään luonnon helmaan.

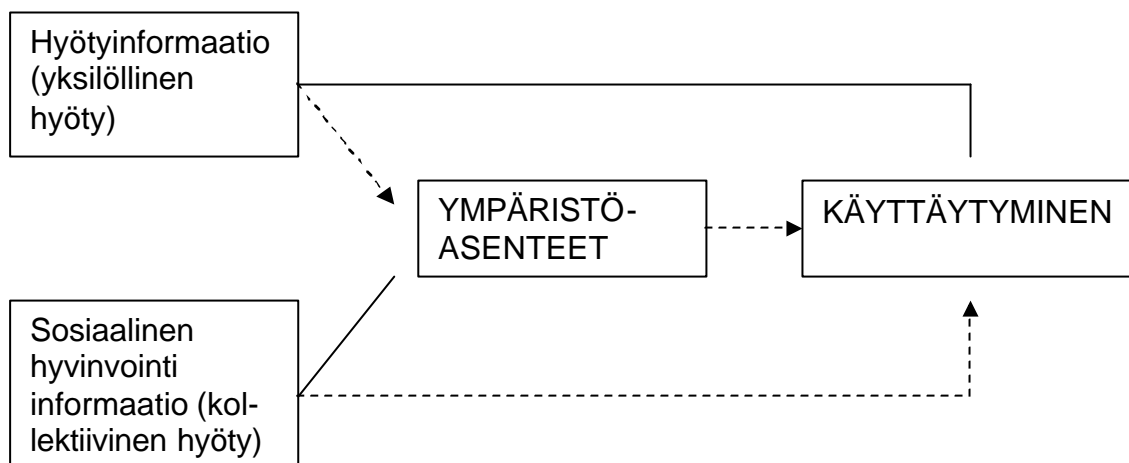
Rationaalisen käyttäytymismallin mukaan ihmiset siis arvottavat asioita lähtökohtaisesti omista asenteista ja arvoista lähtien. Ihmisen ympäristöön kohdistama käyttäytyminen on kuitenkin usein ristiriidassa ihmisten itsensä ilmoittamien preferenssien kanssa. Yhtenä selitysmallina tähän arvoristiriitaan on kirjallisuudessa pidetty niin sanottua vapaamatkustaja-ongelmaa. (Aalto 1986; Uusitalo 1986, Haaviston mukaan 1991, 51.) Tämän mallin tärkein sanoma on se, että jossain valintatilanteessa ihmisen omakohtaiset hyödyt ajavat niiden kanssa ristiriidassa olevien kollektiivisten preferenssien edelle (Haavisto 1991, 52). Esimerkiksi ympäristöeettisesti ajatteleva ihminen ei ole valmis yhteisön kannalta tärkeään ympäristöystävälliseen tekoon, jos hän joutuu samalla uhraamaan omia yhteisön kannalta vähempiarvoisia, mutta yksilölle tärkeämpiä arvoja (raha, aika, ...). Näin yksilön asenteiden ja käyttäytymisen välille syntyy ristiriita, joka johtaa usein yhteisön edun kannalta huonoon lopputulokseen.

Käyttäytymisen ja asenteiden välisen ristiriidan syitä

Suurimpina syinä käyttäytymisen ja asenteiden väliseen ristiriitaan ovat Liisa Uusitalon mielestä ensinnäkin edellä esitelty vapaamatkustajakäyttäytyminen ja toiseksi ihmisen taipumus tavoitella toimissaan kollektiivisen hyödyn lisäksi aina myös henkilökohtaista hyötyä (Uusitalo 1986, 58–59). Toisin sanoen ihmisen oman edun tavoittelu menee aina yhteisön kannalta tärkeämmän edun edelle, joko kokonaan (ensimmäinen syy) tai ainakin osittain (jälkimmäinen syy). Tämän yksilön omien preferenssien suurempi vaikutus käyttäytymiseen selviää hyvin kuviossa 3.

Yhtenäinen viiva kuviossa 3 tarkoittaa pääasiallista vaikutusta asiaan ja katkoviiva tarkoittaa edellistä vähäisempää vaikutusta asiaan. Kuvion mukaan siis sosiaalista hyvinvointia koskeva tieto on usein merkittävämpi ihmisten ympäristöasenteiden muokkaaja, kun taas yksilöllinen hyötyinformaatio on päävaikutin ihmisten käyttäytymiseen. Tämän johdosta voidaankin sanoa, että asenteiden ja käyttäytymisen välinen yhteys heikkenee. Toisaalta voidaan myös todeta Uusitalon sanoin, että "... ympäristöystävällinen käyttäytyminen ei välttämättä lisääny, vaikka saisimme tietoa esim. saastumisen kollektiivisista

haitoista, ellei samanaikaisesti synny tarpeeksi voimakkaita sosiaalisia normeja kollektiivisesti järkevän käyttäytymisen tueksi. ”. (Uusitalo 1986, 58–59.) Toisin sanoen pelkkä tieto ei ohjaa ihmisiä parempaan käyttäytymiseen vaan käyttäytymisen muutokseen tarvitaan myös yhteiskunnan luomia kollektiivisia sosiaalisia normeja, jotka ohjaisivat ihmisiä näin ryhmänä kohti oikeaa ja luonnonkannalta parempaa käyttäytymistä.

KUVIO 3. Hypoteesi yksilöllisen hyötyinformaation ja sosiaalisen hyvinvointi-informaation vaikutuksesta ympäristöasenteisiin ja käyttäytymiseen (Uusitalo 1986, 59).

Nämä edellä luetellut tekijät eivät kuitenkaan ole ainoita käyttäytymisen ja asenteiden välistä ristiriitaa selvittäviä tekijöitä. Muista tekijöistä voidaan ensimmäisenä mainita ihmisten yleinen tiedon puute ympäristöasioissa. Tämä yleinen tietämättömyys ympäristöasioista johtaa siihen, että ihmiset tiedostamattaankin valitsevat sellaisia toimia, joiden ympäristövaikutukset ovat ympäristön kannalta hyvinkin epäedullisia. Toisena tekijänä voidaan mainita ”onnellisuusmuuriksi” nimitetty ilmiö, josta puhuttaessa tarkoitetaan tilannetta, jossa yksilön on vaikea myöntää olevansa piittaamaton ympäristöä kohtaan, kun tämä huoli on yhteiskunnassa jopa toivottavaa. Kolmantena tekijänä asenteiden ja käyttäytymisen välisiä eroja mietittäessä voidaan mainita ihmisten lyhytjänteisyys heidän harkitessaan omaa käyttäytymistään. Näin siis pitempää ajanjaksoa vaativien ilmiöiden – ympäristövaikutukset – ilmeneminen jää usein muiden, heti ilmenevien vaikutusten, esimerkiksi taloudellinen hyöty, varjoon. (Karisto 1984, Haaviston mukaan 1991, 52–53.)

Neljäntenä tekijänä voidaan puhua eräänlaisesta käyttäytymistä ohjailevien preferenssien jäämisestä ihmisen yleisten metapreferenssien (omakohtaiseen harkintaan perustuva yleinen, yksilöllinen arvojärjestelmä) jalkoihin. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihmisen tehdessä valintoja omien arvojärjestystensä osalta ympäristöarvot jäävät usein muiden arvojen ja tarpeiden varjoon. Näin yksilö siis arvottaa tapauskohtaisesti muita arvoja korkeammalle kuin ympäristöarvot, sillä ympäristöarvot saavat harvoin niin suurta arvoeettistä osaa ihmisen omassa metapreferenssien järjestelmässä, että ne olisivat listan tärkeimpien joukossa ja näin muiden listan preferenssien edellä. Viidentenä ja viimeisenä syynä arvojen ja käyttäytymisen väliseen konfliktiin on nyky-yhteiskunnassa vallalla olevan sosio-kulttuurisen todellisuuden luomat rajat ihmisen valinnoille. Toisin sanoen ihminen ei ole täysin vapaa omien käyttäytymistapojensa valinnassa, vaan tätä valintaa rajoittaa usein yhteiskunnan sosio-kulttuurinen ilmapiiri. Ihminen ei esimerkiksi voi aina päättää oman toimintansa ympäristövaikutuksista, kun yhteiskunta on tehnyt nuo päätökset jo yksilön puolesta. (Karisto 1984, Haaviston mukaan 1991, 52–53.) Esimerkiksi jotkin ruuat pakataan siten, että niistä tuleva turhan jätteen määrä on suuri. Jos yksilö kuitenkin tarvitsee kyseisen tuotteen, niin hän joutuu tässä valintatilanteessa arvostiriitaan. Näin yhteiskunta voi ääritapauksessa jopa pakottaa yksilön omien arvojensa vastaiseen kulutukseen.

Kuten edellä on havaittu asenteet ja käyttäytyminen poikkeavat usein toisistaan ja joskus jopa todella radikaalistikin. Tämän poikkeavuuden minimointiin on olemassa monenlaisia tapoja. Jos ihminen on taloudellisen toiminnan maksimointiin pyrkivä henkilö, niin hänen toimintatapojensa muuttaminen on mahdollista vain, jos hänet saadaan vakuuttuneeksi siitä, että uusi yhteisen edun kannalta parempi toimintatapa on myös hänen kannaltaan taloudellisesti kannattavampaa. Konkreettisina keinoina tässä ovat esimerkiksi uusien taloudellisten kannustimien asettaminen yhteisön kannalta hyvien toimintojen taustalle tai uusien lainsäädännöllisten keinojen (kiellot, säädökset) laatiminen huonojen toimintatapojen karsimiseksi. Lisäksi voidaan yrittää vedota myös sosiaalisiin normeihin, moraaliin ja vastuuntuntoon. (Uusitalo 1990, Haaviston mukaan 1991, 54–55.)

Vapaaamatkustaja-tyyppistä käyttäytymistä eli sitä, että omalla käytöksellä ei uskota olevan mitään vaikutusta, pyritään estämään pääasiassa lisäämällä ihmisten tietämystä asioista. Tässä apuna voidaan käyttää muun muassa keskinäisiä sopimuksia ja sosiaalisia normeja, mutta tärkein tapa estää vapaaamatkustaminen on saada ihmiset vakuuttuneeksi siitä, että muutkin käyttäytyvät samalla tavoin. Parhaina konkreettisina toimina tähän ovat uuden lainsäädännön ja keskinäisten sopimusten luominen. (Uusitalo 1986, Haaviston mukaan 1991, 55–56.)

2.3 Teorian muuttaminen todellisuudeksi

Kuten edellä olevasta tekstistä voidaan havaita, yhteiskunnan ympäristöajattelun huomioonottava kehittyminen on kivikkoisen ja pitkän tien kautta saavutettava päämäärä. Suurimpana tämän yhteiskunnallisen kehityksen jarruna on toiminut yhteiskunnassa edelleenkin vallitseva antroposentrinen asenne luontoon ja ympäristöön, mikä on johtanut tähän vuosituhansia jatkuneeseen vastahakoiseen suhtautumiseen ympäristöön ja eritoten sen positiivishenkiseen arvottamiseen.

Oikeastaan vasta viime aikoina yhteiskunta on herännyt siihen, että ympäristöetiikka on yhteiskunnan ja koko ihmiskunnan säilymisen kannalta positiivinen, toivottava asia. Ilman ympäristön huomioonottavaa asennetta ihminen lopulta tuhoaa itsensä ja oman elämisensä edellytykset. Tämä eettisen kehityksen historiaan liittyvä ajallisen ulottuvuuden lyhytaikaisuus aiheuttaa sen, että ympäristöön liittyvät arvoperusteet ovat yhteiskunnassa ja näin myös liikunnan ja urheilun viitekehyksessä vielä jäsentymättömiä. Voidaan jopa puhua jonkinlaisesta arvoperusteiden kehittymättömyydestä. Tämän yhteiskuntapoliittisen arvorakennelman sekavuuden erääksi yhtenäistämisvälineeksi on kehitetty normijärjestelmien verkko, joka omilla ohjeillaan ja säädöksillään rajoittaa ihmisten vapautta toimia yksilöinä ilman kausaalisuutta – syyn ja seurauksen luomaa uhkaa toimia osana yhteiskuntaa. Myös ympäristö ja siihen liittyvät eettiset ja arvoperusteiset lähtökohdat on saatettu tämän normiverkon sisään. Toisin sanoen ihmisten ympäristöeettinen

arvomaailma on vielä siinä määrin kehittymätön, että se vaatii toimiakseen taaksensa yhteiskunnan itsensä muokkaaman koodiston kielletyistä ja sallituista toimista yhteisön täysivaltaisena jäsenenä – oikeussubjektina. Toivottavasti tämän viime aikoina paljon uudistuksia kokeneen ympäristöoikeudellisen järjestelmän avulla myös uudet ympäristöeettiset arvot saataisiin osaksi käytäntöä ja edes tämän takia ihmiset myös toiminnassaan osoittaisivat sitoutumistaan luontoon ja sen säilyttämiseen.

3 YMPÄRISTÖARVOT LIIKUNNAN JA URHEILUN VIITEKEHYKSESSÄ

Yhteiskunta omine organisatorisine järjestelmineen on kokonaisuus, johon arvomuutoksen istuttaminen on aluksi vaikeaa. Aina on joku, joka vastustaa muutosta ja tämän johdosta asiat eivät tahdo edetä. Samoin on urheilun ja liikunnan kentällä, sillä onhan se yksi osa tätä isompaa rakenteellista toimintojen kokonaisuutta – yhteiskuntaa. Ei voida siis olettaa, että jos asiat eivät aluksi tahdo sujua muuallakaan yhteiskunnassa, että ne sujuisivat sen paremmin myöskään tällä yhteiskunnan osa-alueella.

Oittinen (2000) jakaa urheilun ja liikunnan eri organisaatioita koskevan ympäristönäkökulman kehitymisprosessin kolmeen osaan: Ensimmäisenä jokin ulkopuolinen taho nostaa esille lajia koskevia ympäristöongelmia. Seuraavassa vaiheessa lajin edustajat puolustautuvat syytteitä vastaan ja pyrkivät samalla kiistämään ongelman olemassaolon. Kolmantena vaiheena on yleensä tilanne, jossa kiistan molemmat osapuolet käynnistävät asian tiimoilta yhteistyöprosessin ja näin saavuttavat molempia tahoja tyydyttävän loppuratkaisun ongelmaan. Jos kolmannen vaiheen kompromissi ei toteudu, niin edessä on pitkä ja raastava riita. (Oittinen 2000, 313.)

Voidaan kuitenkin todeta, että urheilun ja liikunnan kenttä on varsin hyvin mukana tässä yhteiskunnan arvoeettisessä kehitystyössä, sillä kolmannen sektorin toimijoista liikunta ja urheilu omine järjestöineen on ollut aloittamassa oman ympäristöeettiseen ajatteluun liittyvän kehittämistyön. Tämä on ollut ainut keino taata pysyvä ja eettisesti kestävä tulevaisuus. (Laininen 1999a, 10.)

3.1 Liikunta ja urheilu ympäristöeettisten arvojen kentällä

Ympäristöeettinen arvottaminen urheilun ja liikunnan viitekehyyksessä on usein tehty antroposentristen perinteiden mukaisesti. Vahvasti utilistisia perinteitä vaalivia lajeja ovat olleet ne, joiden luontosuhde on voimakkaasti luontoa välineellistävä ja näin vain lajin omia etuja ajava. (Oittinen 1995, 29–30.) Esimerkkeinä tällaisista lajeista voidaan mainita kaikki nykypäivän urheilulle

tyypilliset ammattilaissarjat, joiden yhtenä tärkeimpänä tarkoituksena on tuottaa taloudellisia voittoja niin seurojen omistajille kuin pelaajillekin.

Askeleena luonnon kannalta parempaan suuntaan voidaan pitää sitä, että tämä utilistinen ajattelumalli on ainakin osittain jo joissain lajeissa korvautunut humanistisella mallilla. Tämän ajattelutavan mukaanhan luonto mielletään esteettisesti ja henkisesti tärkeäksi osaksi ihmisen elämää, eikä sitä näin ollen mielletä pelkästään vain välineeksi muiden arvojen toteuttamisessa. Esimerkkinä tällaisista liikuntalajeista voidaan mainita kaikki aidossa tai muokatussa luontoympäristössä tapahtuvat lajit (suunnistus, hiihto, vaellus,...). (Oittinen 1995, 30.)

Viimeinen, luonnon säilymisen kannalta tärkein askel kohti luontokeskeistä eettistä ajattelua on vielä tekemättä, sillä biosentrinen ympäristöeettinen arvottaminen ei ole vielä edes osa nykyaikaista yhteiskuntaa. Jotta siitä tulisi osa urheilun ja liikunnan ympäristöeettistä todellisuutta, sen pitäisi saada ensin jalansijaa myös muualla yhteiskunnassa. Tämän jälkeen voisimme pitää realistisena tavoitteena sitä, että myös urheilun ja liikunnan toimijakenttä omaksuisi biosentrisen ympäristöeettisen ajattelutavan.

Urheilun ja liikunnan kenttä on tällä hetkellä tavalla tai toisella ihmiskeskeisen ympäristöeettisen ajattelun hallitsemaa. Tämän johdosta useimmat kentällä ja sen toimijoissa havaittavat ympäristöarvotkin ovat luontoa enemmän tai vähemmän välineellistäviä. Edellä esittelemäni Oittisen malli (ks. 2.2), jossa hän jakoi arvot kahteen osaan, välinearvoihin ja itseisarvoihin, muodostaa peruslähtökohdan, josta käsin urheilun ja liikunnan kentän ja sen toimijoiden arvoja voidaan lajitella. Oittinen jakaa tutkimuksessaan lajit tämän arvoeettisen suhtautumisen perusteella kolmeen osaan. Ensimmäkin hän puhuu lajeista, joiden arvomaailma perustuu pehmeisiin välinearvoihin ja toiseksi lajeista, joiden arvomaailma on kovia välinearvoja heijastava. Kolmanneksi hän puhuu vielä lajeista, joiden arvoperusta nojautuu luontoon sen itseisarvoa korostaen. (emt., 33.)

3.1.1 Pehmeän välinearvopohjan omaavat lajit

Tyypillisiä pehmeitä välinearvoja heijastavia lajeja ovat ulkona luonnossa harrastettavat lajit, kuten suunnistus, melonta, hiihto ja lenkkeily. Näille kaikille lajeille yhteisenä nimittäjänä toimii se, että luonto on harrastamisen keskeinen elementti, jota ilman kyseistä lajia ei voisi ainakaan nykyisessä muodossaan edes harrastaa. Pehmeään välinearvoon arvomaailmansa pohjaavissa lajeissa luonnolla on ensinnäkin virkistysellistä arvoa ja toiseksi myös esteettistä arvoa. Näiden arvoperusteiden vuoksi kyseiset lajit edellyttävätkin jokseenkin koskematonta luontoympäristöä omaan toimintaansa, sillä ilman sitä muun muassa luonnon esteettinen arvottaminen ei onnistu. (Oittinen 1995, 33.)

Otetaan esimerkiksi suunnistus. Ilman aitoa luontoympäristöä laji ei olisi sellainen, millaiseksi me sen nyt tunnemme. Suunnistuksen avulla voimme kokea luonnon virkistävänä, esteettisesti kauniina ja rentouttavana paikkana. Luonnon säilyminen tällaisena paikkana suunnistukselle vaatii sitä, että se säilyy luonnontilaisena eikä muutu ihmisen toimien takia joksikin muuksi kuin, mitä se on alun perin ollut. Tämän vuoksi suunnistuksen luontoon kohdistaman arvottamisen tulee olla vähintäänkin pehmeiden välinearvojen kaltainen.

Kaikkien edellä lueteltujen lajien ja luonnon välisen suhteen arvopohjan ongelmaksi nousee kysymys harrastusmahdollisuuksien toteuttamisesta (emt., 33). Esimerkiksi hiihto on luontoeettisessä arvottamisessaan hyvin erilaisella pohjalla, kun vertaa keskenään koskemattomassa luonnossa ilman valmista uraa hiihtävää retkeilijää ja koneellisesti muokatussa ympäristössä hiihtävää kilpahiihtäjää. Edellisessä tapauksessa luonto on kaiken arvottamisen lähtökohta ja sen koskemattomuus on koko toiminnan peruslähtökohta, kun taas jälkimmäisessä tapauksessa kaikki tapahtuu kilpaurheilun tarpeista lähtien. Toisin sanoen hiihdon luontoon kohdistama ympäristövaikutus on hyvin erilainen lajin erilaisten harrastusmuotojen välillä.

3.1.2 Kovan välinearvopohjan omaavat lajit

Tyypillisiä kovia välinearvoja heijastavia lajeja ovat muun muassa moottoriurheilu, golf, laskettelu ja erilaiset tekoympäristöön sijoittuvat lajit, esimerkiksi hiihto hiihtoputkissa. Näiden lajien luonnon arvottamisen lähtökohtana on se, että luonto on vain pelkkä väline omien päämäärien saavuttamisessa. Toisin sanoen laji on arvottanut luonnon muokkaamisen oman lajin tarpeisiin korkeammalle kuin luonnon alkuperäisten arvojen säilyttämisen. Näin näille kaikille lajeille onkin tyypillistä, että ne muokkaavat luonnon ennen varsinaista toimintaa täydellisesti omista tarpeista lähtien ottamatta huomioon ollenkaan luontoa itseä ja sen säilymistä edellyttämiä tarpeita. (Oittinen 1995, 33.)

Näihin lajeihin liittyy useimmiten hyvinkin välinekeskeinen lajikulttuuri. Näin koko luonnosta nauttiminen on entistään enemmän luontoa välineellistävää. Lajeille on myös tyypillistä, että niiden harrastajat mieltävät harrastamansa lajin usein luontoliikunnaksi ja peittävät näin omat utilistiset luontoarvonsa tällaisen harhakuvitelman varjoon. (emt., 39.) He toisin sanoen vakuuttavat itselleen ja muille, että he harrastavat lajiaan keskellä kesyttämätöntä ja villiä luontoa, vaikka toiminta tapahtuu yleensä kyseistä lajia varta vasten rakennetussa liikuntapaikassa. Esimerkiksi laskettelukeskukset eivät voisi toimia puhtaassa luonnon ympäristössä luonnon omia arvoja säilyttävällä tavalla, sillä laskettelukeskukset muokkaavat luonnon ensiksi rinteiden ja hissien avulla omiin tarpeisiinsa sopiviksi ilman, että luonnon omia alkuperäisiä arvoja juurikaan jää jäljelle. Vasta sen jälkeen tulee itse lajin harrastaminen, ja tässä vaiheessa luonto on jo yleensä sen omien lähtökohta-arvojen osalta peruuttamattomasti tuhottu.

3.1.3 Luonnon itseisarvopohjan omaavat lajit

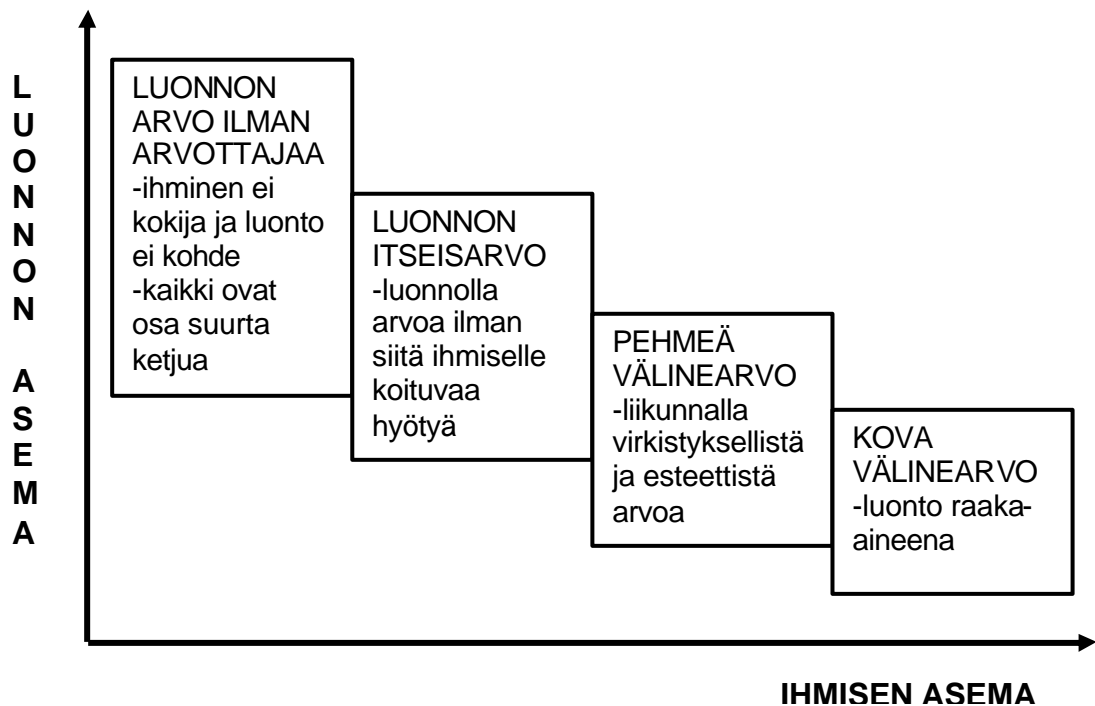
Luonnon itseisarvoisen arvottamisen perusajatuksena on se, että luonto on arvo sinänsä eikä siitä itsestään näin pyritä johtamaan mitään muita arvoja. Tällaisen

arvopohjan omaavia liikuntalajeja on todella vaikea löytää ja yleensä ottaen voidaankin sanoa, että niitä ei juurikaan ole.

Oittinen (1995) puhuu tässä kohden lajeista, joissa ei liikuta koskemattomassa luonnossa. Tällä ajatuksella hän tarkoittaa sitä, että ihminen itse estää omien vapaa-aikatoimintojensa leviämisen koskemattomaan luontoon ja näin arvottaisi alkuperäisen luonnon arvojen säilyttämisen korkeammalle kuin oman harrastustoimintansa. (Oittinen 1995, 33.)

Äärimmäisenä esimerkkinä tästä luonnon arvottamisen suunnasta voidaan pitää eräänlaista ympäristöetiikan pyrkimystä murtaa jaottelu kokijaan ja kohteeseen. Parhaiten tätä pyrkimystä voidaan toteuttaa mietiskelyn, mystiikan ja meditoinnin avulla, mutta myös luonnossa liikkuminen ilman mitään erityisvarusteita toteuttaa tätä ajatusta, jossa kokija ja kohde pyrkivät samaistumaan. Voidaankin sanoa, että ihminen pyrkii tätä arvopohjaa noudattaessaan osaksi luontoa ja näin toimimaan itse luonnon antamien ehtojen puitteissa. (emt., 33.)

Oittinen (1995) on muodostanut edellä käydyistä lajien arvopohjista kuvion 4.

KUVIO 4. Luonnon arvon määräytyminen eri liikuntamuodoissa (Oittinen 1995, 34).

Luonnon ja luontoympäristön kannalta toivottavampia lajeja olisivat kuvion 4 ääripäiden väliltä löytyvät lajit – luonnon itseisarvoa ja pehmeää arvoa korostavat lajit. Kuvion ääripäiden lajit eivät ole kummatkaan luontoympäristön kannalta toivottavia, sillä ensinnäkin kovaan välinearvoon perustuvien lajien suosion huomattava kasvu johtaisi nyt vielä luonnontilassa olevien luonnon alueiden häikäilemättömään hyväksikäyttöön. Toiseksi laajamittainen ”luonnon ehdoilla” liikkuminen voisi kääntyä helposti seikkailuturismiksi, jonka ainoana tarkoituksena olisi vain uusien koskemattomien luonnonalueiden ”valjastaminen” ihmisen tarpeiden täyttämiseksi. Näin voidaankin todeta, että luonnon ja luontoympäristön säilymisen kannalta olisi parasta pyrkiä tilanteeseen, jossa vielä luonnontilassa oleva luonto pidettäisiin sellaisena kuin se nyt on ja näin keskittämään kaikki toiminta luonnon kannalta järkevällä tavalla jo käyttöön otettuihin luonnon alueisiin. (Oittinen 1995, 34.) Toisin sanoen luonnonarvo, joko itseisarvo tai pehmeä välinearvo, liikunnan ja urheilun kentällä pitäisi tunnustaa vihdoinkin kaikissa lajeissa osaksi järkevää ja kestävää toimintaa.

3.2 Liikunta ja urheilu ympäristön kansallisilla kentillä

Saksan ja Pohjoismaiden eri lajien lajiliitot olivat ensimmäisiä kansallisia lajiliittoja, joissa ympäristöasiat otettiin osaksi liikunta- ja urheilupoliittista keskustelua. Suomessa alusta asti aktiivisimpia tahoja tässä keskustelussa ovat olleet Nuori Suomi ry ja yksittäiset lajiliitot, esimerkiksi Suomen Suunnistusliitto. Vasta asioiden päästyä vauhtiin myös Suomen liikunnan ja urheilun lajiliittojen yhteinen kattojärjestö, Suomen Liikunta ja Urheilu ry (SLU ry), lähti mukaan hankkeeseen. Näin koko suomalainen liikunta- ja urheilukulttuuri oli saatu mukaan yhteisiin talkoisiin ympäristön puolesta. (Mesimäki 2001, 96–98, 100–103.)

Valtion päättävien poliittisten tahojen mukaan saanti tämän asian taakse oli myös asian lopullisen hyväksynnän kannalta välttämätöntä. Pohjan tähän valtiolliseen huomioonottamiseen luo liikuntalain (18.12.1998/1054) 1 §:n 2 momentti:

”Lisäksi lain tarkoituksena on liikunnan avulla edistää tasa-arvoa ja suvaitsevaisuutta sekä tukea kulttuurien moninaisuutta ja ympäristön kestävästä kehitystä.”

Tämän liikunnan ja ympäristön keskinäisen juridisen suhteen määrittäminen siis velvoittaa myös viranomaiset kaikilla viranomaistasoilla ottamaan sen huomioon kaikessa kyseistä liikunta–ympäristö -suhdetta koskevissa toimissaan. Vaikka liikuntalaki onkin niin sanottu puitelaki, josta puuttuvat eksaktit velvoittavat määräykset, niin liikunnan ja urheilun oma arvopohja määräytyy aina tästä, vain ja ainoastaan sitä koskevasta laista (Mesimäki 2001, 98). Lain turvin nostetaan koko Suomen liikunta- ja urheilukulttuuria kattaviksi, tärkeiksi ympäristöeettisiksi arvoiksi kestävän kehityksen periaatteen kautta sekä puhdas ja kaikille yhteisesti kuuluva luonto liikuntaympäristönä että siellä toimivien tahojen vastuu omista toimistaan tuleville sukupolville.² Näin siis liikuntalaki (1054/1998) luo koko liikunnan ja urheilun kenttää kattavan ympäristöarvoperustan, joka osana toimintaa on yhtä luonnollinen kuin muutkin tärkeät lakiin perustuvat yhteiskunnalliset arvot, esimerkiksi ihmisoikeudet.

1990-luku oli aikaa, jolloin ympäristökysymykset nousivat tärkeäksi puheenaiheeksi suomalaisessa liikunta- ja urheilukulttuurissa. Ensimmäinen virallinen ympäristö- ja liikunta-asioiden välinen keskustelukanava oli Likustrahanke (liikuntajärjestöjen yhteinen strategiatyö), jonka erääksi keskeiseksi teemaksi nousi kestävän kehityksen huomioonottaminen liikunnan ja urheilun yhteydessä. Muutenkin keskustelu tuntui pyörivän 1990-luvun alussa ainoastaan kestävän kehityksen käsitteen ympärillä, sillä liikunnan ja urheilun toimijakenttä keskusteli ympäristöasioita koskien tuolloin vain siitä, miten eri lajiliitot ovat ottaneet kestävän kehityksen osaksi omaa toimintaansa. (Mesimäki

² Kestävän kehityksen käsitettä käytetään nykyisin mitä moninaisimmissa asiayhteyksissä ja siitä onkin tullut eräänlainen ympäristöön liittyvä muotikäsite. Tämän vuoksi käsitteen tilannekohtainen määritelmä onkin hyvä ottaa esille myös oman työni osalta. Tässä työssä tulen käyttämään kestävän kehityksen käsitettä Bruntlandin komission tekemän määritelmän mukaisesti: ”Kestävä kehitys on kehitystä, joka tyydyttää nykyhetken [liikunnalliset] tarpeet viemättä tulevilta sukupolvilta mahdollisuutta tyydyttää omat tarpeensa.” (Yhteinen tulevaisuutemme. Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti. 1988, 26.)

2001, 100.) Muuten ympäristöaihe osana liikunnan ja urheilun diskurssia ei vielä ollut kovinkaan suosittu keskustelun aihe.

3.2.1 Nuori Suomi ry yhteistyön vetäjäksi

Ensimmäinen eri tahojen väliseen yhteistyöhön nojautuva virallinen ympäristöprojekti suomalaisessa liikunta- ja urheilukulttuurin maailmassa oli Nuorten Luontokasvatusprojekti. Se sai alkunsa vuonna 1994 Suomen Suunnistusliiton aloitteesta Nuori Suomi ry:lle. Projektin ensisijaisena tarkoituksena oli tuoda lasten ja nuorten ympäristöeettinen kasvattaminen tärkeäksi osaksi liikunnallista toimintaa. Tämän hankkeen alussa tehtiin eräänlainen perusselvitys siitä, mitä tähän asti oli asian hyväksi tehty. Tämän selvityksen tulokset ovat luonnon kannalta katsottuna kirjaimellisesti karua luettavaa: vain muutamalla liitolla oli jonkinlainen ympäristöohje tai -ohjelma ja vain muutamit liitot olivat oikeasti tutkineet lajinsa ympäristövaikutuksia! Tässä olivat ne lähtökohdat, joiden varaan Nuori Suomi ry ja Suomen Suunnistusliitto aloittivat rakentamaan omaa luontokasvatuksellista ohjelmaansa. Toiminta aloitettiin ruohonjuuritasolta ja toimintaan tuli nopeasti mukaan myös muitakin lajiliittoja. Näin sai alkunsa ympäristöeettinen kasvatustoiminta suomalaisessa liikunta- ja urheilukulttuurissa. (Mesimäki 2001, 100–102.)

Nuoren Suomen vetämä Luontokasvatusprojekti jatkui aina vuoteen 1996 asti, jolloin käynnistyi ensimmäinen koko valtakunnantason hanke – Nuoren Suomen Ympäristöprojekti. Keskeisenä osana tätä projektia olivat ympäristöohjelmien laatimiset osaksi liikunnan eritasoista toimintaa. Niitä tehtiin sekä yhdentoista kokeiluseuran, että World Games Lahti 1997 -tapahtuman kanssa. Näin ympäristöasiat saatiin olennaiseksi osaksi kentän toimijoiden tekemisiä. Myös muutamien uusien lajiliittojen kanssa tehtiin asian tiimoilta yhteistyötä. Kaiken kaikkiaan projekti osoitti, että liikunta- ja urheilutoiminta on oiva väline ympäristötietoiseen kasvatukseen. Keväällä 1997 Nuori Suomi tajusi kuitenkin omat rajalliset aika- ja henkilöstöressurssinsa ja alkoi etsiä hankkeelle uutta vetäjää. Neuvottelujen tuloksena Suomen Liikunta ja Urheilu ry, Suomen Kuntourheiluliitto ja Suomen Olympiakomitea tarttuivat ympäristöhankkeen

ruoriin. Päävastuussa uudesta hankkeesta tuli olemaan Suomen Liikunta ja Urheilu ry, mutta mukana toiminnassa olivat niin Nuori Suomi ry kuin myös Kuntourheiluliitto ja Olympiakomiteakin. (Mesimäki 2001,102.)

3.2.2 Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n (SLU) ympäristöpoliittiset linjaukset

Vuoden 1998 alusta suomalaisen urheilun ja liikunnan toimijoiden oma kattojärjestö, Suomen Liikunta ja Urheilu ry, ryhtyi vetämään koko kentän yhteistä asiaa. Se laati syksyllä 1997 hankehakemuksen, jolla se haki Opetusministeriöstä erityisavustusta ympäristöhankkeelleen ja sai sen 25.4.1998. Tästä eteenpäin alettiin puhua virallisesti Liikunnan ja Urheilun Ympäristöhankkeesta ja sen toimintasuunnitelma vuosiksi 1998–2000 hyväksyttiin SLU:n hallituksen kokouksessa 13.10.1998. (emt., 104.)

Liikunnan ja Urheilun Ympäristöhankkeen perusta muodostuu kuvion 5 mukaisista elementeistä:

KUVIO 5. Liikunnan ja Urheilun Ympäristöhankkeen lähtökohdat ja perusta (Mesimäki 2001, 104).

Kaiken suunnittelun perustalla on aina katse menneeseen ja eritoten siihen, mitä juuri kyseisen asian tiimoilta on tehty ja mitä jätetty tekemättä. Tämän jo

tuotetun ja kasatun esitiedon pohjalle on helpompi luoda ja kehittää uutta, tulevaa hanketta. Näin tapahtui myös Liikunnan ja Urheilun Ympäristöhankkeen osalta, jonka perusta pohjasi aluksi siihen, mitä ennen oli jo ympäristön ja liikunnan -suhteen osalta tuotettu. Toinen perustan luova tekijä kuviossa on ympäristöongelman hyväksyminen osaksi liikunnan ja urheilun toimintakenttää. Toisin sanoen aluksi piti yhteisesti tunnustaa, että myös liikunta ja urheilu ovat osaltaan aiheuttamassa yhteiskunnan kasvavaa ympäristöongelmaa. Vasta, kun tämä tosiasia oli liitetty osaksi tulevan hankkeen perustaa, pystyttiin jatkamaan itse hanketta ja sen suunnittelua.

Hankkeen peruslähtökohtana oli ensinnäkin saada ihmiset tietoisiksi ympäristötietoisuuden ja -politiikan yleismaailmallisesta, yhteiskunnallisesta kehityksestä, jonka olennaiseksi osaksi myös liikunta ja urheilu kaikinensa kuuluu. Tarkoituksena oli siis lisätä ihmisten ympäristötietoisuutta myös tämän elämän osa-alueen välityksellä ja saada ihmiset näin helpommin osaksi yhteiskunnan ympäristöpoliittista diskurssia. Toisena hankkeen peruslähtökohtana toimi liikunnan ympäristövastuun tähänastinen ja myös tuleva kehitys. On siis olennaista huomioida, että liikunta on ollut, on nyt ja tulee myös tulevaisuudessa olemaan yksi tärkeä tapa opettaa ihmisille ympäristövastuuta tekemisistään. Tämä osa koko laajaa asiaa onkin todella tärkeä ja hyvä lähtökohta toiminnalle jo näin hankkeen alkuvaiheessa.

Hankkeen tavoitteena kokonaisuudessaan oli saada aikaan muutosta. Sekä käytännön toimien että hienojen juhlapuheiden haluttiin viestittävän tätä uutta, muuttunutta tapaa suhtautua luontoon ja ympäristöön. Välineinä tämän muuttuneen ympäristösuhtautumisen esiintuonnissa käytettiin muun muassa asiantuntijoiden konsultointeja, ohjeita leirien ja tapahtumien järjestäjille ja kaikenlaista asiaan kuuluvaa viestintää. Näiden keinojen avulla haluttiin herättää kentällä aiheesta arvokeskustelua ja luoda sitä kautta asenteiden muutosta ympäristöystävällisempään suuntaan. (Mesimäki 2001, 108–109.)

Vuonna 2000 toteutettiin kolmivuotisen hankkeen onnistumisen arviointi. Heti aluksi hanketta arvioitaessa havaittiin se, että kolmen vuoden aikajänne näin suurien asenteellisten asioiden muuttamiselle on aivan liian lyhyt. Rajallisen

rahoituksen vuoksi tämä oli kuitenkin paras vaihtoehto, mitä tarjolla oli. Myös itse ympäristöasenteiden ja -arvojen muuttumisen arviointi objektiivisella tavalla on täysin mahdotonta. (Mesimäki 2001, 116–117.) Nämä seikat ovat ensinnäkin hyvinkin subjektiivisesti arvioitavia asioita ja toiseksi aito yksilökohtainen ympäristövastuullisuuden kehittyminen ei ole mahdollista vain kolmessa vuodessa. Se vie kehittyäkseen pysyviksi asenteiden muutoksiksi jopa kymmeniä vuosia. Paras tapa lähestyä tätä toimijoiden keskuudessa ilmenevää ympäristövastuullisuuden kehittymistä on tutkia sitä välillisesti, yleistä ympäristöeettistä ilmapiiriä ”haistellen”. Tältä pohjalta voidaan sanoa, että kehitys on ollut ainakin ympäristön arvottamisen osalta positiivista, sillä toimijat ovat heränneet oikeasti ajattelemaan kentällä oman toimintansa ympäristöllisiä vaikutuksia. Näin voidaankin todeta, että ainakin tältä osin hanke on onnistunut tavoitteessaan. Toinen konkreettinen hankkeeseen liittyvä saavutus on sen toteuttamista varten suunniteltu koulutusmateriaali, jonka laatu ja käyttökelpoisuus kentällä on saanut osakseen kiitosta. (emt., 116–119.)

Vuoden 2001 alusta lähtien hanke sulautettiin osaksi Suomen Liikunta ja Urheilu ry:n normaalia toimintaa ja näin se sai samalla myös kaipaamaansa pitkäjänteisyyttä ja työrauhaa toimintaansa. Tällä hetkellä aktiivista ympäristöasioihin liittyvää kehitystyötä tehdään jo yli 20 liikuntajärjestössä. Tämä luku ei tunnu mitenkään suurelta, mutta toiminnassa on mukana ympäristövaikutuksiltaan keskeisimmät sekä harrastajamääriltään suurimmat lajiliitot. Tältä osin voidaan koko ympäristöhankkeen alkua pitää varsin onnistuneena. (Suomalainen 2002, 5–6.) SLU:n syyskokouksen 15.11.2003 asialistalla hyväksyttiin niin sanottu Reilu Peli eli Suomalaisen liikunnan ja urheilun eettiset periaatteet, jossa ympäristön osalta keskitytään sekä kestävän kehityksen edistämiseen että ympäristökasvattamiseen ja ympäristövastuullisuuden lisäämiseen liikunnan avulla. Tämän lisäksi luonnon kaikenlainen kunnioittaminen liitetään osaksi liikunnan ja urheilun ympäristöeettistä perustaa. (Reilu Peli. Suomalaisen liikunnan ja urheilun eettiset periaatteet 2003, 14.)

3.2.3 Suomen Suunnistusliitto (SSL) ympäristöasioiden edelläkävijänä

Suunnistusväen piirissä luonto ja ympäristö ovat aina kuuluneet olennaiseksi osaksi itse lajia ja sen harrastamista. Ensimmäisen kerran suunnistuksen ympäristöasiat nousivat Suomessa maanlaajuisen keskustelun aiheeksi jo 1980-luvulla, jolloin julkisuudessa välillä jopa hyvinkin kärkevästi arvosteltiin Jukolan viestin vaikutuksia luontoon. Ihmisille oli muodostunut tuolloin sellainen mielikuva, että metsässä rynnivä tuhatpäinen suunnistajalauma tuhoaa kaiken edelleen osuvan ja näin vääristyneet käsitykset todellisesta tilanteesta johtivat tähän ympäristöpoliittisen kriisin kärjistymiseen suunnistuksen kentällä. Tätä suunnistukseen osakseen saamaa ympäristöpoliittista arvostelua voitaisiin verrata edellä esittelemääni ympäristöherätykseen ja -huoleen johtaneeseen yhteiskunnalliseen ympäristökriisin havaitsemiseen. Silloin vallinnutta tilannetta voitaisiinkin kuvata eräänlaiseksi suunnistuksen sisäiseksi ympäristöhuoleen johtaneeksi tilanteeksi. Arvostelu otettiin suunnistusväen piirissä kuitenkin tosissaan huomioon, ja asioiden oikean tilan selvittämiseksi tehtiin eritasoisten kilpailujen yhteydessä (muun muassa Jukolan viestit 1980-luvulla ja Fin5 -rastiviikko 1988) useita luonnon kulumistutkimuksia (Laininen 1999a, 78–79).

Lajin kannalta hyvistä tutkimustuloksista huolimatta se sai vielä 1990-luvullakin kovaa ympäristöpoliittista kritiikkiä osakseen. Erytisesti maanomistajat puuttuivat omasta mielestään ongelmallisiin asioihin. Tuohon aikaan heidän arvostelun kärkkäimpänä kohteena olivat kilpailukeskusten luonnolle aiheuttamat pitkäaikaiset jäljet, esimerkiksi paikoitusalueiden ja kilpailupaikan tilapäisrakenteiden jättämät jäljet luontoon. Suomen Suunnistusliitto yrittikin vuonna 1992 toteuttaa hankkeen nimeltä ”Suunnistuksen ympäristöopas”, mutta sen toteuttaminen kaatui puutteelliseen rahoitukseen. Tämän hankkeen eräänä tärkeänä osana olisi ollut tuottaa käsikirja kentän toimijoille. Käsikirjan lähtökohtaisena ajatuksena oli esitellä suunnistustapahtuman ympäristöohjeet ja näin korostaa lajissa mukanaoleville henkilöille heidän toimintansa ympäristöystävällisyyden merkitystä itse kentällä. Ensimmäinen näkyvä edistysaskel yhteisten projektien merkeissä oli kuitenkin vasta edellä esitelty projekti Nuori Suomi ry:n kanssa vuonna 1994. Tästä projektista voidaan katsoa lajiliiton julkisen ympäristöeettisen toiminnan alkaneen. (emt., 79.)

Suomen Suunnistusliiton ympäristöpolitiikka

Suomen Suunnistusliitto käynnisti oman ympäristöpolitiikkansa laatimisen asettamalla työryhmän tekemään tätä työtä vuoden 1996 keväällä. Työryhmä sai laadituksi koko lajikulttuuria koskevan ympäristöpolitiikan vuoden 1996 loppuun mennessä ja Suunnistusliiton liittovaltuusto hyväksyi sen 20.4.1997. Ympäristöpolitiikan tarkoituksena on antaa suuntaviivat suunnistuksen kaikkien tasojen organisaatioilla toimiville henkilöille. Samalla se pyrkii olemaan myös eräänlaisena ympäristöeettisenä perustana suunnistuksen ympäristöohjelmalle. (Laininen 1999a, 155.)

Alettaessa luoda suunnistuksen omaa ympäristöpolitiikkaa ensimmäisenä tehtävänä oli selvittää ympäristöasioiden suhde suunnistuksessa vallitsevina oleviin arvoihin verrattuna (emt., 155). Suunnistusliiton perusarvoina voidaan katsoa olevan luonnon, perheen, kuntoliikunnan ja kansalaistaidon. (Mesimäki 2001, 74). Näiden arvojen suhde ympäristöasioihin on jokseenkin ongelmaton, sillä mikään niistä ei sellaisenaan uhkaa ympäristöä, vaan toimii enemmän tai vähemmän sen luomien ehtojen mukaisissa kehyksissä. Työryhmä tiivisti ympäristön merkityksen suunnistukselle seuraavalla tavalla:

- Ympäristönsuojelun ja luonnon säilyttämisen tärkeys kuuluvat suunnistuksen perusarvoihin;
- Luonto on suunnistuksen suorituspaikka, joka tarjoaa suunnistajille kokemuksia ja elämyksiä;
- Oikeus luonnon virkistyskäyttöön on tärkeä perusarvo ja jokaisen suomalaisen perusoikeus;
- Suunnistajien velvollisuutena on ottaa toiminnassaan huomioon myös muut luonnon käyttäjäryhmät ja heidän intressinsä ja
- Suunnistustoiminnalla on tärkeä merkitys ihmisten luonnontuntemuksen lisääjänä ja omakohtaisen luontosuhteen muodostajana. (Laininen 1999a, 155.)

Näistä työryhmän esittämistä ympäristön tärkeyden linjauksista voimme päätellä, että ympäristö ja sitä kautta myös luonto ovat koko

suunnistustoiminnalle täysin välttämättömiä peruselementtejä. Toisaalta näistä lauseista käy myös hyvin ilmi työryhmän huoli ympäristön säilymisestä myös muille sitä tarvitseville, nyt ja tulevaisuudessa. Näin voidaankin perustellusti sanoa, että ympäristö on suunnistukselle toisaalta elinehto mutta myös toisaalta pahin potentiaalinen kompastuskivi tulevaisuuden osalta. Tämän vuoksi onkin hyvä, että Suunnistusliitto heräsi näinkin varhaisessa vaiheessa (verrattuna muuhun liikunta- ja urheilutoimijoiden kenttään) ottamaan huomioon ympäristön kaikessa toimissaan. Tällä tavoin se voi helpommin selviytyvä liikunnan ja urheilun tulevaisuudessa ympäristölle ja luonnolle asettamista haasteista.

Uskottavan ympäristöpolitiikan luominen ei ole ikinä helppoa eikä varsinkaan silloin, kun se pitää luoda aatteelliselle yhteisölle. Jotta tämä luomisprosessi voitaisiin katsoa onnistuneeksi, tulisi ympäristöpolitiikkaan kirjattujen päämäärien olla mahdollisimman hyväksyttäviä niin seurojen kuin myös yksittäisten suunnistajienkin kannalta. (Laininen 1999a, 155.) Työryhmä nimesi ympäristöpolitiikan tärkeimmiksi päämääriksi neljä erillistä asiaa:

1. Kestävän suunnistuskulttuurin edistäminen,
2. Lajin toimintaedellytysten turvaaminen,
3. Suunnistuksen ympäristövaikutusten esille tuonnin ja
4. Luonnon tuntemuksen lisääminen (emt.).

Nämä neljä päämäärää muodostavat Suomen Suunnistusliiton näkemyksen siitä, mikä on liiton mielestä tavoittelemisen arvoista suunnistuksen ja ympäristön välisessä suhteessa. Toisin sanoen heidän ympäristöeettinen arvottaminen käy ilmi sanotuista päämääristä ja niitä tarkemmin tutkittaessa saadaan tätä kautta muodostettua Suomen Suunnistusliiton virallinen ympäristöeettinen arvopohja.

Ensimmäisen päämäärän mukaisesti Suomen Suunnistusliiton ympäristöpolitiikan tavoitteena on edistää sekä luonnonarvoja vaalivaa suunnistuskulttuuria että kestävää suunnistustoimintaa koko suunnistuksen toimijakentässä (emt.). Tästä päämäärästä esiin nouseviksi ympäristöarvoiksi voidaan nimetä sekä luonnon itseisarvoisen merkityksen suunnistukselle kuin myös kestävänn suunnistuskulttuurin arvo koko toiminnalle.

Toinen päämäärä pyrkii vielä entisestään korostamaan sitä vaatimusta, että ilman aitoa luonnonympäristöä laji ei tule selviytymään ja näin ollen lajin kannalta onkin tärkeää taata myös ympäristön selviytyminen tulevaisuudessa lajin asettamista vaatimuksista huolimatta. Koska luonnon virkistyskäyttö on aina mielletty ihmisten perusoikeudeksi, niin tähän luonnon alkuperäisenä säilymiseen tuleekin kiinnittää entistä enemmän huomiota jo päämäärien asettamisen tasolla. (Laininen 1999a.) Tämän päämäärän kautta esiin nousee kaksi luontoon liitettävää tärkeää arvoa. Nämä ovat sen esteettinen ja virkistyksellinen arvo ihmiselle. Kyseiset arvot ovat usein ihmisille liiankin itsestään selvyyksiä, joten on erityisen tärkeää ottaa ne huomioon myös Suunnistusliiton toiminnan arvopohjaa mietittäessä.

Kolmannen päämäärän mukaisesti suunnistajien pitää tunnustaa oman toimintansa seuraamukset luonnolle ja puuttua mahdollisiin epäkohtiin niin pian kuin mahdollista. Myös näiden vaikutusten minimointi on alkuperäisen luonnon säilyttämisen kannalta aivan olennainen asia. (emt..) Tästä päämäärästä on tulkittavissa yksi luonnon kannalta tärkeä arvo, nimittäin luonnon alkuperäisyyden säilyttämisen arvo. Tämän arvon laiminlyönti on ollut useimmiten arvostelijoiden aseena näiden puuttuessa suunnistajien luontoon kohdistamiin vaikutuksiin. Tässä esitetyllä menettelyllä Suunnistusliitto haluaa viestittää, että tämä arvo on otettu osaksi liiton toiminnan päämääriä. Näin liitto yrittää samalla myös ennakolta minimoida tulevaisuuden mahdolliset virheet tämän arvon osalta.

Neljännän päämäärän mukaan luonnontuntemuksen lisääminen suunnistuksen avulla on erityisen tärkeää, sillä suunnistuksen kautta ihmiselle muodostuu aito ja turvallinen mahdollisuus tutustua luontoon. Se onkin nykyaikana monesti ainoa tapa tutustua luonnontilaiseen luontoon, sillä ihmisen vieraannuttua luontoympäristöstään hän ei enää edes kykene lähestymään sitä vaan saattaa jopa pelätä sitä. (emt..) Tästä esiin tulevana perusarvoina voidaankin pitää luontokokemusten ja elämysten arvoa ihmiselle.

Kaiken kaikkiaan päämääristä tulkittavia Suomen Suunnistusliiton luontoon liittyviä arvoja löytyi seitsemän erilaista: luonnon itseisarvo, luonnon kannalta

kestävä suunnistuskulttuuri arvona, luonnon esteettinen arvo, luonnon virkistyksellinen arvo, luonnon alkuperäisyyden arvo, luontokokemuksen arvo ja luonnon elämyksellinen arvo. Osa näistä arvoista on täysin samoja edellä lueteltujen Suunnistusliiton neljän perusarvon kanssa. Voidaan todeta, että ympäristö sille annettuine arvoineen on aina ollut osa suunnistustoimintaa, mutta nyt siitä on ympäristöpolitiikan luomisen myötä tullut keskeinen ja virallinen osa koko Suunnistusliiton aatteellista perustaa.

Suomen Suunnistusliiton ympäristöpolitiikan päämäärät määrittävät siis sen ympäristöeettisen pohjan, joka on koko organisaation kaikkien toimijoiden hyväksymä lähtökohta kehitettäessä toimintaa. Ympäristöohjelmatyöryhmä pohjasi laatimansa päämäärät jo tehdyn tutkimustiedon varaan, mikä herätti työryhmän sisällä kovaa keskustelua. Lopulta ryhmä päätyi tarkastelemaan valittuja arvoperusteita käytännön toimenpiteiden tasolla. Tämän johdosta se päättikin laatia päämääriensä tueksi konkreettiset toimintaperiaatteet. Tärkeimmiksi periaatteiksi nousivat yhteistyö, avoin viestintä ja toiminnan jatkuva parantaminen. (Laininen 1999a, 155–156.)

Näin ympäristöohjelmatyöryhmä sai ympäristöpolitiikkansa linjaukset – neljä päämäärää ja kolme periaatetta niiden saavuttamiseksi – vihdoin valmiiksi. Sen avulla alettiin sitten laatia Suomen Suunnistusliitolle ympäristöohjelmaa, jonka aatteellisen pohjan määrittäjänä ympäristöpolitiikka toimii. Se luo kehykset, joiden puitteissa kaikilla organisaation tasoilla toimivien henkilöiden tulisi ympäristöeettisesti toimia.

Suomen Suunnistusliiton ympäristöohjelma

Ympäristöohjelman kehittäminen aloitettiin tuottamalla Suomen Suunnistusliitolle ensin koko sen toimijakenttää ajatellen yksi, yhtenäinen ympäristöpolitiikka. Tämän yhteisen ympäristöeettisen ajattelumallin avulla alettiin työstää kesällä 1997 hanketta, jonka tavoitteena oli muodostaa Suomen Suunnistusliitolle ympäristöohjelma. Suomen Suunnistusliitto sai hankkeen rahoituksen opetus- ja ympäristöministeriöiltä. Virallinen ohjelman

käynnistäminen tapahtui 29.9.1997, jolloin ympäristöohjelma julkaistiin yleiseen tietoon. (Laininen 1999a, 157.)

Ympäristöohjelma oli heti alusta asti tiukasti mukana suunnistusväen käytännön toiminnassa itse kentällä. Ensimmäinen kanava, jota tässä käytännön soveltamisessa hyödynnettiin oli SM-kilpailujen järjestäjien koulutustilaisuus syksyllä 1997. Siellä tehtiin ryhmätöitä aiheesta ympäristö ja suunnistus ja näiden pohdintojen perusteella Erkka Laininen alkoi työstää Suunnistuskilpailun ympäristöohjeistoa. Lopullisessa muodossaan ohjeisto esiteltiin seuroille ja suunnistajille 22.–23.11.1998 Hyvinkäällä järjestetyillä suunnistajien syystapaamisilla. (emt., 157.) Näin Suunnistusliiton ympäristöpolitiikan mukaiset ympäristöeettiset ohjeistot saatiin vihdoin kaikkien suunnistajien saataville.

Muita tärkeitä ympäristöohjelmaa ihmisille tunnetuksi tehneitä asioita olivat syksyn 1997 aikana suunnitteluun otetut yksittäisten suunnistustapahtumien tapahtumakohtaiset ympäristöohjelmat. Suurin ja kansainvälisesti näkyvin näistä suunnitelmista oli Tampereen vuoden 2001 MM-kisoja varten tehty ympäristöohjelma. Myös Maailman Luonnon säätiön (WWF) Suomen Rahaston kanssa aloitettiin saman syksyn aikana yhteistyö, jonka päämääränä oli kehittää luontokohteiden huomioonottamista ratamestarityössä. Tämän yhteistyön konkreettisena lopputuloksena syntyi niin sanottu ratamestarin teemakartta, johon ratamestarin tulee merkitä kaikki kisa-alueen kielletyt- ja käytön suhteen arat alueet. Näin kyseiset alueet on helpompi ottaa huomioon itse ratasuunnittelussa myöhemmin, mikä taas säästää luontoa tarpeettomalta kuormitukselta itse kisan aikana. (emt., 157, 220.)

Suomen Suunnistusliiton ympäristöohjelman toimintasuunnitelma vuodelle 1999 määrittelee ohjelman tavoitteita ja tarkoitusta hieman tarkemmin. Ympäristöohjelman päämääränä, suurimpana tavoitteena on ympäristöajattelun sisällyttäminen Suomen Suunnistusliiton toimintaan sen kaikilla organisaation tasoilla. Näin voikin perustellusti sanoa, että ympäristöpolitiikka on keskeinen osa koko Suomen Suunnistusliiton ympäristöohjelmaa. Ympäristöohjelman toisena tavoitteena voidaan mainita sen halu parantaa lajin markkinoitavuutta omille sidosryhmille sekä liitto- että seuratasolla. Toisin sanoen lajia yritetään

myydä sidosryhmille ympäristöystävällisenä käyttäen todisteena tämän väitteen totuudenmukaisuudesta laadittua ympäristöohjelmaa ja sen tähänastista toimivuutta. Tämä on mielestäni hyvä tapa toimia ja se luo myös samalla tiettyä molemminpuolista luotettavuuden tuntua koko toimintaan. Itse ohjelmaa pyritään toteuttamaan pitkälti seurojen tarpeista lähtien, sillä niissä tiedetään monesti parhaiten se, mikä on käytännön tilanne itse kentällä. Tärkeimpinä toimenpiteinä ympäristöohjelman toteuttamisessa ovat sidosryhmien kanssa luotavien yhteisten toimintaperiaatteiden laatiminen (esimerkiksi maaston käytön periaatteet maanomistajien kanssa), periaatteiden viestintä itse suunnistusväelle eri muodoissaan (tiedotus, koulutus,...), ulkoinen viestintä suurelle yleisölle ja sitä kautta myös entistä positiivisemmän lajikuvan luominen ihmisille, seurojen ympäristöprojektien avustaminen ja edesauttaminen tuotetun tiedon avulla ja toiminnan tulevaisuuden jatkuvuuden turvaaminen ympäristöjärjestelmämallien (liiton luomia valmiita malleja tiettyjen ympäristöasioiden hoitoon) avulla. (Laininen 1999a.)

3.2.4 Ympäristöarvot ja -asenteet suunnistuksen toimijoiden keskuudessa

Suunnistajien ympäristöajattelu on muuttunut viimeisen reilun kahdenkymmenen vuoden aikana suhteellisen hitaasti. 1980-luvulla suunnistajien asenteet olivat lähinnä sen kaltaisia, että ympäristöasioista puhuminen oli kuin nukkuvan karhun herättelyä. Tällöin voitiinkin puhua suunnistajien yleisestä asenteesta, jonka tarkoituksena oli vähätellä oman lajin vaikutusta ympäristöön ja sen vuoksi koko asia haluttiin vain lakaista maton alle. Näin suunnistusväki siis halusi tietoisesti välttää julkisuutta sen ja ympäristön välisestä suhteesta. Tällainen asenne suunnistajien keskuudessa on jatkunut pitkälle 1990-luvulle saakka. Tosin muitakin asenteita on ollut esillä, mutta kuitenkin se yleisin ja voimakkain asenne on ollut edellä mainittu ”nukkuvan karhun pelkoon” liittyvä asenne ympäristöön. (emt., 80.)

”Nukkuvan karhun pelon” rinnalla samanaikaisena asenteena, ja osin myös edelliseen liittyvänä, on ollut suunnistajien keskuudessa näkemys, että ”kyllä me nämä hommat osataan”. Suunnistajat ovat siis olleet sitä mieltä, että

näinhän nämä asiat on ennenkin tehty, niin miksi muuttamaan hyvää tapaa johonkin toiseen. On siis pelätty muutosta vanhasta ja turvallisesta toimintatavasta johonkin uuteen ja aluksi ehkä hyvinkin vieraaseen toimintamalliin. (Laininen 1999a, 81.)

Kaksi edellä kuvattua asennoitumistapaa ympäristöön ovat olleet vallalla viimeiset kaksikymmentä vuotta, mutta nyt 2000-luvulla myös näiden asenteiden tilalle on alkanut muodostua uusia ympäristön huomioon ottavia asenteita. Näille uusille asenteille on ollut yhteistä ensinnäkin se, että niissä on tiedostettu oman toiminnan puutteellinen suhtautuminen luontoon ja ympäristöön ja toiseksi se, että ympäristöasioiden aktiivinen, omaehtoinen hoitaminen on vihdoinkin ymmärretty tärkeäksi asiaksi koko lajin imagon ja toiminnan jatkuvuuden kannalta. Muutamina tällaisina uusina asenteina suunnistajien keskuudessa ovat muun muassa olleet asenteet, joiden mukaan ”suunnistajilla on parantamisen varaa ympäristöasioiden hoidossa”, ”ympäristö on tärkeä asia lajin jatkuvuuden ja suunnistuksen imagon kannalta” sekä ”ympäristö on markkinointi valtti seuroille ja tapahtumille”. (emt., 74, 81.)

Syyt näihin muutoksiin ovat varsin moninaiset. Suunnistuksen itsensä sisältä tulleina syinä voidaan ensinnäkin mainita eräänlaisen toimintaympäristön muutoksen ja sen aiheuttamat tarpeet muuttaa myös toimijoiden asennenoitumista ympäristöä kohtaan ja toiseksi myös lajin 1990-luvun lopulla kehittämän ympäristöohjelman, jonka vaikutuksesta toimijat ovat ilmeisesti viimein tajunneet kuinka tärkeä osa koko toimintaa ympäristö suunnistukselle oikeasti on. (emt., 81.)

Lajin ulkoisena asennemuutokseen johtaneena syynä on ollut ainakin yhteiskunnan yleinen asennemuutos luontoa kohtaan – enää luonto ei ole vain väline, vaan se on myös itsessään jotain ainutkertaista ja kokemisen arvoista. Toisaalta myös länsimaisen tavan mukaan asioiden kaupallistuminen ja voiton tekemisen pakko näkyy suunnistajien muuttuneissa asenteissa, sillä ympäristöähän käytetään lajin imagon nostattamisessa. Näin lajia yritetään muokata entistä enemmän valtavirran mukaiseksi ja mediaseksikkääksi lajiksi muiden samankaltaisten lajien rinnalle. Tähän liittyen myös nyky-yhteiskunnan

mediakeskeisyyden korostuminen näkyy hyvin suunnistajien muuttuneissa asenteissa luontoa kohtaan, sillä niissähän korostettiin lajin markkinoinnin yhteydessä ympäristön hyväksikäyttöä ja sitä kautta myös paremman laji-imagon saattamista sidosryhmien tietoon myös median välityksellä. Näin voidaan sanoa, että kaiken kaikkiaan uudet ympäristölliset asenteet ovat enemmän tai vähemmän muotoutuneet muun yhteiskunnallisen muutoksen matkassa sellaisiksi kuin ne nyt ovat. Mutta tähän on ihan normaali yhteiskunnan tapa toimia sen ajaessa läpi haluamiaan asenteellisia muutoksia, joten suunnistusväki vain oli yksi ensimmäisistä tämän muutoksen omaksujista ja näin tavallaan oman alansa edelläkävijä toimijoidensa ympäristöasenteiden muuttamisen osalta.

Ympäristöarvot ovat luonteeltaan pysyvämpiä kuin mitä ympäristöasenteet ovat ja näin niiden muuttuminen viekin aikaa ehkä jopa useita vuosikymmeniä. Ympäristöarvoja suunnistajien keskuudessa on tutkittu 1990-luvun alusta alkaen ja jo ensimmäiset näistä tutkimuksista osoittivat suunnistajien arvottavan luonnon tärkeäksi osaksi koko suunnistustoimintaa.

Eräs ensimmäisistä tutkimuksista, missä näitä ympäristöarvoja selviteltiin oli Petteri Kähäriin vuonna 1991 tekemä pro gradu -tutkielma, Suomalaisten suunnistusseurojen toimivuus. Yhtenä osana tätä tutkimusta oli suunnistusseurojen ja muiden urheiluseurojen arvomaailmojen välinen vertailu. Tämän vertailun mukaan suunnistusseurat edustavat muihin urheiluseuroihin verrattuna useammin niin sanottuja pehmeämpiä arvoja, mistä yhtenä esimerkkinä on luontoaateen ja -harrastuksen korostuminen osana seuran toimintaa. Luontoaateen merkitys oli silloin ”melkoinen” tai ”suuri” 63 %:lle (n=76) suunnistusseuroista, kun vastaavat prosentit silloisten SVUL:n seuroilla olivat 46% (n=453) ja TUL:n seuroilla 51 % (n=195). (Kähäri 1991, Lainisen 1999a mukaan, 125.) Näiden prosenttien suuruuserot ovat merkittäviä ja ne osoittavat hyvin, että suunnistajat ovat aina arvostaneet luonnon tärkeäksi osaksi omaa toimintaansa ja tämän takia luonto on otettu myös aina huomioon itse toiminnassakin, vaikka vielä tuolloin 1990-luvun alussa julkinen keskustelu syyttikin melko yleisesti suunnistusta luonnon tuhoamisesta.

Toisena suunnistajan ja ympäristön välistä arvoasetelmaa kuvailevana tutkimuksena voidaan mainita Marko Loukkalahden pro gradu -tutkielma Nuoren huippusuunnistajan suhteesta luontoon vuodelta 1994. Tutkimus toteutettiin nuorten suunnistuksen MM-kisoissa 1992 ja sen pääasiallisena tarkoituksena oli selvittää nuorten huippusuunnistajien suhdetta luontoon. Tutkimustuloksista käy ilmi myös joitain nuorten tärkeiksi arvottamia ympäristöarvoja. (Loukkalahti 1994, tiivistelmä.)

Ensinnäkin tutkimukseen vastanneet nuoret arvostivat luonnon esteettisesti kauniiksi. He siis mielsivät luonnon kauneuden ja maaston erikoiset muodot tärkeäksi osaksi koko suunnistusharrastustaan, sillä harrastamalla suunnistusta esteettisesti kauniissa luonnonmaisemassa he saivat myös samalla luonnosta arvokkaita henkisiä virikkeitä. Tämän vuoksi heidän mielestään suunnistajalla, ja ihmisellä yleensäkin, on vastuu luonnon vaalimisesta ja sen elinvoimaisuuden, uusiutumiskyvyn säilyttämisestä. Toisin sanoen luonnolla oli tutkittaville nuorille tärkeää esteettistä arvoa. (emt., 46–47.)

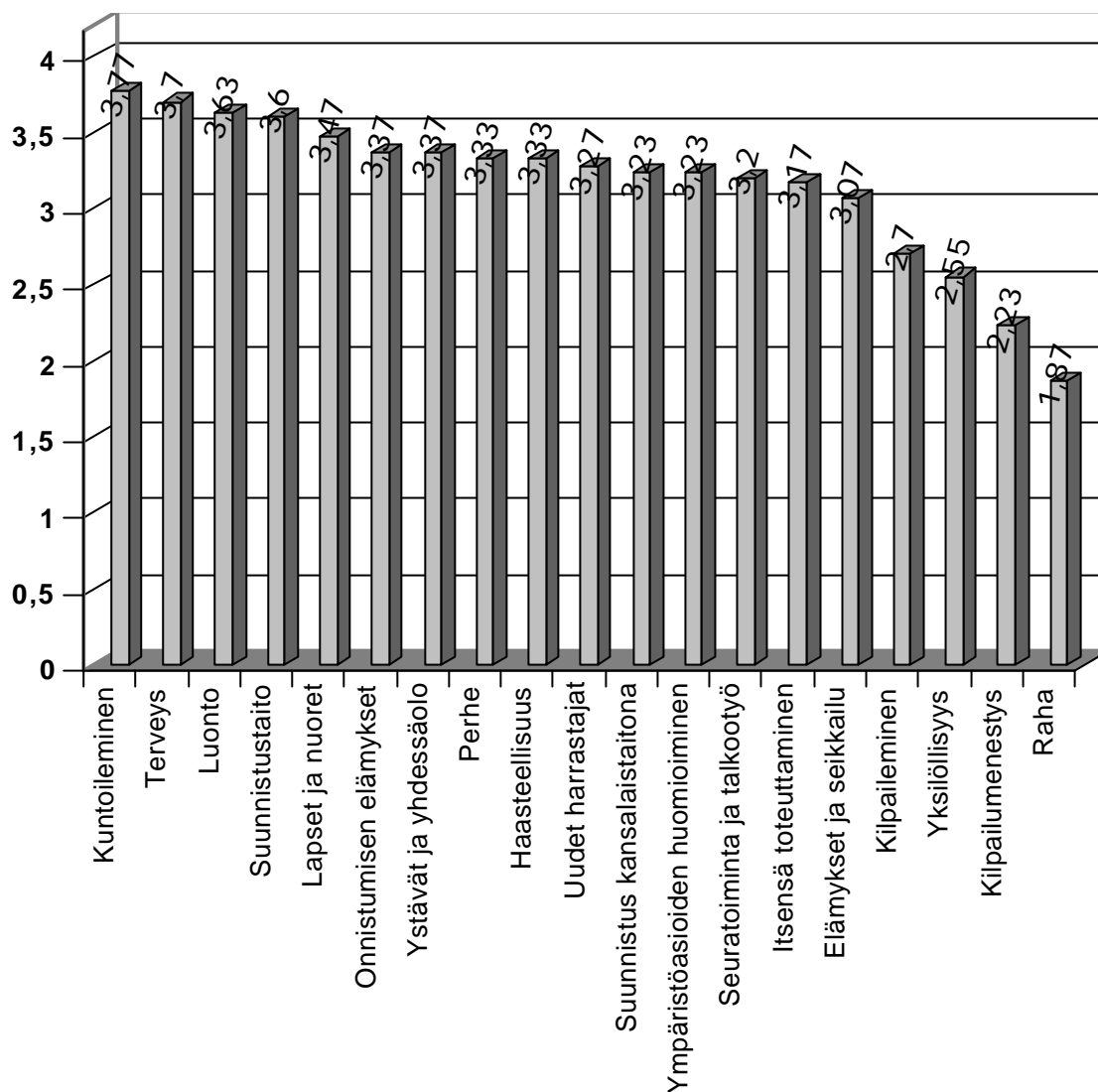
Toisena tärkeänä luontoarvona tutkittavat nuoret mainitsivat luonnon rentouttavan ja virkistävän arvon. Se oli tutkittavien mielestä aidon luontoympäristön tärkein rooli heille ja tästä voikin päätellä, että huolimatta tutkittujen henkilöiden vahvasta kilpailullisesta taustasta (nuorten MM-kisojen kilpailijoita) he yhä vieläkin arvottivat myös luonnon ei-välineellisiä arvoja hyvinkin korkealle. (emt., 46–48.) Näin voidaankin todeta, että myös suunnistuksen huipputasolla olevat lajin harrastajat tajuavat oman lajinsa asettaman rasituksen luonnolle ja haluavat omalla luontopositiivisella asenteellaan vähentää luonnon turhaa tuhoamista. Toisin sanoen heidän aidolle luontoympäristölle asettama arvo on suurempi, kuin se minkä he itse ovat omalle kilpailemiselleen asettaneet.

Merkittävin viimeaikaisista suunnistuksen ja ympäristön välistä suhdetta kartoittavista tutkimuksista on ollut Erkkä Lainisen vuonna 1999 tekemä diplomityö, Suomen Suunnistusliiton ympäristöohjelman kehittäminen. Tämä työ on Suomen Suunnistusliiton laatiman ympäristöohjelman eräänlainen taustan

kartoitustutkimus, jonka yhtenä tärkeänä osana on suunnistuksen toimijoiden yleisen arvopohjan määrittäminen.

Tutkimuksessa suunnistuksen toimijakentän arvomaailmaa kartoitettiin sekä haastatteluiden että kyselylomakkeiden avulla. Haastatteluiden pohjana käytettiin 19 suunnistukseen liittyvän yleisen arvon listaa, joita haastateltavien piti arvioida kohta kohdalta asteikolla 4–1 (4= erittäin tärkeä, 3= melko tärkeä, 2= ei kovin tärkeä ja 1= ei tärkeä). Haastateltavia oli yhteensä 36 kappaletta ja he edustivat kuutta eri toimijatahoa: liittovaltuuston jäseniä (10 kpl), ratamestariseminaarin jäseniä (7 kpl), kokeiluseurojen henkilöitä (7 kpl), Suunnistusliiton toimistohenkilökuntaa (6 kpl), sidosryhmien edustajia (5 kpl) ja Suunnistusliiton hallituksen jäseniä (1 kpl). (Laininen 1999a, 56, 123.)

Tulosten jakaumaa tarkasteltaessa käy ilmi, että 15 arvoa 19 arvosta arvioitiin haastateltujen taholta vähintäänkin tärkeäksi (ka.>3.0) (ks. kuvio 6). Suurin osa näistä 15 tärkeiksi arvioiduista arvoista edusti niin sanottuja pehmeitä arvoja, esimerkiksi luonto ja suunnistustaito. Neljä ei niin tärkeäksi arvioitua arvoa (ka.<3.0) edustivat taas niin sanottuja kovia arvoja, esimerkiksi raha ja kilpailumenestys. Suunnistukseen liittyvistä ympäristöarvoista tärkeimmäksi haastatellut arvottivat itse luonnon. Se oli koko listalla kuviossa 6 sijalla kolme (ka. 3,63), joten voidaan katsoa, että suunnistuksen toimijakenttä arvostaa luonnon todella korkealle omalla arvoasteikollaan. Näin ollen luonnon arvo onkin suunnistajille itseisarvo sinänsä eikä sitä pidetä vain välineenä oman harrastuksen täysipainoisessa harrastamisessa (=välinearvona). Toinen suunnistajien ympäristöarvoja suoraan mitannut arvo oli ympäristöasioiden huomioon otto osana suunnistustoimintaa. Se arvotettiin arvojakauman puolenvälin tuntumaan sijalle 11 (ka. 3,23). Kuten kahden edellisen arvon keskiarvoista huomataan, niin niiden ero ei ole kovinkaan suuri, joten voidaan sanoa, että huolimatta ympäristöasioiden huomioimisen keskinkertaisesta sijoituksesta arvovertailussa se on erittäin merkittävä, vallitseva arvo suunnistuksen toimijoiden kentällä. Toisin sanoen on perusteltua todeta, että luontoympäristö ja sen huomioon otto olennaisena osana suunnistustoimintaa on todella tärkeä ja korkealle arvostettu asia koko suunnistuksen toimijakentässä.

KUVIO 6. Arvojen merkitys suunnistustoiminnassa (Laininen 1999a, 124).

Muista suunnistajien arvomaailmaa kuvaavista arvoista ympäristöön liittyviä arvoja on tulkittavissa ainakin elämysten ja seikkailun osalta. Suunnistajat kokevat suunnistuksen antavan elämyksellisyyden ja seikkailun tunteen melko tärkeiksi (ka. 3,07) arvoiksi. Tästä johtuen voidaankin ajatella, että luonnon suunnistajalle elämyksiä tuottava arvo on melko tärkeä ja näin suunnistajat arvottavatkin alkuperäisen luonnon ja siellä itsessään ilmenevien asioiden kokemisen tärkeäksi osaksi koko suunnistustoimintaa. Muina luonnon kannalta relevanteiksi tulkittavina arvoina voidaan pitää myös lasten ja nuorten arvottamista todella korkealle (ka. 3,47). Tämän arvon korkealle arvottamisen kautta voidaan sanoa, että koska lasten ja nuorten mukanaoloa

suunnistustoiminnassa arvotetaan korkealle, voidaan olettaa, että suunnistus antaa lapsille ja nuorille jotain ainutkertaista. Yhtenä tällaisena ainutlaatuisena asiana, minkä suunnistus voi opettaa lapsille, on se, että suunnistuksen avulla he voivat oppia elämään osana kestävästä luontosuhteesta. Toisin sanoen lapset ja nuoret saavat suunnistuksessa mukana ollessaan paljon sellaisia ympäristökasvatuksellisia oppeja, joista he muuten jäisivät paitsi.

Suunnistuksen arvostaminen kansalaistaitona korkealle (ka. 3,23) on merkki siitä, että ympäristön tunteminen ja siellä liikkumisen hallitseminen on tärkeä osa lajin suunnistajille tuottamaa antia. Toisin sanoen suunnistaja oppii suunnistuksen avulla liikkumaan luonnossa ja näin hän helpommin samalla oppii elämään sen kanssa sopuissa. Suunnistus on siis väline turvallisen ja terveen luontosuhteen muodostamista varten.

Rahan arvostaminen listalla näin alas (ka. 1,87) voidaan myös nähdä ympäristöarvostamisen kannalta hyvänä asiana, sillä näinhän suunnistajat myöntävät pehmeiden, luonnon puolesta puhuvien arvojen olevan tärkeämpiä kuin kovien luonnon välineellistävien arvojen. Voidaan siis sanoa, että koska raha on suunnistajien arvoista vähiten tärkeä, niin luontoympäristö omine pehmeine arvoineen on suunnistajien arvojen joukossa todella tärkeä. Aivan kuten edellä jo totesin, seikka vielä entisestään korostaa luontoystävällisten pehmeiden arvojen ylivaltaa koviin arvoihin verrattuna.

Kaiken kaikkiaan suunnistuksen toimijat liittyvät edellä esiteltyjen tutkimusten tulosten perusteella ympäristöön ja luontoon kolmenlaisiin pääryhmiin kuuluvia ympäristöeettisiä arvoja. Ehkä tärkein näistä ilmenneistä arvoista on luonnon itseisarvoinen arvostaminen, jonka mukaan luonto on arvo sinänsä eikä vain väline muiden arvojen saavuttamiseksi. Toisena ilmenneenä arvona suunnistuksen toimijat, ja eritoten lajissa kilpailevat henkilöt, arvottavat luonnon esteettisen ja elämyksellisen arvon todella korkealle. He hakevat luonnossa liikkumisesta elämäänsä jotain henkistä ja rauhoittavaa, jonka avulla jaksaa arkisessa ja kiireisessä elämässä eteenpäin. Kolmas tärkeä luontoympäristöön liitettävä arvo on suunnistuksen tarjoama turvallinen mahdollisuus tutustua luontoon. Suunnistajat arvottavat tärkeäksi sen, että he voivat sekä oppia itse

että opettaa uusille lajin pariin tuleville henkilöille sen, kuinka oikea ja kestävä luontosuhde tulisi muodostaa. Tähän liittyen myös suunnistukseen oleellisesti liittyvä ympäristön huomioonottava lasten ja nuorten kasvatuksellinen toiminta arvostetaan toimijoiden keskuudessa todella tärkeäksi osaksi koko toimintaa.

Sekä Suomen Suunnistusliiton ympäristöeettisen työn pohja että liiton kaikkia toiminnantasoja edustavia toimijoita koskeneet tutkimukset tuloksineen johtavat samaan ympäristöeettiseen arvoperustaan: ympäristön arvottamiseen humanismin lähtökohdista. Tämä eri tahojen arvopohjien yhteneväisyys johtuu siitä, että Suomen Suunnistusliitto halusi sitouttaa oman toimintansa vahvasti kentän käytännön toimijoiden arvopohjaa vastaavaksi. Tukemalla toimijoiden kentällä jo tekemiä arvovalintoja oman ympäristöpolitiikan päämääriensä avulla liitto halusi taata jo vauhtiin päässeen muutoksen ja näin mahdollistaa myös kehitystyön edelleen jatkumisen.

Konkreettisenä esimerkkinä Suomen Suunnistusliiton pyrkimyksistä paremman ja kestävämmän luontosuhteen muodostamiselle itse käytännön suunnistustoiminnassa voidaan pitää liiton pyrkimystä yhtenäistää ympäristöön liittyviä toimintoja suunnistuskilpailujen järjestämisen osalta. Välineenä tässä kilpailujen järjestäjien ympäristöohjeistuksessa liitto on käyttänyt monenlaista ympäristönkäytön ohjeistukseen liittyvää kirjallista materiaalia, joista kaiketi tärkeimpänä toimii suunnistuskilpailujen järjestäjille suunnattu kilpailujen ympäristöllistä huomioonottamista koskeva vihkonen: Suunnistuskilpailujen ympäristöohjelma. Tässä suunnistustapahtumiin liittyvässä ”ohjekirjassa” veloitetaan kilpailujen järjestäjiä hyvinkin seikkaperäisesti ympäristön paremman huomioimisen mukaiseen toimintaan. Tästä ohjeistuksesta suurin osa perustuu Suomen oikeusjärjestykseen kuuluviin normisäännöksiin, mutta näihin ympäristöohjeisiin kuuluu myös paljon liiton omien arvojen ja asenteiden mukaisia, normejakin velvoittavampia toimintojen ohjeistuksia. Eräinä normejakin velvoittavampina ohjeina voidaan Suunnistuskilpailujen ympäristöohjelmasta mainita maaston käyttöön, ratasuunnitteluun sekä maastossa suoritettaviin toimiin liittyvät liiton ohjeet. Näin voidaan sanoakin liiton siirtäneen omat ympäristöarvonsa osaksi koko lajin juridista kokonaissääntelyä. Liitto ei siis pelkästään pyrkinyt laatimaan itselleen

ympäristöllisen arvottamisen mallia, vaan se siirsi sen myös itse käytäntöön ohjaamaan kentällä tapahtuvaa toimintaa.

Seuraava luku toimii eräänlaisena linkittävänä lukuna tutkielmani kahden erillisen, mutta toisiaan täydentävän, osion välillä. Toisin sanoen luku 4 yhdistää alussa käsittelyn keskiössä olevan ympäristöarvoihin liittyvän pohdinnan relevantiksi osaksi ympäristönormeihin liittyvää tulkinnallista tutkimuksen osiotani.

4 ARVOSTA NORMIKSI

Lainsäädäntömme, ja sen osana myös ympäristölainsäädäntömme, pohjautuu aina pitkälti yhteiskunnan yleiseen arvomaailmaan. Tätä kautta myös yhteiskunnassa vallitsevat ympäristöarvot kiinnittyvät tärkeäksi osaksi koko ympäristöoikeudellista järjestelmää. Muita tähän ympäristöoikeudellisen kokonaisuuden muotoutumiseen liittyviä tekijöitä ovat ympäristölliset tavoitteet ja ympäristönkäyttöä koskevat periaatteet. (Ekroos 1998a, 14.) Yhdessä nämä kolme muodostavatkin eräänlaisen ketjun, jonka kautta yksittäisen ihmisen henkilökohtaiset arvopreferenssit siirtyvät aina valtakunnallisen normin ja oikeusjärjestyksen tasolle.

4.1 Arvot yhteisöllisenä moraalina

Yhtenä tärkeimpinä yhteiskunnan kulttuurisen identiteetin ja sitä kautta myös yhteisöllisen moraalin rakentajina toimivat siellä kulloinkin vallitsevat arvot. Näitä yhteiskunnallista moraalista ulottuvuutta säänteleviä, opittuja ja yleisiä valintataipumuksia on usein nimitetty sosiaalisiksi arvoiksi. Yhteistä näille sosiaalisille arvoille on se, että ne ovat hyvinkin tarkasti paikkaan orientoituneita ja täten siis päämääriä ja tavoitteita koskevia yhteiskunnallisia tahdonilmauksia toivotusta ja ei-toivotusta toiminnasta. Niille on myös tunnusomaista se, että ne syntyvät aina kulttuurisen kanssakäymisen välityksellä yhteisön itsensä sisällä. Voidaankin sanoa, että ne ovat ympäristöstä opittuja, ei kenenkään henkilökohtaisia valintataipumuksia, jotka ohjaavat ihmisten jokapäiväistä yhteiskunnallista toimintaa. (Kyntäjä 2000, 35.)

Nämä edellä kuvatut sosiaaliset arvot ovat tärkeitä ihmisten identiteetin muodostamisen välineitä ja niiden avulla ihmiset myös useimmiten sisäistävät oman yhteiskuntansa vallitsevat moraalikäsitteet. Ne siis integroivat uuden yhteiskunnan jäsenen osaksi sitä sosiaalista todellisuutta, joka vallitsee kyseisessä yhteisössä. (emt., 35.)

Sosiaaliset arvot toimivat myös perustana yhteiskunnassa vallitseville sosiaalisille normeille, jotka Ahti Laitinen (2002) määrittelee

”käyttäytymissäännöiksi, joiden rikkomisesta seuraa rangaistus”. Sosiaaliset normit eivät kuitenkaan ole niin sanottuja oikeusnormeja, vaan ne ovat ohjeita, jotka määrittävät yhteiskunnassa hyväksytyjä toimia. Eräänä tärkeänä erona oikeusnormin ja moraalinormin välillä on pidetty sitä, että oikeusnormi liittyy olennaisesti oikeudellisiin instituutioihin (tuomioistuimet, poliisi,...). Käytännössä nämä sosiaaliset normit ovatkin yhteiskunnan sisäisiä kokemukseen, traditioon ja kulttuurisiin tapoihin pohjautuvia ohjeita hyvästä ja pahasta. Yhdessä nämä sosiaaliset arvot ja normit muodostavat ihmisille yksityiskohtaisen käsityksen siitä, mitä yhteiskunta pitää sallittuna ja mitä kiellettynä. Tällaista kaiken kattavaa käsitystä yhteisön luomisesta, yksilöön kohdistuvista arvo-odotuksista kutsutaan yhteiskunnalliseksi moraaliksi. Tämän yhteiskunnallisen moraalin on usein sanottu olevan eräänlainen esiaste normatiiviselle sääntelylle ja siten se on ollut aina tärkeä osa yhteiskunnan sisäistä normien luomisprosessia. Yhteiskunnallisen moraalin avulla on siis voitu käytännössä kokeilla suunniteltuja normimuutoksia ennen niiden virallista säätämistä. (Laitinen 2002, 125–127.)

4.2 Normit yhteisöllisen moraalin vartijana

Yhteisöllisen moraalin mukaisia, käyttäytymistä muokkaavia ja yhdenmukaistavia sääntöjä kutsutaan normeiksi. Niiden avulla pyritään valvomaan ihmisten yhteisöllisiä toimia ja tämä sosiaaliseen integraatioon pyrkivä toiminta suoritetaan erilaisten palkkioiden ja rangaistusten avulla. (emt., 88–89.) Tällä perusteella voidaankin sanoa, että normit ovat yksi tärkeä keino saada yhteisön jäsenet toimimaan sen itsensä edustamien arvojen mukaisesti.

Normit sisäistetään yhteiskunnan ja yksilön välisessä kanssakäymisessä ja tätä yhteisöllistä normien sisäistämistä kutsutaan sosiaalistumiseksi. Normaalisti tämä sosiaalistuminen, normien sisäistäminen tapahtuu kaikkien yksilöiden osalta aikalailla samalla tavalla, mutta joskus jonkin yhteisöllisen normin noudattaminen saadaan aikaan vain erilaisten pakotteiden avulla. Tällainen tilanne on hyvin tavallista silloin, kun jokin uusi ja yhteisössä laajasti

vastustusta saanut oikeudellinen normi otetaan osaksi yhteisön normijärjestelmää. (Kyntäjä 2000, 39–40.)

Normit jaetaan (oikeus)sociologiassa kahteen eri ryhmään: virallisiin ja epävirallisiin normeihin. Tärkein ero näiden kahden normilajin välillä on jo edellä mainitsemani valvonnan merkitys osana normin noudattamista. Toisin sanoen virallisia normeja valvoo yhteiskunta omine valvontaelimineen (tuomioistuimet, poliisi,...), kun taas epävirallisia normeja ja niiden noudattamista valvoo yhteisö itse. Kuviossa 7 Timo Kyntäjä (2000) vertailee tarkemmin näitä kahta normilajia toisiinsa:

Viralliset normit		Epäviralliset normit
Tarkasti määritelty, "lainsäätäjän tahto"	Normin lähde	Ei selkeästi määritelty, "yhteisö itse"
Julkilausuttu, usein kirjallinen	Normin ilmaisu	Julkilausumaton, ei kirjallinen
Jäsentyneitä, tarkasti määriteltyjä	Pakotteet	Jäsentymättömiä, ei tarkasti määriteltyjä
Selkeästi määritelty, erityinen ryhmä tai koneisto	Normin valvoja	Ei selkeästi määritelty, "yhteisö itse"
Määritelty henkilöpiiri ja tilanteet	Normin ala	Ei selkeästi määritelty, ketä koskee ja missä tilanteessa

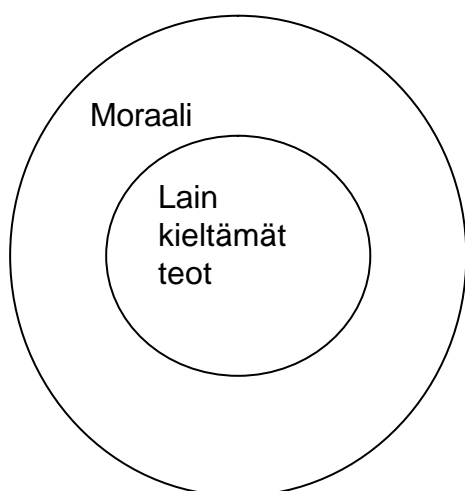
KUVIO 7. Viralliset ja epäviralliset normit (Kyntäjä 2000, 41).

Tästä normivertailusta huomataan, että olennaiseksi osaksi yhteisöllistä moraalikehitystä kuuluvat epäviralliset normit ovat aina yhteisön itsensä muovaamia tahdon ilmaisuja hyväksi katsottavasta käyttäytymisestä ja näin

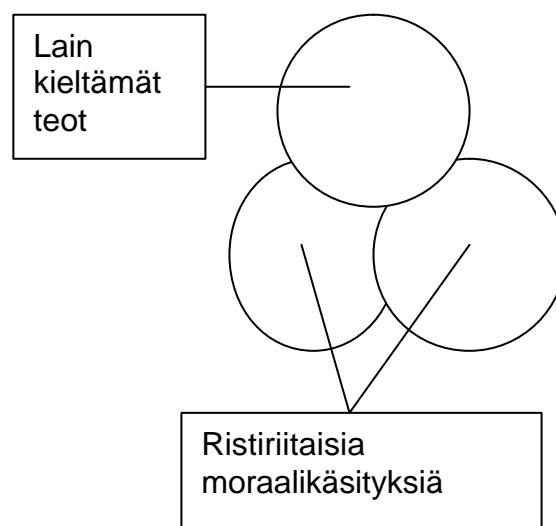
niiden lopullinen muotoutuminen ja valvonta jää myös osaksi yhteisön kaikkien yksilöiden toimintaa. Viralliset normit taas ovat selkeästi yhteisön virallisen, oikeudellisen koneiston luomia tarkkoja toimintasääntöjä siitä, miten ihmisten tulisi käyttäytyä osana toimivaa yhteiskuntaa. Näitä normeja nimitetäänkin oikeudellisiksi normeiksi.

Yhteiskunnan normijärjestelmän ja yhteisöllisen moraalin välinen yhteys on itsestään selvän tuntuinen, mutta nykyisessä pluralistisia arvoja suosivassa modernissa yhteiskuntarakenteessa se on kuitenkin osoittautunut aika ajoin hyvinkin ongelmalliseksi. Tämä johtuu siitä, että yhteiskunnan sisälle on syntynyt keskenään hyvinkin erilaisia arvoja korostavia osa- ja alakulttuureita, muun muassa uskonnollisia ryhmittymiä ja maahanmuuttajien omia kulttuurisia taustoja korostavia ryhmiä. Siitä onkin seurauksena, että yhteiskunnan sisäiset, epäviralliset normijärjestelmät eivät enää toimikaan niin kuin ennen. On ajaututtu tilaan, jossa yhteisön moraalit ja laki eivät vastaa enää toisiaan. Tätä tilannetta on oikeuskirjallisuudessa nimitetty lainsäädännölliseksi stagnaatioksi. (Kyntäjä 2000, 76–77; Laitinen 2002, 132–135). Tilannetta selventää kuviossa 8 esitetyt kaksi yhteiskuntamallia:

Yksiarvoinen yhteiskunta

Pluralistinen yhteiskunta

KUVIO 8. Yksiarvoisen- ja pluralistisen yhteiskunnan mallit (Laitinen 2002, 131, 133).

Yksiarvoinen yhteiskunta luo omat oikeudelliset norminsa, lait, omasta yhteisöllisestä moraalikäsituksesta lähtien. Tämä oli tyypillistä vanhoille yhteiskuntarakenteille, joissa yhteisön sisäinen arvomaailma oli hyvinkin homogeeninen ja näin siis mitään erimielisyyksiä yhteisön normin muodostuksesta ei syntynyt. Normit noudattivat vain yhteisön omaa sisäistä moraalikäsitystä. Pluralistisessa yhteiskunta -mallissa normin syntyyn vaikuttavia yhteisön sisäisiä moraalilähteitä on useita ja ne ovat useimmiten vielä keskenään ristiriitaisia. Yhteisön sisällä on siis monia itsenäisiä alakulttuureita. Tämän vuoksi virallinen normisto ei voikaan yksiselitteisesti perustua mihinkään yksittäiseen yhteisölliseen moraalikäsitukseen, vaan sen tulee ilmentää monia ristiriitaisiakin moraalisia käsityksiä oikeasta ja väärästä. Tässä tilanteessa aina jokin kulttuuri muodostuu niin sanotuksi valtakulttuuriksi, jonka arvomaailman mukaiseksi normijärjestelmä rakennetaan. Tämän johdosta muut, moraaliselta perustaltaan erilaiset alakulttuurit joutuvat tilanteeseen, jossa heidän arvonsa sotivat oikeudellisia normeja vastaan ja näin lakien noudattamista joudutaan hallitsevan yhteiskunnan osan taholta entisestään tiukentamaan. Syntyy tilanne, missä yhteisön jokin osa on joutunut lainsäädännölliseen stagnaatioon.

Edellä kuvatun kaltainen pluralistinen yhteiskunta -malli on nykyaikana hyvinkin yleinen länsimaisessa kulttuurissa. Myös Suomi edustaa tämänkaltaista yhteiskuntaa omine moraalij- ja normikäsityksineen. Tällaisessa yhteiskunnassa oikeudenmukaisten ja kaikille tasapuolisten ratkaisujen tekeminen on joskus kovin vaikeaa, mutta näiden ratkaisujen laillisen perustan voidaan katsoa olevan sitä uskottavampi, mitä vähemmän ne edustavat mielivaltaista käytöstä jotain pienempää yhteisönosaa kohtaan. Joskus kuitenkin näyttää siltä, että koko yhteisön moraalinen käsitys on ristiriidassa normien käsityksen kanssa. Tämä on seurausta siitä, että nyky-yhteiskunnassa ihmisten moraaliset käsitykset asioista muuttuvat nopeammin kuin ennen ja näin lainsäädännön kehittyminen jää jälkeen tästä yhteiskunnallisesta arvojen kehitysprosessista. Onkin sanottu, että ”yhteiskunnallinen kehitys on ajanut lain ohii”. (Laitinen 2002, 135.)

Yhteisön moraalinen käsitys oikeasta ja väärästä (epäviralliset normit) on nyky-yhteiskunnassa vielä hyvinkin samankaltainen kuin, mitä on oikeusnormien vahvistama käsitys oikeasta ja väärästä. Mutta tulevaisuudessa, kun yhteisö muuttuu entistä pluralistisemmaksi, myös lakien ja yhteisöllisten normien vastaavuus tulee heikkenemään. Tämän vuoksi yhteiskunnan oikeudellisten valtakoneistojen onkin syytä olla entistä enemmän varuillaan ja näin varmistaa oikeuden mahdollisimman tasavertaisen täyttymisen kaikkien yhteisön yksilöiden osalta.

4.3 Oikeusjärjestys normien kokoelmana

Viralliset normit eli oikeusnormit muodostavat kussakin valtiossa sille ominaisen normien kokoelman. Tätä voimassa olevien oikeussäntöjen ja periaatteiden kokonaisuutta kutsutaan oikeustieteessä oikeusjärjestykseksi. Oikeusjärjestys rakentuu ja täydentyy aina uusien, voimaanastuvien oikeussäntöjen mukaisesti ja tämän vuoksi se onkin koko ajan muuttuva ja täydentyvä oikeusnormikokonaisuus, jonka sisältö on aina ajasta ja paikasta riippuvainen. (Kyntäjä & Laitinen 1983, 184–185; Palokangas, Tarukannel & Nuuja 1993, 1.) Onkin sanottu, että oikeusjärjestys on oikeudelliseen muotoon puettujen yhteiskunnallisten valtasuhteiden muodostama kokonaisuus (Laitinen 2002, 16).

Oikeusjärjestys on yhteiskunnan luoma ja ylläpitämä väline, jonka avulla se pyrkii ohjailemaan yhteisönsä jäsenten jokapäiväistä elämää. Tämän ohjailutyön oikeusjärjestys suorittaa oikeusnormien avulla valtuutettujen pakotteiden ja rangaistusten välityksellä. Tällainen valtuutus on yhteiskunnan jäsenten kannalta katsottuna oikeutettu, sillä oikeusjärjestyshän koostuu oikeusnormeista, jotka edellä kerrotulla tavalla pohjaavat oikeutuksensa yhteisön omasta moraalisesta ilmapiiristä. Oikeusnormit ovat tässä oikeusjärjestyksessä järjestettyinä sellaiseen järjestykseen, jossa ne ovat luokiteltu asia kohdittain eri oikeudenaloihin (emt., 16). Tämän vuoksi oikeusjärjestystä onkin usein väitetty systemaattiseksi, konsistentiksi (kiinteäksi) ja koherentiksi (yhtenäiseksi) järjestelmäksi, jossa normit ovat loogisessa ja toisistaan johdettavissa olevassa järjestyksessä. Oikeusjärjestykseen sisältyvät

normit voidaan näiden keskinäisten suhteiden perusteella jaotella ylemmän ja alemman asteiseksi normikerroksiksi, joissa ylemmän asteinen normi syrjäyttää aina alemman asteinen normin ja näin siitä muodostuu normihierarkkinen ja systemaattinen sääntöjen kokonaisuus. Suomen valtiosääntöoikeudessa tämä oikeussäännösten hierarkia voidaan jakaa neljään päätasoon:

1. Perustuslait
2. Lait (tavalliset lait)
3. Asetukset
4. Valtioneuvoston päätökset

Näistä siis perustuslait ohittavat velvoittavuudessaan aina kaikki alemman asteiset säädökset ja näin ne siis muodostavat koko oikeusjärjestyksen tärkeimmän ytimen. (Palokangas ym. 1993, 3.)

4.4 Yhteisön arvot osaksi oikeusjärjestystä

Arvojen muotoutuminen erilaisiksi säännöksiksi tapahtuu siis periaatteessa aina samalla tavalla. Ensinnäkin ihmisyyksilöt ilmentävät aina itselleen tärkeitä arvoja oman tekemisensä välityksellä ja ihmisten ollessa kanssakäymisessä toistensa kanssa näistä henkilökohtaisista preferensseistä syntyy suurempia ihmisyyhteisöjä koskevia arvomaailmoja. Nämä arvomaailmat ovat eräänlaisina yhteisinä kannanottoina erilaisten, yhteisten tavoitteiden puolesta, jotka taas johtavat ihmisten käytännössä noudattamiin periaatteisiin. Säännökset taas ovat konkreettisesti vaikuttavia ratkaisutoiminnan välineitä, jotka ovat syntyneet tarpeesta luoda ohjeita ihmisten kanssakäymistä varten. Nämä säännökset ovat arvomaailmamme mukaisten tavoitteiden tukena ja periaatteiden noudattamisen kannalta tarpeellisia, oleellisia välineitä. (Ekroos 1998a, 14.)

Näin siis muodostuu eräänlainen oikeuden muodostus -ketju, arvo-tavoite-periaate-säännös, jonka tärkeimpänä tarkoituksena on saada lainsäädäntö tavalla tai toisella heijastelemaan yhteiskunnassa vallitsevia arvoja. Tätä kautta myös yhteiskuntamme ympäristöön liittyvät arvot ovat saaneet oman oikeudellisen muotonsa ja tätä ympäristöön liittyvää arvopohjaista oikeusjärjestyksen osaa kutsutaan Suomen laissa ympäristöoikeudeksi.

5 SUUNNISTUKSEN JA YMPÄRISTÖN VÄLINEN JURIDINEN SUHDE

Suunnistuksen ja ympäristön välisen suhteen kannalta kaksi ehdottomasti merkittävintä oikeudellista norminlähdettä ovat jokamiehenoikeuksiin kuuluvaksi luettavat oikeudelliset normit sekä Suomen oikeusjärjestyksen ympäristöoikeudelliseen osioon kuuluvaksi katsottavat normistot. Näiden kahden erityyppisen normilähteen avulla suunnistukseen liittyviä, ympäristöön vaikuttavia toimintoja säädellään kokonaisuudessaan hyvinkin tarkasti. Voidaankin sanoa, että näiden normien huomioon ottaminen on hyvinkin tärkeässä asemassa järjestettäessä nykyaikaisten, normiperusteisten ympäristönkäytönvaatimusten mukaisia suunnistustapahtumia.

5.1 Jokamiehenoikeus osana suomalaista oikeusjärjestystä

”Jokamiehenoikeudella tarkoitetaan luonnossa liikkumisen oikeuksien ja rajoitusten muodostamaa kokonaisuutta, joka perustuu osin kirjoittamattomaan maantapaan ja osin lainsäädäntöön.” (Vuolle & Oittinen 1994, 12).

Lainauksesta näemme jokamiehenoikeuksiin liittyvän oleellisen piirteen. Jokamiehenoikeudet eivät ole itsenäinen Suomen oikeusjärjestykseen kuuluva lainosa, vaan ihmisten omaksuma, useisiin eri oikeusnormeihin pohjautuva käyttäytymistapa, jota noudatetaan oltaessa toisen omistamalla maalla. Tämä perinteinen luonnon monikäyttötapa onkin aina perustunut pitkälti maan tapaan ja siihen, että jokamiehenoikeuksiin kuuluvia luonnon käyttömuotoja ei ole rikoslain mukaan säädetty rangaistaviksi teoiksi (Holma 2000, 10).

5.1.1 Jokamiehenoikeuden keskeisin sisältö

Lähtökohtaisesti maanomistaja on oman omaisuutensa käytöstä päättävä henkilö ja hänen sanansa kyseisen maa-alueen käytön osalta on useimmiten lopullinen. Poikkeuksen tähän maanomistajan ylivaltaan muodostavat kuitenkin jokamiehenoikeudet. Ne antavat muillekin kuin kyseisen maa- tai vesialueen omistajille erilaisia oikeuksia käyttää aluetta hyväkseen. Nämä muillekin luvalliset toimet toisen henkilön omistamalla alueilla perustuvat kaksijakoiselle

normipohjalle, jonka mukaan ensinnäkin säännellään toisen maalla liikkumista ja oleskelua ja toiseksi toisen maalla olevien luonnontuotteiden ottamista. (Hollo 1998, 168.)

Käytännössä tämä merkitsee sitä, että pohdittaessa jokamiehen oikeuden käytön rajoja eli maanomistajan kieltovallan rajoja, lähdetään ensinnäkin siitä, ettei jokamiehen oikeuden mukainen käyttö saa tapahtua hyötykäytössä olevalla alueella (pihapiiri, viljelykset, ...). Toinen lähtökohtainen oletus on, että toisen alueen käytön tulee olla tilapäistä. Näin ollen alueeseen kohdistettu rasitus ei saa jatkua ilman maanomistajan lupaa muutamaa päivää pitempää aikaa. (Hollo 1998, 169; Kuusiniemi, Ekroos, Kumpula & Vihervuori 2001, 699.)

Ympäristöministeriön ympäristö- ja luonnonsuojeluosasto on julkaisut oman ja siis samalla myös Suomen valtionhallinnon virallisen käsityksen jokamiehen oikeuksista vuonna 1984 julkaistussa jokamiehen oikeuksia käsittelevässä julkaisussa. Sen mukaan jokamiehen oikeuksien nojalla on sallittua:

- liikkua jalan, hiihtäen tai pyöräillen luonnossa muualla kuin pihamaalla sekä muilla kuin sellaisilla pelloilla, niityillä tai istutuksilla, jotka voivat kulkemisesta vahingoittaa;
- oleskella tilapäisesti – esimerkiksi teltailla riittävän etäällä asumuksesta siellä, missä liikkuminen on sallittua;
- poimia luonnonmarjoja, sieniä ja kukkia sekä
- kulkea, uida ja peseytyä vesistöissä sekä kulkea jäällä

sekä kiellettyä:

- häiritä tai vahingoittaa lintujen pesiä ja poikasia;
- häiritä poroja;
- kaataa tai vahingoittaa kasvavia puita, ottaa kuivunutta tai kaatunutta puuta, varpuja, sammalta tms. toisen maalta;
- tehdä avotulta toisen maalle ilman pakottavaa tarvetta;
- häiritä kotirauhaa esimerkiksi leirytyksellä liian lähelle asumuksia tai meluamalla;
- roskata ympäristöä;

- ajaa moottoriajoneuvolla maastossa ilman omistajan lupaa sekä
- kalastaa ja metsästää ilman asianomaisia lupia. (Ympäristöministeriö 1984, 17.)

5.1.2 Oikeusjärjestys ja jokamiehen oikeudet

Ensimmäisiä Suomen oikeusjärjestykseen liitettyjä toisen maalla tapahtuvaa liikkumista sääteleviä säännöksiä löytyy vasta vuoden 1734 lain rakennuskaaresta. Pääasiassa tämä lainosio oli tarkoitettu säätelemään teiden ja siltojen rakentamista, mutta siinä on myös ensimmäiset lain tasoiset viittaukset jokamiehen oikeuksiin. Vuoden 1734 lain rakennuskaaren 25 pykälän 9 momentissa todetaan, että:

”joka toisen pellon tai niityn poikki tekee itselleen ajotien tahi jalkapolun, vetäköön sakkoa kaksi taalaria ja korvatakoon vahingon ”. (Vuolle & Oittinen 1994, 15.)

Näin siis ensimmäinen, mutta vaikutuksiltaan hyvin pieni osa jokamiehen oikeuksia oli saatu osaksi Suomen oikeusjärjestystä.

Mutta kuten jo on todettu, jokamiehen oikeudet eivät ole ikinä olleet täysin lain avulla säännelty säännöskokonaisuus. Ne ovat aina perustaneet oman olemisensa oikeutuksen niin kirjoittamattomaan maantapaan kuin myös lainsäätelyyn. Tämä ei-täydellinen normisäätely jokamiehen oikeuksien osalta on ollut valtion taholta tiedostettu valinta. Näin on pystytty takaamaan se, että oikeuksien liiallinen normittaminen ei aiheuta jokamiehen oikeuksien joustavuuden ja luonnossa liikkumisen vapauden kaventamista. (emt., 15–16.)

Suomen oikeusjärjestyksessä ei ole mitään erillistä, pelkästään jokamiehen oikeuksia sääntelevää lainosiota, vaan nämä oikeudet muodostuvat eri lakipykälien ja maantavan muodostamasta kokonaisuudesta. Näissä lakipykälissä jokamiehen oikeuksia ei ole määritelty kenenkään oikeuksina tehdä jotain, vaan nämä kyseiset lainkohdat vain luovat rajoja sallitulle toiminnalle. (Laininen 1999a, 109.) Tärkeimpinä jokamiehen oikeuksia rajaavina lakeina

Vuolteen ja Oittisen mukaan (1994) ovat seuraavat lait (lakien ajantasaistus Savolaisen ja Virtasen teoksen Ympäristösäädökset mukainen):

- ulkoilulaki (13.7.1973/606)
- luonnonsuojelulaki (20.12.1996/1096)
- maankäyttö- ja rakennuslaki (5.2.1999/132)
- metsästyslaki (28.6.1993/615)
- kalastuslaki (16.4.1982/286)
- laki luonnonvaraisten tuotteiden keräämisen rajoittamisesta eräissä tapauksissa (17.6.1955/332)
- veneliikennelaki (1.7.1996/463)
- vesilaki (19.5.1961/264)
- maastoliikennelaki (22.12.1995/1710)
- laki palo- ja pelastustoimesta (1.9.1999/561)
- rikoslaki (1.1.1991/769)
- jätehuoltolaki (3.12.1993/1072). (Vuolle & Oittinen 1994, 16; Savolainen & Virtanen 2002, 3–5.)

5.1.3 Suunnistus ja jokamiehenoikeudet

Suunnistamiseen ja suunnistustapahtumiin liittyviä, jokamiehenoikeuden luoman käytännön mukaisia, toimintaa ohjailevia ja rajoittavia säädöksiä on useissa eri osissa Suomen lainsäädäntöä. Itse suunnistuksen kannalta tärkeimpiä näistä säädöksistä ovat ne, jotka luovat rajoitteita/velvoitteita seuraaviin kolmeen asiakokonaisuuteen. Tärkein näistä on ehdottomasti itse metsässä tapahtuvaa liikkumista toisaalta mahdollistava ja toisaalta rajoittava normisto. Toinen tärkeä säädöskokonaisuus säätelee itse suunnistuskilpailujen järjestämistä vieraan maanomistajan mailla. Kolmas kokonaisuus säätelee leirintää ja siihen liittyviä asioita suunnistuskilpailujen yhteydessä.

Itse suunnistus luonnossa tapahtuvana liikkumis- ja harrastusmuotona saa tämän yleisen luonnossa liikkumisen oikeutuksensa jokamiehenoikeudesta, jonka mukaan toisen maalla liikkuminen jalkaisin, hiihtäen, pyörällä tai ratsain on aina sallittua, jos siitä ei aiheudu maa-alueen omistajalle kohtuutonta haittaa

(Vuolle & Oittinen 1994, 17). Rikoslaki (1.1.1991/769) asettaa kuitenkin muutamia rajoitteita tälle yleiselle toisen maalla tapahtuvalle liikkumisvapaudelle omilla normeillaan. Ensinnäkin rikoslain (769/1990) 28 luvun 11 § mukaan toisen pihamaata ei saa käyttää kulkutienä eikä toisen maata saa kaivaa tai pystyttää sille rakennelmia. Tämän mukaan siis ensinnäkin liikkuminen toisen henkilön pihamaalla tai vastaavalla yksityismaalla (pelto, viljelys,...) on kiellettyä ilman maanomistajan lupaa ja toisaalta toisen maalle rakentaminen ilman maanomistajan lupaa on kiellettyä. Toisena liikkumisvapautta rajoittavana rikoslain (1.10.2000/531) kohtana voidaan mainita kotirauhan rikkomista koskeva 24 luku, jonka mukaan asuntoihin, loma-asuntoihin ja muihin asumiseen tarkoitettuihin tiloihin tunkeutumisen lisäksi myös asukkaiden yksityisaluetta oleviin pihapiireihin tunkeutuminen katsotaan kotirauhan rikkomiseksi. (Tuunanen 2001, 139–140.)

Suunnistuskilpailujen järjestämiseksi toisen maille ei periaatteessa ole mitään oikeudellisia normeja, mutta rikoslain (769/1990) hallinnanloukkaussäännökset (28 luku 11 §) rajoittavat tätä järjestämisoikeutta. Niiden mukaan tapahtumia voi järjestää jokamiehenoikeuksien nojalla myös vieraan omistamalle maalle, jos tapahtumasta ei aiheudu omistajalle kuin vähäistä haittaa. (emt., 145–146.) Tämän vähäisen haitan määrittäminen on kuitenkin mahdotonta, joten minkä tahansa tasoisen suunnistuskilpailun tai -harjoituksen pitäminen vaatii aina maanomistajan luvan kyseistä yksittäistä tapahtumaa varten. Näin ollen myös jokaista iltarastitapahtumaa varten tulisi saada alueen kaikilta maanomistajilta lupa kilpailujen pitoa varten. Tässä kohden ei voida sanoakaan olevan mitään tiettyyn henkilömäärään liittyvää rajaa, jonka mukaan kilpailuja voisi järjestää jokamiehenoikeuksien nojalla, vaan aina kun maastoon viedään rasteja on siihen saatava maanomistajan lupa. Tarkemmin suunnistuskilpailujen kaltaisia yleisötilaisuuksia ja niiden järjestämistä sääntelee kokoontumislaki (22.4.1999/530). Siinä säädellään tarkemmin tilaisuutta koskevista turvallisuus-, lupa- ja ilmoitusvelvollisuusasioista sekä vastuista, joita yleisötilaisuuden järjestäjällä on maanomistajalle tilaisuuden aikana tapahtuvista mahdollisista taloudellisista vahingoista³.

³ Katso esimerkiksi Anttila Rainer 2001, 56–59.

Suunnistuskilpailujen, varsinkin suurien tapahtumien, yhteydessä joudutaan useasti myös tekemisiin leirintään liittyvien normisäädösten kanssa. Ulkoilulaki (13.7.1973/606) säätelee näitä leiriytymiseen liittyviä asioita luvun 3 säännöksillään. Ulkoilulain 3 luvun 25 § 1 momentti määrittelee tilapäisen leirintäalueen alueeksi, jonne on tarkoitus majoittaa enintään 14 vuorokauden ajaksi teltoihin, matkailuperävaunuihin tai matkailuajoneuvoihin yli 100 henkilöä. Tällaisessa tapauksessa tulee noudattaa yleistä leirintään liittyvää lainsäädäntöä, jonka mukaan leirintäalue on ensinnäkin sijoitettava ja rakennettava siten, ettei sen käyttö:

1. aiheuta haittaa tai vaaraa terveydelle
2. vahingoita luontoa
3. aiheuta ympäristön pilaantumista tai roskaantumista
4. vähennä merkittävästi ympäristön viihtyisyyttä
5. vaaranna liikenneturvallisuutta eikä
6. loukkaa muulla näihin rinnastettavalla tavalla yleistä etua. (Ulkoilulaki 3 luku 19 §.)

Tilapäisen leirintäalueen perustamiseen liittyy myös olennaisesti kunnan leirintäalueviranomaiselle osoitettava kirjallinen ilmoitus, joka täytyy tehdä viimeistään kolme kuukautta ennen toiminnan aloittamista. Tämän ilmoituksen tekemisen laiminlyönti voi johtaa kunnan leirintäalueviranomaisen antamaan varoitukseen ja sen noudattamatta jättäminen jopa leirintäalueen määräaikaan sulkemiseen. (Ulkoilulaki 3 luku 20 ja 24 §.) Tämän lisäksi leirintäalueella on noudatettava yleisiä palo- ja henkilöturvallisuuden sekä terveydellisten haittojen ehkäisemistä koskevia erillisiä säädöksiä ja määräyksiä (Tuunanen 2001, 146).

Muita suunnistuksen kannalta tärkeitä jokamiehenoikeuksin säädelyjä asioita ovat roskaamiseen, yleisten teiden ulkopuolella moottoriajoneuvolla liikkumiseen ja luonnontuotteiden ottamiseen liittyvät asiakokonaisuudet (Laininen 1998, 5–7). Roskaamiseen liittyvät asiat on säädely ympäristösäädöksiin kuuluvan jätelain (3.12.1993/1072) mukaan ja yleisten teiden ulkopuolella tapahtuva moottoriajoneuvolla (moottorikelkka) ajaminen maastoliikennelain (22.12.1995/1710) avulla. Näitä kahta lainkohtaa käyn

tarkemmin läpi ympäristösäädöksiä koskevassa osiossani. Luonnontuotteiden ottaminen on jokamiehen oikeuksien mukaan sallittua, mutta tätä yleistä oikeutta rajoittaa luonnonsuojelulaki omilla rauhoitettuja kasveja koskevilla säädöksillään. Suunnistuksen kannalta luonnontuotteiden ottaminen luonnosta on tärkeää sen vuoksi, että rastipukit rakennetaan yleensä maasta löytyvistä puiden oksista ja tätä toisen omaisuuteen koskemista rajoittaa rikoslaki (769/1990) omilla säädöksillään. Rikoslain 28 luvun 14 § mukaan puiden kaataminen, karsiminen tai kaatuneiden puunrunkojen käyttäminen ja kerääminen ilman maanomistajan lupaa on kiellettyä. Näin ollen tätä rastipukkien rakentamista varten olisikin saatava lupa aina maanomistajalta.

5.2 Ympäristöoikeus osana suomalaista oikeusjärjestystä

Ympäristöoikeuden on sisältönsä puolesta katsottu kuuluvan osittain sekä yksityis- että julkisoikeudelliseen osaan Suomen oikeusjärjestystä. Näistä kahdesta yksityisoikeudellinen ympäristönsäätely on historialliselta kehitykseltään vanhempaa. Ympäristöoikeudellisen sääntelyn alkuaikojen keskeisinä osina olivat lähinnä maa- ja vesioikeudelliset säännökset ja nimiensä mukaisesti näiden normien mukainen sääntely keskittyi pääasiassa vain maa- ja vesialueiden sekä luonnonvarojen käytön sääntelyä ohjaaviin normeihin. Tämänkaltaisena ympäristön ja luonnon oikeudellinen sääntely jatkui aina 1960-luvulle asti ja koko silloisen ympäristölainsäädännön tärkeimpinä tehtävinä pidettiin valtion verotulojen turvaamista, valtakunnan elintarvikehuollon varmistamista ja kansan elinehtojen parantamista tehostamalla luonnonvarojen käyttöä. Näistä tehtävistä johtuen alkuaikojen ympäristönormien onkin katsottu kuuluvan osaksi erityistä yksityisoikeutta ja talousoikeutta. (Holma 2000, 1–3; Palokangas ym. 1993, 25–30.) Voidaankin siis sanoa, että sääntelyn lähtökohdaksi oli vain ja ainoastaan ihminen omine tarpeineen ja luonto oli vain väline näiden tarpeiden täyttämistä varten.

Vihdoin 1960-luvulla havahduttiin ympäristöherätyksen myötä tajuamaan ympäristön tuhoutuminen konkreettisenä ihmiskuntaa ja koko maapalloa koskevana uhkana. Tämän uhkaavan ongelman havaitsemisen myötä myös

vanha maa- ja vesioikeus korvattiin ympäristöoikeudellisella sääntelyllä ja nyt säädännön keskiössä ei ollut enää pelkästään ihminen omine tarpeineen (verotus, luonnonvarojen käyttö,...), vaan myös ympäristö ja sen säilyminen otettiin keskeiseksi sääntelyä ohjaavaksi tekijäksi. Näin muodostui ympäristöoikeudeksi nimitetty lakikokonaisuus, jonka muodostumista keskeisesti ohjaavina tekijöinä on pidetty erilaisten ympäristöongelmien havaitsemista ja tätä kautta näiden ongelmien paremman hallinnan saavuttamisen pyrkimystä uusien lakipykälien avulla. Tämä ympäristön oikeudellista asemaa sääntelevä oikeudenala sisältää rintarinnan sekä yksityis- että julkisoikeudellisia aineksia ja tämän vuoksi onkin sanottu, että ympäristöoikeus on oma erillinen osasensa Suomen oikeusjärjestyksessä. (Holma 2000, 1; Palokangas ym. 1993, 26–29.)

5.2.1 Ympäristöoikeudellinen lainsäädäntö

Ympäristölainsäädäntö on eräänlainen kokoelma Suomen oikeusjärjestykseen kuuluvia, ihmisten käyttäytymistä ohjailevia oikeudellisia sääntöjä. Yhteistä näille eri osasille on se, että niiden avulla pyritään säätelemään ihmisten moninaisia suhteita ympäristöönsä. Erkki Hollo (1998) tiivistää tämän omassa ympäristöoikeuden määritelmässään seuraavasti:

”Ympäristöoikeus on niiden lakien, asetusten ja muiden säädösten kokonaisuus, jotka pääasiassa määräävät fyysisen ympäristön laadulliset vaatimukset ja sen, mitä ympäristössä saa tai ei saa tehdä.” (Hollo 1998, 12.)

Ympäristölainsäädännön juridisena perusteena suomalaisessa oikeusjärjestyksessä voidaan pitää perustuslain (11.6.1999/731) 20 §:ää, jonka mukaan ympäristö on jokaisen kansalaisen perusoikeus muiden perusoikeuksien – esimerkiksi sananvapauden, elinkeinovapauden ja henkilökohtaisen vapauden – rinnalla. Kyseisen lainkohdan mukainen ympäristöllistä sääntelyä koskeva perustuslain osa on kaksijakoinen. Ensinnäkin siinä on säädetty kaikkien ihmisten yhteisestä luontoa ja sen monimuotoisuutta, ympäristöä ja kulttuuriperintöä koskevasta vastuusta.

Toiseksi siinä on myös säädetty julkisen vallan vastuusta ihmisille. Tämän jälkimmäisen kohdan mukaan julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle ihmiselle oikeus terveelliseen ympäristöön sekä taattava ihmisille mahdollisuus vaikuttaa omaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon. (Hollo 1998, 34–36; Kuusiniemi ym. 2001, 46–47.)

Näiden perustuslaillisten ympäristötavoitteiden saavuttamiseksi on säädetty paljon erilaisia ympäristöllisiä säädöksiä ja ohjeita. Itse luonnon ja ympäristön säilymisen kannalta merkittävimpiä ympäristöoikeudellisia säädöksiä näistä ovat ympäristönsuojelua, luonnonsuojelua, vesilainsäädäntöä, jätehuoltoa ja maankäyttöä ja rakentamista käsittelevät ympäristöoikeudelliset normikokonaisuudet. Muina erityisesti ihmisen itsensä kannalta tärkeinä ympäristöoikeudellisina säädöksinä voidaan vielä mainita terveydensuojelua ja ympäristövaikutusten arviointia käsittelevät normikokonaisuudet. Yhdessä kaikki nämä edellä luetteleman säädökset muodostavatkin ympäristölainsäädännön keskeisimmän kokonaisuuden, jonka avulla ihmisen ja hänen elinympäristönsä välistä vuorovaikutusta tällä hetkellä säädellään.

5.2.2 Keskeisimmät sovellettavat oikeudelliset periaatteet

Niin suomalaiseen kuin myös kansainväliseen ympäristöoikeudelliseen lainsäädäntöön ja erityisesti sen tulkintaan liittyy olennaisesti erilaisia oikeudellisia periaatteita. Näiden oikeudellisten periaatteiden ja oikeusnormien eli säännösten välinen velvoittavuudenraja on aina ollut jokseenkin häilyvä. Näin ollen myös näistä oikeusperiaatteista on tullut hyvinkin merkittäviä oikeutta ja etenkin sen tulkintaa suuntaavia välineitä. Merkittävin sääntöjä ja periaatteita toisistaan erotteleva tekijä on niiden sisällöllinen velvoittavuus. Sääntöjen määrittämät sisällöt ovat juridisesti hyvinkin velvoittavia, kun taas periaatteiden määrittämät sisällöt ovat aina vain suuntaa antavia. Useasti säännöt on kuitenkin tehty ilmentämään itsessään jo joitakin periaatteita tai ainakin periaatteet vaikuttavat voimakkaasti näiden sääntöjen tulkintaan. Näin periaatteista on tullutkin tärkeä osa keskeisintä oikeudellista säännöstöä. (Hollo 1998, 52–53.)

Keskeisimpinä ympäristöoikeuteen liittyvinä oikeudellisina periaatteina toimivat ensinnäkin kaksi ihmisten yleisiin perusoikeuksiin ja ihmisoikeuksiin liittyvää oikeudellista periaatetta; kuulemisperiaate (kontradiktorinen periaate eli audiatur et altera pars -periaate) ja periaate, jonka mukaan ihmisten perusoikeuksiin kuuluu saada asiansa riippumattoman lainkäyttöelimen ratkaistavaksi. Kuulemisperiaatteen mukaan asianosaisella on oikeus tulla asiassa kuulluksi eli juridista päätöstä tehtäessä päätöstä ei saa tehdä ennen kuin asianosaisen oma mielipide on kuultu asiasta. Ihmisellä on myös aina halutessaan mahdollisuus saada asiansa riippumattoman lainkäyttöelimen ratkaistavaksi. Ympäristölainsäädännön kohdalla tämä tarkoittaa sitä, että muun muassa erilaiset lupa- ja suunnitelmaratkaisut voidaan viime kädessä alistaa riippumattoman lainkäyttöelimen tutkittavaksi. (Holma 2000, 5–6.)

Muina pääasiassa vain ympäristöoikeudessa sovellettavina periaatteina toimivat seuraavat seitsemän keskeistä periaatetta: aiheuttamisperiaate, kestävän käytön periaate, huolellisuusperiaate, kestävän kehityksen periaate, läpäisyperiaate, luonnon monimuotoisuuden periaate ja varautumisperiaate. Kyseiset periaatteet ovat tärkeä osa keskeisintä ympäristöoikeudellista sääntelyä. Niiden avulla pyritäänkin useasti ratkaisemaan, ja joskus jopa ennaltaehkäisemään, ympäristöön liittyviä juridisia ongelmia. (Hollo 1998, 31–24.)

Aiheuttamisperiaate (PPP = Polluter Pays Principle) on yksi modernin ympäristöoikeuden vanhimmista periaatteista. Sen keskeisin ajatus on, että ympäristöä pilaavan tai muutoin vahingoittavan henkilön tai yhteisön on vastattava ympäristölle aiheuttamistaan vaurioista ja menetyksistä sekä korjattava ympäristölle mahdollisesti aiheuttamansa tuhot jälkikäteen siten, että luonto olisi korjausten jälkeen mahdollisimman lähelle alkuperäistä tilaansa. (Hollo 1998, 31; Holma 2000, 73–74.)

Kestävän käytön periaatteen mukaan luonnonvarojen hyödyntämisen tulee olla maltillista ja se tulee aina suorittaa siten, että luonnonvarojen uudistuminen on vähintäänkin yhtä nopeaa käytön kanssa. Tämän periaatteen mukaan

luonnonvarojen laajamittainen ja kontrolloimaton tuhoaminen on kiellettyä. Sallitullekin luonnonvarojen käytölle asetetaan ehdoksi se, että luonnonvarojen käyttäjällä on aina velvollisuus huolehtia myös luonnonvarojen uudistumiskyvyn säilymisestä. (Hollo 1998, 31–32.)

Huolellisuusperiaatteen mukaan luontoa pilaavia toimintoja harjoittavan henkilön on oltava perillä harjoittamansa toiminnan luontoa rasittavista seurauksista. Hänen on myös samalla pyrittävä estämään tarpeettomien haittavaikutusten syntymistä luonnolle ja näin minimoimaan toimintojensa aiheuttamia turhia rasitteita luontoa kohtaan. (emt., 32.)

Kestävän kehityksen periaate on ollut viimeiset kymmenen vuotta esillä kaikissa ympäristön ja yhteiskunnan välisiä suhteita koskevissa keskusteluissa. Lukuisissa eri asiayhteyksissä se on saanut erilaisia määritelmiä ja tulkintoja käsitteen ”oikeasta” sisällöllisestä tulkinnasta. Tässä yhteydessä käsitteen keskeisenä ympäristöoikeudellisena merkityksenä voidaan pitää sitä, että ympäristön- ja luonnonkäyttöä koskevia päätöksiä tehtäessä on pyrittävä ratkaisuihin, jotka eivät aiheuta sellaisia lopullisia vaurioita luonnolle, että muunlaisten samaa luontoaluetta koskevien valintojen tekeminen tulevaisuudessa ei estyisi. (emt., 32.)

Läpäisyperiaate liittyy läheisesti ajatukseen kestävästä kehityksestä. Läpäisyperiaatteella tarkoitetaan ympäristönsuojelun mukaisten vaatimusten huomioonottamista kaikilla yhteiskunnan politiikan lohkoilla. Toisin sanoen kaikessa yhteiskunnan päätöksenteossa ympäristö tulisi huomioida oleellisena päätöksen muotoutumiseen liittyvänä elementtinä vieläpä siten, että ympäristön mukainen etu olisi aina esillä päätöstä tehtäessä. (Kuusiniemi ym. 2001, 78.)

Luonnon monimuotoisuuden periaate eli niin sanotun biologisen diversiteetin periaate on myös yksi yleisestä kestävästä kehityksen ajatuksesta johdetuista periaatteista. Sen mukaan luonto tulisi pitää lajistoltaan mahdollisimman monipuolisena eli eritoten uhanalaisten lajien asemaan ja elinehtoihin tulisi kaikessa päätöksenteossa kiinnittää erityistä huomiota. Toisaalta periaate myös

vaatii lajien puhtauden säilyttämistä ja täten sen mukaan esimerkiksi geeniteknilinen perimän muuntelu olisi kiellettyä. (Hollo 1998, 34.)

Varautumisperiaate on huolellisuusperiaatteesta johdettu, ympäristönkäyttöä koskevan päätöksenteon seurauksia ennakolta minimoiva periaate. Sen mukaan tehtyjen päätösten vaikutukset tulee siis ennakoida jo ennen toiminnan aloittamista. Periaatteeseen liittyykin kaksi tärkeää osatekijää, joiden tehtävänä on minimoida jo ennakolta aiheutuvien haittojen vaikutukset. Ensinnäkin tulee huolehtia siitä, että tietynlaisia, ei-hallittavia haittavaikutuksia ei synny ollenkaan. Toiseksi eräänlaisena periaatteen tehostimena on käytetty vaatimusta käyttää luonnon kannalta parasta mahdollista saatavilla olevaa tekniikkaa (BAT= Best Available Techniques) ja näin minimoimaan luonnolle aiheutuvat vahingot jo ennakolta. (Hollo 1998, 34; Holma 2000, 74–75.)

Kaikkia edellä esiteltyjä oikeudellisia periaatteita käytetään yleisesti tehtäessä erilaisia laintulkintoja ympäristöoikeudellisista säännöksistä. Muina oikeusperiaatteiden lainsäädännöllisinä ja oikeustieteellisinä tehtävinä voidaan ensinnäkin mainita oikeusperiaatteiden keskeinen merkitys sekä oikeudenalan normeja systematisoitaessa että ratkottaessa näiden normien välisiä konflikteja. Lisäksi oikeusperiaatteiden soveltaminen on hyvin yleistä, kun täytetään lainsäädäntöön liittyviä aukkoja ja kun annetaan sisältöä tulkinnallisesti avoimille säännöksille. Viimeksi mainitussa tilanteessa periaatteet toimivat oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa eräänlaisina yleisten arvojen välittäjinä. (Kuusiniemi ym. 2001, 71.)

5.2.3 Ympäristöoikeuden viimeisimmät uudistukset

Tämänhetkinen ympäristölainsäädäntömme on hyvinkin nuorta, pääasiassa 1990-luvulla tai myöhemmin säädettyä oikeusnormistoa. Tämä lainsäädännön muutos- ja uudistustyö on syystäkin jatkuvaa, sillä luonto ja ympäristökin muuttuvat alati. Jotta tässä kehityksessä pysyttäisiin mukana on myös ympäristölainsäädännön vastattava muuttuviin tilanteisiin omilla säännöksillään. Viime vuosina tapahtunut erityisen vilkas ympäristölainsäädännön uudistaminen

johtuu kuitenkin pääasiassa Suomen liittymisestä Euroopan unioniin, sillä liittymisen mukanaan tuomien uusien, ylikansallisten lakien implementointi osaksi Suomen oikeusjärjestystä on vaatinut monenlaisia muutoksia vanhoihin ympäristösäädöksiin. (Ekroos 1998b, 595–596.)

Viimeisille ympäristölainuudistuksille on ollut ominaista suuret kokonaisia säädöskokoelmia koskevat muutokset. Vuoden 1997 alusta voimaan tulleet luonnonsuojelulait (20.12.1996/1096) sekä metsälait (12.12.1996/1093) olivat ensimmäisiä näistä suurista muutoksista kokeneista säädöskokoelmista. Seuraava suuri muutos koski maankäyttö- ja rakennuslain (5.2.1999/132) kokonaisvaltaista uudistamista vuoden 2000 alussa. Merkittävin näistä viimeaikaisista muutoksista on kuitenkin vuonna 2000 voimaan tullut uusi ympäristönsuojelulaki (4.2.2000/86). Tämän lain tärkein yksittäinen muutos oli erilaisten ympäristöön liittyvien lupajärjestelmien yhtenäistäminen yhden ympäristöluvan alle. Poistuneita ympäristöä koskevia lupia ovat immissiolupa (ennen naapuruussuhdelaisissa 13.2.1920/26), jätelupa (ennen jätelaisissa 3.12.1993/1072), sijoituslupa (ennen terveydensuojelulaisissa 19.8.1994/763), ilmalupa (ennen ilmansuojelulaisissa 25.1.1982/67) ja ympäristölupa (ennen ympäristölupamenettelylaisissa 19.4.1991/735). Voimaan tullessaan ympäristönsuojelulaki (86/2000) korvasi kokonaan myös muutamia aikaisempia säädöskokonaisuuksia: ympäristölupamenettelylaki, ilmansuojelulaki, ja meluntorjuntalaki. Nämä säädökset poistuivat kokonaan Suomen oikeusjärjestyksestä uuden ympäristönsuojelulain tullessa voimaan. (Kuusiniemi ym. 2001, 50.) Muita viime vuosina voimaan tulleita ympäristöoikeudellisia säädöksiä ovat olleet uusi vesihuoltolaki (1.3.2001/119) sekä yhteismetsälaki (14.2.2003/109).

6 YMPÄRISTÖOIKEUS SUUNNISTUKSEN SILMIN

Suunnistuksen ja ympäristöoikeuden välistä suhdetta on tutkittu aikaisemmin hyvin vähän. Yhtenä esimerkkitutkimuksena voi mainita Erkka Lainisen diplomityön, Suomen Suunnistusliiton ympäristöohjelman kehittäminen (1999). Tämäkään työ ei keskity ainoastaan ympäristöoikeuden juridiseen tulkintaan, vaan siinä varsinaisena tutkimustehtävänä on Suomen Suunnistusliiton ympäristöohjelman luominen ja yhtenä osiona tätä kokonaistehtävää on suunnistuksen kannalta tärkeän suomalaisen lainsäädännön läpikäynti. Suurin osa näistä Lainisen esiin nostamista normeista käsittelee ympäristöoikeutta. Tämä Suomen oikeusjärjestyksen osio onkin suunnistuksen kannalta ehkä tärkein oikeusjärjestykseemme kuuluva suunnistusta ja siihen liittyvää toimintaa koskeva normikokoelma. Edellisessä luvussa esittelemäni, viime vuosia koskevat, suuret ympäristölainsäädännölliset uudistukset ovat kuitenkin aiheuttaneet sen, että näitä lainsäädännön tulkintoja tulisi nyt hieman tarkentaa ja ajantasaistaa.

Ympäristölainsäädännössä käytetään paljon erilaisia alalle ominaisia termejä, eräänlaisia ympäristöoikeudelliseen jargoniin kuuluvia käsitteitä, joiden ymmärtäminen on edellytys koko lainsäädännön ymmärtämiselle. Seuraavassa esittelen työni kannalta tärkeimmät:

Kiinteistö:

Kiinteistöllä tarkoitetaan kiinteistönmuodostamislain (12.4.1995/554) mukaista itsenäistä maanomistuksen yksikköä, jotka kiinteistörekisterilain (16.5.1985/392) mukaan merkitään rekisteriin kiinteistöinä. Näitä yksiköitä ovat muun muassa tilat, tontit, yleiset alueet, valtion metsämaat ja yleiset vesialueet. (Kuusiniemi ym. 2001, 60–61.)

Vesistö:

Vesistöjä ovat vesilain (19.5.1961/264) 1 luvun 1 ja 2 §:n mukaan avopintaiset sisävesialueet luonnollisine ja keinotekoisine osineen lukuun ottamatta lähdeettä, ojaa noroa tai kaivoa. Saman luvun 5

§:n mukaan virtaavan veden vesistöjä ovat joet ja purot. (Kuusiniemi ym. 2001, 792.)

Talousvesi:

Talousvedellä tarkoitetaan VL 1 luvun 16 §:n mukaan kyseisen vesialueen omistajan tai osakkaan koti- ja karjatalouteen sekä kotipuutarhan kasteluun käyttämää vettä (emt., 806).

Jätevesi:

Jätevedellä tarkoitetaan VL 10 luvun 1 §:n mukaan nesteinä käytettyä, käytöstä poistettavaa vettä sekä hautausmaalta, varastopaikalta tai muualta vastaavalta alueelta tulevaa vettä, jossa on haitallisen paljon vieraita aineita (emt., 906).

Jäte:

Jätteellä tarkoitetaan jätelain (3.12.1993/1072) 3 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan ainetta tai esinettä, jonka sen haltija on poistanut tai aikoo poistaa käytöstä taikka on velvollinen poistamaan käytöstä (emt., 1323).

Jätehuolto:

Jätehuollolla tarkoitetaan JäteL 3 §:n 1 momentin 8 kohdan mukaan jätteen keräystä, kuljetusta, hyödyntämistä ja käsittelyä sekä näiden toimintojen tarkkailua ja käsittelypaikan jälkihoitoa (emt., 1325).

Jätteen haltija:

Jätteen haltijalla tarkoitetaan JäteL 3 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaan jätteen tuottajaa, kiinteistön haltijaa tai toiminnan järjestäjää taikka muuta luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä, jonka hallinnassa jäte on (Savolainen & Virtanen 2002, 331).

Muinaismuisto:

Muinaismuistoja ovat muinaismuistolain (17.6.1963/295) mukaan kiinteät muinaismuistot, irtaimet muinaismuistot sekä laivalöydöt (Kuusiniemi ym. 2001, 1087).

Moottorikäyttöinen ajoneuvo:

Moottorikäyttöisellä ajoneuvolla tarkoitetaan maastoliikennelain (22.12.1995/1710) mukaan konevoimalla liikkuvaa kulkuvälinettä,

joka kulkee maalla tai jäällä taikka kulkiessaan tukeutuu maahan tai jäähän eikä kulje kiskoilla (Savolainen & Virtanen 2002, 672).

Ympäristövahinko:

Ympäristövahinkona pidetään ympäristövahinkolain (19.8.1994/737) mukaan tietyllä alueella harjoitetusta toiminnasta johtuvaa vahinkoa, joka on aiheutunut 1. ympäristössä veden, ilman tai maaperän pilaantumisesta; 2. melusta, tärinästä, säteilystä, valosta, lämmöstä tai hajusta taikka 3. muusta vastaavasta häiriöstä (Kuusiniemi ym. 2001, 1392).

Seuraavissa luvuissa mainitsemani ja käyttämäni lainsäädäntöviitteet ja niiden lyhenteet löytyvät työni lopussa olevasta liitteestä 1.

6.1 Ympäristönsuojelu

Ympäristönsuojelulain (4.2.2000/86) 1 luvun 1 §:n kohdissa 1–7 määritellään kyseisen lain keskeisimmät tavoitteet. Tämän mukaan YSL tavoitteena on ehkäistä ympäristön pilaantumista sekä poistaa ja vähentää pilaantumisesta aiheutuvia vahinkoja; turvata terveellinen ja viihtyisä sekä luonnontaloudellisesti kestävä ja monimuotoinen ympäristö; ehkäistä jätteiden syntyä ja haitallisia vaikutuksia; tehostaa ympäristöä pilaavan toiminnan vaikutusten arviointia ja huomioon ottamista kokonaisuutena; parantaa kansalaisten mahdollisuuksia vaikuttaa ympäristöä koskevaan päätöksentekoon; edistää luonnonvarojen kestävää käyttöä sekä torjua ilmastonmuutosta ja tukea muuten kestävää kehitystä. Nämä tavoitteet ja niiden noudattaminen kuuluvat aina oleelliseksi osaksi sellaista toimintaa, josta aiheutuu tai saattaa aiheutua lain säätämällä tavalla ympäristöpilaantumista. (Savolainen & Virtanen 2002, 9.)⁴ Suunnistustapahtumat aiheuttavat aina enemmän tai vähemmän muutosta/pilaantumista alkuperäiseen ympäristöön ja tämän vuoksi myös

⁴ Jukka Savolaisen ja Mikko Virtasen toimittama teos Ympäristösäädökset (2002) on keskeisimmän ympäristölainsäädännön sisältävä kokoelmateos, jota olen käyttänyt lähteenäni käsitellessäni ympäristöoikeudellisen lainsäädännön vaikutuksia suunnistukseen.

suunnistus ja erityisesti suunnistuskilpailut kuuluvat oleellisesti tämän lain soveltamisalan piiriin.

6.1.1 Ympäristölupa

YSL 4 luku säätelee ympäristöluvan tarvetta ja erityisesti sitä, minkälainen ympäristöön liittyvä toiminta tarvitsee kyseisen luvan toiminnan harjoittamista varten. Suunnistuksen ja suunnistuskilpailujen järjestämisen kannalta katsottuna YSL 4 luvun 28 §:n 2 momentin kohta 3 koskee suuria suunnistuskilpailuja. Siinä todetaan, että ympäristölupa tarvitaan aina sellaiseen toimintaan, josta saattaa aiheutua ympäristölle eräistä naapurussuhteista annetun lain (13.2.1920/26) 17 §:n 1 momentissa tarkoitettua haittaa. Kyseisen lainkohdan mukaan kiinteistöä ei saa käyttää siten, että naapurille, lähistöllä asuvalle tai kiinteistöä hallitsevalle aiheutuu kohtuutonta rasitusta ympäristölle muun muassa haitallisista aineista, hajusta, melusta tai pölystä. (Savolainen & Virtanen 2002, 12 , 616.)

Suunnistuskilpailujen yhteydessä syntyvä ja lähistölle kantautuva melu ja pöly ovat edellä määritellyn lainkohdan oleellimmat yhtymäkohdat suunnistukseen ja näin siis isojen kilpailujen (muun muassa rastiviikot ja Jukolan viesti) yhteydessä onkin aina syytä harkita ympäristöluvan hankkimisen tarpeellisuutta edellä mainittujen kilpailujen järjestämistä varten.

Ympäristölupahakemus on toimitettava toimivaltaiselle viranomaiselle, joka tässä tapauksessa on kunnan ympäristönsuojeluviranomainen ja hakemuksen tulee sisältää ympäristönsuojeluasetuksen (18.2.2000/169) 3 luvun 9 §:n mukaan seuraavat asiat:

1. hakijan yksilöinti, yhteystiedot sekä laitoksen nimi ja toimiala tai sijaintipaikka;
2. tiedot kiinteistöstä ja sillä sijaitsevista laitoksista sekä näiden haltijoista;
3. yleiskuvaus toiminnasta;

4. lupaharkinnan kannalta tarpeelliset tiedot toiminnan tuotannosta, prosesseista, laitteistoista, rakenteista ja niiden sijainnista;
5. tiedot toiminnan sijaintipaikasta ja sen ympäristöolosuhteista;
6. tiedot toiminnan päästöjen laadusta ja määrästä veteen, ilmaan ja maaperään sekä toiminnan aiheuttamasta melusta ja tärinästä;
7. tiedot syntyvistä jätteistä sekä niiden ominaisuuksista ja määrästä;
8. arvio toiminnan eri vaikutuksista ympäristöön;
9. toiminnan suunniteltu aloitusajankohta ja
10. selvitys toiminnan rajanaapureista sekä muista mahdollisista asianosasista, joita toiminta ja sen vaikutukset erityisesti saattavat koskea.

Näistä tiedoista suunnistuskilpailujen kannalta katsottuna välttämättömiä ovat ainakin kohtien 1, 2, 3, 5, 7, 8, 9 ja 10 tiedot. Näin ollen kilpailuja koskevan ympäristölupahakemuksen voidaan katsoa olevan melkoisen laaja, kaikenkattava kuvaus koko kilpailuhankkeesta. YSA 3 luvun 8 § 1 momentin mukaan kyseinen lupahakemus pitää tehdä kolmin kappalein ja siihen on tarvittaessa liitettävä lupaviranomaisen pyynnöstä myös joitain asiaa koskevia, selventäviä liitteitä. (Savolainen & Virtanen 2002, 13, 28–29.)

6.1.2 Kirjallinen ilmoitus

YSL 10 luvun 60 § säätelee tilapäisestä toiminnasta aiheutuvan melun ja tärinän vuoksi tehtävää kirjallista ilmoitusta. Sen mukaan yleisötilaisuuksien järjestäjien on tehtävä kirjallinen ilmoitus tilapäisestä melua aiheuttavasta tapahtumasta. Suunnistuskilpailut voidaan rinnastaa tämän kaltaiseen tilaisuuteen ja sen vuoksi niitä järjestettäessä olisikin syytä tehdä kyseinen ilmoitus. Ilmoitus tehdään yleensä kunnan ympäristöviranomaiselle, mutta jos toiminnasta on tehtävä myös terveydensuojelulain (19.8.1994/763) 13 §:n 1 momentissa tarkoitettu ilmoitus, niin tämän käsittelee kunnan terveydensuojeluviranomainen. Suunnistuskilpailujen osalta ilmoitus tehdään useimmiten kunnan ympäristöviranomaiselle, mutta edellä mainitun TSL 13 §:n 1 momentissa on myös yksi joitakin suunnistuskilpailuja koskeva kohta. TSL 13 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan nimittäin yleiseen käyttöön tarkoitettun

saunan perustamisesta tulee tehdä ilmoitus kunnan terveydensuojeluviranomaiselle. Jos kuitenkin samaa tapahtumaa varten on saatu jo ympäristölupa, niin tätä ilmoitusta ei tarvitse erikseen tehdä. (Savolainen & Virtanen 2002, 17, 220.)

YSL mukainen ilmoitus tulee tehdä hyvissä ajoin ennen järjestettävää suunnistuskilpailua, mutta se on tehtävä kuitenkin viimeistään 30 vuorokautta ennen kyseistä tapahtumaa. Ilmoituksen tarkempi sisältö on määritelty YSA 24 §:ssä. Sen mukaan ilmoituksesta on tultava esille seuraavat asiat:

1. ilmoittajan yksilöinti ja yhteystiedot;
2. toiminnan sijainti;
3. työn, toimenpiteen tai tapahtuman laatu, kesto ja laajuus;
4. arvioidut tiedot päästöistä;
5. suunnitellut ympäristönsuojelutoimet ja
6. toiminnan eri vaikutukset ympäristöön.

Terveydensuojelulain mukaista ilmoitusta käyn tarkemmin lävitse terveydensuojelulain (19.8.1994/763) käsittelyn yhteydessä kappaleessa 6.5.1.

6.1.3 YSL:n muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita

YSL mukaisten lupien ja ilmoitusten käsittelystä voidaan periä maksu, jonka suuruus määräytyy YSL 105 §:ssä mainitun valtion maksuperustelain (21.2.1992/150) mukaisesti. Suunnistuskilpailujen yhteydessä tehtävien lupien ja ilmoitusten käsittely tapahtuu siis yleensä kunnassa ja siellä noudatetaan myös soveltuvien osin kyseistä lakia. (emt., 22.)

Jos YSL nojalla tehtyyn viranomaispäätöksen ei ole tyytyväinen, niin siihen voi hakea aina muutosta YSL 96 §:n mukaisesti Vaasan hallinto-oikeudesta. Tässä muutoksenhakuprosessissa tulee noudattaa hallintolainkäyttölakia ja tämän lain mukaan tehty valituskirjelmä tulee toimittaa päätöksen tehneelle viranomaiselle. Tämä valitusoikeus koskee myös perittäviä käsittelymaksuja. Poikkeuksena tästä on kuitenkin se, että maksujen muutoksenhaku kunnan ympäristöviranomaisen tekemän päätöksen johdosta tulee tehdä aina kuntalain,

eikä hallintolainkäyttölain säädösten mukaisesti. (Savolainen & Virtanen 2002, 21.)

YSL 103 § käsittelee jätevesien yleistä puhdistusvelvollisuutta. Pykälässä todetaan, että jos kiinteistöä ei ole liitetty yleiseen viemäriin eikä siellä harjoitettavaan toimintaan tarvita ympäristölupaa eikä ilmoitusta, niin muut kuin vesikäymälän jätevedet voidaan johtaa puhdistamatta maahan. Tämä jätevesien maahanjohtamisoikeus on olemassa kuitenkin vain silloin, kun jätevesien määrä on vähäinen eikä niistä aiheudu ympäristön pilaantumisen vaaraa. (emt., 22.) Edellä kuvatun kaltainen tilanne on yleensä silloin, kun järjestetään pienempiä suunnistuskilpailuja. Tämän lainkohdan mukaan siis on ihan laillista jättää vähäiset ”riukukäymälöiden” jätökset kilpailujen jälkeen peitettyihin maakuoppiin.

6.2 Luonnonsuojelu

Suomen luonnon juridinen suojeleminen perustuu luonnonsuojelulaissa (20.12.1996/1096) annettuihin kieltoihin ja määräyksiin. LSL 1 luvun 1 §:ssä määritellään lain tavoitteiksi luonnon monimuotoisuuden ylläpitämisen; luonnonkauneuden ja maisema-arvojen vaalimisen; luonnonvarojen ja luonnonympäristön kestävän käytön tukemisen; luonnontuntemuksen ja yleisen luonnonharrastuksen lisäämisen sekä luonnontutkimuksen edistämisen. (emt., 163.) Suunnistus luonnossa tapahtuvana liikuntamuotona on näihin tavoitteisiin nähden sopusoinnussa, sillä se ei uhkaa omilla toimillaan mitään näistä edellä mainituista tavoitteista ja toisaalta ainakin kolmannen tavoitteen saavuttamisen osalta suunnistus voi toimia jopa eräänlaisena välineenä tavoitteen paremman täyttymisen osalta.

6.2.1 Luonnonsuojelualueet

LSL 3 luvun 10 § määrittelee luonnonsuojelualueeksi kansallispuistot, luonnonpuistot ja muut suojelualueet (emt., 164). Näillä alueilla tapahtuvaa

toimintaa on rajoitettu monilla tämän luvun normeilla ja monet niistä koskettavat myös suunnistusta.

Kansallispuistojen ja luonnonpuistojen luontoa muuttava toiminta on kielletty LSL 3 luvun 13 §:n nojalla. Kyseisen lainkohdan ensimmäisessä momentissa on määritelty näillä alueilla ei-sallittuja toimia ja näistä ainakin kolme koskettaa myös suunnistusta. (Savolainen & Virtanen 2002, 164.) Ensinnäkin näille alueille on kiellettyä rakentaa mitään rakennuksia tai rakennelmia. Tämän vuoksi siis muun muassa kilpailukeskusten rakentaminen näille alueilla on lähtökohtaisesti kiellettyä. Toiseksi sekä maa-ainesten ottaminen että maaperän vahingoittaminen on kiellettyä, joten kilpailukeskuksen vaatimien rakennelmien yhteydessä tehtävät kaivamistyöt (esimerkiksi WC-tilat) on kielletty. Maaperän vahingoittamiskieltoon liittyen myös maastonpohjalle piikkareista ja nastareista aiheutuvat tuhot kuuluvat kielletyn toiminnan piiriin. Kolmantena suunnistuksen liittyvänä ei-sallittuna toimena lainkohta määrittelee yleisesti sellaisista toimista, jotka vaikuttavat epäedullisesti alueen luonnonoloihin, maisemaan taikka eliölajien säilymiseen. Tämän johdosta voidaan katsoa kielletyksi toimeksi esimerkiksi järjestää kilpailuja näillä alueilla lintujen pesimis- ja muiden eläinten poikimisaikaan.

Luonnonpuistossa tapahtuvaa liikkumista, leirytymistä, maihinnousua ja kulkuneuvon pitämistä säädellään tarkemmin saman luvun 18 §:ssä. Sen ensimmäisessä momentissa määrätään, että muualla kuin erikseen liikkumiseen osoitetuilla teillä, poluilla tai alueilla ei lähtökohtaisesti saa ilman lupaa liikkua ollenkaan. Lupaa tätä muualla liikkumista varten voi hakea siltä viranomaiselta tai laitokselta, jonka hallinnassa alue on. Luonnonsuojelualueiden hallinnasta säädetään tarkemmin luonnonsuojeluasetuksen (14.2.1997/160) 3 luvun 7 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan valtion omistamat luonnonsuojelualueet ovat pääsääntöisesti Metsähallituksen omistuksessa, mutta poikkeuksena tästä on saman lainkohdan 2 momentissa mainittu tilanne, jossa luonnonsuojelualue, joka on muun ministeriön hallinnassa ei olekaan Metsähallituksen omistuksessa. Näitä alueita hallitsevat kyseisten ministeriöiden viranomaiset ja laitokset. (emt., 164, 173.) Näin siis järjestettäessä suunnistuskilpailuja luonnonpuistossa tuleekin

ensin hakea lupa kyseisellä alueella liikkumista varten. Tämä kannattaa suorittaa jo alettaessa suunnittelemaan kilpailujen järjestämistä, sillä jos liikkumislupaa kyseiselle alueelle ei saada, niin suunnittelut ovat menneet hukkaan.

Kansallispuiston ja muun luonnonsuojelualueen liikkumisoikeuteen liittyvät rajoitukset käyvät ilmi 18 §:n 2 momentista. Sen mukaan alueilla tapahtuvaa liikkumista voidaan kieltää tai rajoittaa kahdella eri tavalla. Ensinnäkin kansallispuiston tai muun luonnonsuojelualueen perustamispäätökseen voidaan liittää joitain liikkumista rajoittavia tai jopa kokonaan kieltäviä määräyksiä. Toiseksi myös aluetta koskevassa järjestyssäännössä voidaan määräyksiin kieltää tai rajoittaa muun muassa liikkumista ja leirytymistä. Näiden kansallispuistojen käyttäjiä varten laadittavien järjestyssääntöjen avulla pyritään siis laatimaan alueen käyttöä koskevat rajoitukset, joiden puitteissa kyseistä aluetta sitten voidaan käyttää. Järjestyssäännön laatii ja antaa se viranomainen tai laitos, jonka hallinnassa alue on. (Savolainen & Virtanen 2002, 164–165.) Jos nämä kaksi edellä esittelemääni käytönkieltomuotoa kieltävät tai rajoittavat suunnitellulla kilpailualueella liikkumista kilpailujen kannalta oleellisesti, niin lupaa tähän kilpailualueen käyttöön voidaan hakea edellisessä kappaleessa esittelemäni lupakäytännön mukaisesti.

Luonnonsuojelualueisiin ja niiden käyttöoikeuksiin liittyy oleellisesti myös yksittäisten luonnonmuistomerkkien rauhoittaminen. Näiden yksittäisten luontokohteiden tarkempi juridinen säätely perustuu LSL 3 luvun 23 §:än. Tämän lainkohdan mukaan ovat rauhoitetuiksi luonnonmuistomerkeiksi määriteltäviä seuraavat luonnonmuodostelmat:

- puut,
- puuryhmät,
- siirtolohkareet ja
- muut niitä vastaavat luonnonmuodostelmat, joita niiden kauneuden, harvinaisuuden, maisemallisen merkityksen, tieteellisen arvon tai muun vastaavan syyn vuoksi on aihetta erityisesti suojella.

Luonnonmuistomerkkien rauhoittamisesta päättää se viranomainen tai laitos, jonka hallinnassa kyseinen muistomerkki sijaitsee. Saman viranomaisen on

myös huolehdittava kyseisten luonnonmuistomerkkien riittävän selvästä merkitsemisestä maastoon. (Savolainen & Virtanen 2002, 165.)

Edellä mainittujen rauhoitettujen luonnonmuistomerkkien vahingoittaminen ja turmeleminen on LSL 23 §:n 3 momentin nojalla ehdottomasti kielletty (emt., 165). Tämä onkin otettava huomioon jo suunnistusratoja suunniteltaessa. On pyrittävä tekemään radat siten, että niillä olisi mahdollisimman pienet vaikutukset luonnonmuistomerkkeihin. Parhaiten tässä onnistutaan, jos ratamestari merkitsee kyseiset luonnonmuistomerkit jo ennen ratojen suunnittelun alkua kartalle ja pyrkii kiertämään nuo kohdat sitten itse suunnitteluvaiheessa.

6.2.2 Luontotyyppien ja maiseman suojelu

Luontotyyppinä suojeltavia luonnontilaisia tai siihen verrattavia alueita ei saa LSL 4 luvun 29 §:n 1 momentin mukaan muuttaa niin, että kyseisen luontotyypin ominaispiirteiden säilyminen alueella vaarantuisi. Tarkemmin nämä suojeltavat luontotyypit määritellään saman lainkohdan kohdissa 1–9, jonka mukaan suojeltavia luontotyyppejä ovat:

1. luontoisesti syntyneet, merkittävilta osin jaloista lehtipuista koostuvat metsiköt;
2. pähkinäpensaslehdot;
3. tervaleppäkorvet;
4. luonnontilaiset hiekkarannat;
5. merenrantaniityt;
6. puuttomat tai luontaisesti vähäpuustoiset hiekkadyynit;
7. katajakedot;
8. lehdesniityt sekä
9. avointa maisemaa hallitsevat suuret yksittäiset puut ja puuryhmät.

Päätöksen näiden edellä lueteltujen alueiden rauhoittamisesta tekee LSL 4 luvun 30 §:n mukaisesti alueellinen ympäristökeskus, jonka tehtäviin kuuluu myös samaisten alueiden alueelliset rajaamiset sekä päätösten tiedoksi antaminen kyseisen alueen omistajalle tai hallitsijalle. Päätöksen tultua julki

suojeltujen luontotyyppien muutoskielto tulee voimaan välittömästi. (Savolainen & Virtanen 2002, 166.)

Suunnistuksen kannalta luontotyyppien suojelu merkitsee sitä, että kyseisten alueiden käyttöä suunnistuskilpailujen ja erityisesti suunnistusratojen yhteydessä tulee välttää. Tietoa näistä luontotyyppien suojelualueista ja niiden sijainnista saa ensinnäkin LSA 4 luvun 11 §:n mukaisesti alueelliselta ympäristökeskukselta tai sen ilmoitusvelvollisuudesta johtuen myös metsäkeskukselta, kunnalta tai maakunnan liitolta. Suojelu päätös on myös merkittävä kiinteistörekisteriin, joten myös sieltä asian voi tarkistaa. (emt., 174.) Yhtenä hyvänä suojelutiedon lähteenä voi pitää myös alueen omistajaa, jolle on edellä kerrotulla tavalla pitänyt ilmoittaa mahdollisesta oman maansa suojelusta luontotyyppin perusteella.

Maiseman suojelullisista syistä johtuen mainos- ja kieltotaulujen asettamista säännellään laintasoisella normistolla. Tärkeimpänä säätelevänä normina voidaan mainita LSL 5 luvun 36 §, jonka ensimmäisen momentin mukaan lähtökohtaisesti asekaava-alueen ulkopuolella on rakennelmien, rakenteiden, tekstien ja kuvien asettaminen ulkosalle mainos- tai muussa kaupallisessa tarkoituksessa kielletty. Suunnistuksen kannalta tärkeän poikkeuksen tähän momenttiin muodostaa kuitenkin saman lainkohdan toinen momentti, jonka mukaan edellä selostamani lähtökohtainen ulkomainontakielto ei koske kokous-, tiedotus-, huvi- tai muuta sellaista tilaisuutta taikka vaaleja tai kansanäänestystä koskevaa ilmoittelua. (emt., 166.) Toisessa momentissa mainitun kaltaiseksi tilaisuudeksi voidaan lukea myös ainakin pienemmät suunnistustapahtumat, joiden ajo-opasteiksi pystyttävät kyltit eivät siis edellisen mukaan tarvitse mitään lupia. Asiasta kannattaa kuitenkin tapauskohtaisesti ottaa tarkemmin selvää paikalliselta poliisiviranomaiselta. LSA 4 luvun 16 §:ssä säädellään tarkemmin edellä mainittujen mainosten esille laittamisen ajoituksesta. Tämän lainkohdan mukaan mainokset saa laittaa esille aikaisintaan yhtä kuukautta ennen tilaisuutta ja ne on poistettava viikon kuluessa tilaisuuden päättymisestä. (emt., 174.)

Yhä useampien suunnistuskilpailujen yhteydessä harjoitetaan runsaasti laajamittaista mainontaa, joka voidaan hyvin rinnastaa edellä selostetun 36 §:n 1 momentin mukaiseksi kielletyksi ulkomainonnaksi. Poikkeuslupaa tähän mainontakieltoon voidaan hakea LSL 4 luvun 36 §:n 4 momentin mukaisesti alueelliselta ympäristökeskukselta, jos kyseinen mainonta on vain liikenteen tai matkailun kannalta tarpeen. (Savolainen & Virtanen 2002, 166.) Isojen suunnistuskilpailujen yhteydessä tämä ehto ainakin toteutuu, sillä näihin kilpailuihinhan saattaa saapua jopa kymmeniä tuhansia ihmisiä niin kilpailijoina kuin turisteinakin. Tämän vuoksi kyseisen poikkeusluvan saanti pitäisikin olla kyseisen ehdon osalta mahdollista.

6.2.3 Eliölajien suojelu

Eliöiden eli eläimien ja kasvien suojelemista koskevat normit kuuluvat LSL 6 lukuun. Kyseisen luvun säännökset koskevat LSL 6 luvun 37 §:n määrittelemän soveltamisalan mukaan kaikkia Suomessa luonnonvaraisesti esiintyviä eläin- ja kasvilajeja, lukuun ottamatta metsästyslain 5 §:ssä tarkoitettuja riistaeläimiä ja rauhoittamattomia eläimiä sekä taloudellisesti hyödyttömiä kaloja. Kyseiseen soveltamisalaan kuuluvat nisäkkäät ja linnut ovat myös LSL 6 luvun 38 §:n mukaan rauhoitettuja. (emt., 166–167.)

Rauhoitettuihin eläinlajeihin kuuluvien yksilöiden tahallinen häiritseminen erityisesti lisääntymisaikana, tärkeillä muuton aikaisilla levähdysalueilla tai muutoin niiden elämänkierron kannalta tärkeillä paikoilla on LSL 6 luvun 39 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan kiellettyä. Saman lainkohdan 4 kohta rauhoittaa myös sellaisen linnun pesäpuun, joka on asianmukaisesti merkitty sekä suuren petolinnun pesäpuun, jossa oleva pesä on säännöllisesti käytössä ja selvästi nähtävissä. (emt., 167.)

Suunnistuksen kannalta nämä rauhoitussäännöt tarkoittavat sitä, että järjestettäessä kilpailuja muun muassa eläinten lisääntymis- tai muuttoaikoihin on edellä sanottu eläinten häirintäkielto otettava huomioon kilpailuja suunniteltaessa. Konkreettisesti tämä huomioonottaminen tarkoittaa sitä, että

alueet, joilla tiedetään olevan rauhoitetuille eläimille lisääntymisen tai muuton kannalta suurta merkitystä, pitää rauhoittaa vain kyseisiä eläimiä varten. Näin ollen siis esimerkiksi suunnistusratojen tulee pyrkiä kiertämään kyseiset alueet kokonaan ja kilpailukeskusten sijaintien tulee olla sellaisia, että ne eivät häiritse rauhoitettujen eläinten elämää kyseisillä alueilla. Myös edellä kuvatun kaltaiset lintujen pesäpuut tulee ottaa huomioon jo kilpailujen suunnitteluvaiheessa mahdollisimman hyvin ja näin minimoida kyseiseen lintuun kohdistuva häirintä mahdollisimman vähäiseksi.

Jos suunnistuskilpailujen aikana tai järjestelyjen yhteydessä havaitaan rauhoitetun eläinlajin kuollut yksilö, niin LSL 6 luvun 40 §:n mukaan kyseistä eläintä ei saa ottaa haltuun. Eläin voidaan kuitenkin toimittaa poliisille kuolinsyyn tutkimista varten. (Savolainen & Virtanen 2002, 167.) Tämän vuoksi onkin parasta ottaa heti eläinyksilön löydyttyä yhteys paikalliseen poliisiin ja tiedustella, haluavatko he tutkia kyseisen eläimen kuolemaa ja siihen johtaneita syitä tarkemmin.

Sellaisissa tilanteissa, joissa löydetään sairaana, haavoittuneena tai avuttomassa tilassa oleva rauhoitettu eläin, pitää tätä eläintä LSL 6 luvun 41 §:n mukaan pyrkiä auttamaan. Eläin voidaan kyseisen lainkohdan mukaan ottaa haltuun hoitoon kuljettamista varten, mutta muuten tilanteessa on noudatettava eläinsuojelulain säädöksiä. (emt., 167.) Suunnistuskilpailujen kannalta tämä merkitsee sitä, että tällaisessa tilanteessa on ensinnäkin pyrittävä kaikin keinoin auttamaan eläintä ja toiseksi toimittamaan tämä eläin mahdollisimman nopeasti asianmukaiseen hoitoon.

Eläinlajien suojeluun liittyen eräänlaisena erikoistapauksena on hylkeidensuojeluun liittyvä alueellinen suojelu. Valtioneuvoston asetuksella hylkeidensuojelualueista (9.8.2001/736) säädetään eräät valtion omistuksessa olevat merialueet luonnonsuojelulain mukaisiksi suojelualueiksi. Asetuksen 2 §:ssä määritellään kyseiset suojelualueet tarkemmin. Kyseisillä suojelualueilla tapahtuvaa liikkumista rajoitetaan myös asetuksen 4 §:llä, jossa todetaan, että hylkeidensuojelualueella tai lähempänä kuin puolen merimailin etäisyydellä siitä ei saa liikkua ilman Metsähallituksen lupaa. (emt., 185.) Suunnistuksen kannalta

tämä tarkoittaa sitä, että suunniteltaessa pidettäväksi kilpailuja rannikon läheisyydessä on otettava etukäteen selvää, että kyseiset alueet eivät ole hylkeidensuojelualueita tai niiden läheisyyteen kuuluvia alueita. Eteenkin hiihtosuunnistuskilpailujen yhteydessä tämä on huomioitava silloin, kun kilpailualue kattaa sekä meren jäälle tehtyjä uria että saaristoon tehtyjä uraverkostoja.

Rauhoitettuja kasveja koskeva LSL 6 luvun 42 § määrittelee rauhoitusta tarvitseväksi kasviksi sellaisen luonnonvaraisen kasvin, jonka olemassaolo käy uhatuksi tai rauhoittaminen on muusta syystä johtuen tarpeellista. Päätös tästä jonkin kasvilajin rauhoittamisesta annetaan asetuksella. Rauhoitettujen kasvien poimiminen, kerääminen, irtileikkaaminen, juurineen ottaminen tai hävittäminen on kiellettyä. (Savolainen & Virtanen 2002, 167.) Suunnistuksen kannalta tämä merkitsee sitä, että rauhoitettujen kasvien esiintymät pitää jättää aina niin kilpailijoiden kuin myös järjestäjienkin taholta mahdollisimman hyvin rauhaan. Ongelmana tässä on kuitenkin se, että osa näistä rauhoitetuista kasveista on ilman ammattitaitoista henkilöä hyvinkin hankalasti tunnistettavissa. Tämän vuoksi järjestäjien olisikin syytä ottaa selvää mahdollisista rauhoitetuista kasveista kilpailualueella jo etukäteen ja merkitä kyseiset alueet maastoon kielletynalueen nauhalla.

6.2.4 Natura 2000 -verkosto

Euroopan yhteisön Natura 2000 -verkosto koostuu Suomessa LSL 10 luvun 64 §:n mukaan sekä lintudirektiivin perusteella Euroopan yhteisön komissiolle ilmoitetuista linnustonsuojelualueista että alueista, jotka komissio tai neuvosto luontodirektiivin perusteella hyväksyy yhteisön tärkeänä pitämäksi alueeksi. Jos edellä kuvatun kaltaiselle alueelle suunnitellaan hankkeita, joiden vaikutuksesta suojeltujen alueiden suojelunalaisena olevat luonnonarvot heikkenevät todennäköisesti merkittävästi, on tämän Natura 2000 -verkostoon kuuluvan alueen aiotusta käytöstä tehtävä LSL 10 luvun 65 §:n 1 momentin mukaan ympäristövaikutusten arviointi. Lupa alueen käyttöä varten myönnetään, ellei aiottu toiminta alueellisen ympäristökeskuksen asiasta päättävälle virkamiehelle

antaman lausunnon mukaan vaaranna kyseisen alueen suojelutarkoitusta. (Savolainen & Virtanen 2002, 170–171.)

Suunniteltaessa suunnistuskilpailuja Natura 2000 -verkostoon kuuluvalla alueella on hyvä aluksi ottaa selvää, onko siellä yleensäkin mahdollista järjestää minkäänlaista toimintaa. Tässä asiassa voivat parhaiten auttaa alueellisen ympäristökeskuksen viranomaiset. Heiltä voi myös tiedustella, onko aiottua kilpailua varten tarvetta tehdä lupahakemusta alueen suunnistuskilpailuna käyttöä varten. Tämä lupahakemus tulee mielestäni ajankohtaiseksi ainakin silloin, kun kilpailualueella on jokin tärkeä, suojeltu lintuvesi tai jos kilpailualue on kokonaisuudessaan jonkin harvinaisen kasvilajin esiintymisalueella. Näin ollen erityisesti suurien kilpailujen (SM-kilpailut tai suuremmat) yhteydessä kannattaa jo ennen kilpailun järjestämisoikeuden anomista selvittää kyseisen alueen käyttömahdollisuudet, sillä edellä kuvatun kaltainen luvan hakuprosessi voi kestää ympäristökeskuksen lausuntoineen jopa useita kuukausia.

6.2.5 LSL:n muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita

Edellä käsitellyistä luvista ja niiden maksullisuudesta säädetään LSL 11 luvun 70 §:ssä. Tämän pykälän mukaan kyseisen lain nojalla annettujen luonnonsuojelualueita, maisema-alueita ja luonnonmuistomerkkejä koskevat päätökset ovat kaikki maksuttomia. (emt., 171.) Edellä käsitellyistä luvista tämä maksuttomuus koskee ainakin kappaleessa 6.2.1 käsiteltyjä luonnonsuojelualueiden käyttöä koskevia lupia sekä kappaleessa 6.2.2 maiseman suojeluun liittyvän ulkomainonnan mahdollistavia poikkeuslupia.

Suomessa pidetään luonnonsuojeluun liittyvistä asioista yllä LSA 1 luvun 3 §:n mukaista luonnonsuojelun tietojärjestelmää. Tähän järjestelmään tulee tehdä asianmukaiset merkinnät kaikista luonnonsuojelualueista, luonnonmuistomerkeistä, luonnonsuojeluohjelmista, luontotyypeistä, uhanalaisten lajien esiintymispaikoista, valtioneuvoston Natura 2000 -verkostoon ehdottamista ja verkostoon sisällytetyistä alueista sekä maisema-

alueista. (Savolainen & Virtanen 2002, 173.) Tästä luonnonsuojelun tietojärjestelmästä onkin helppo tarkastaa kerralla lähes kaikki suunniteltua kilpailualueetta koskevat LSL mukaiset toiminnan rajoitukset.

6.3 Eläinsuojelu

Eläinten suojelua koskevien säädösten muodostaman eläinsuojelulain (4.4.1996/247) tarkoituksena on lain 1 luvun 1 §:n mukaan suojella eläimiä parhaalla mahdollisella tavalla kärsimyksiltä, kivulta ja tuskalta (emt., 192). Suunnistus itsessään ei ole perusolemukseltaan Eläinsuojelulain tarkoituksen vastainen, mutta silti myös tämän lain säädöstoissä on suunnistustakin koskevia määräyksiä ja ohjeita.

6.3.1 Sairaas ja vahingoittuneet eläimet

LSL käsittelyn yhteydessä viittasin vahingoittuneiden eläinten auttamisvelvollisuuden yhteydessä Eläinsuojelulain antamaan tarkempaan eläinten käsittelyä koskevaan ohjeistoon. Suunnistuksen kannalta tärkeimpänä eläinten käsittelyä koskevana Eläinsuojelulain normistona voidaan pitää 2 luvun 14 §:ä, joka säätelee tarkemmin toimintaa kohdattaessa sairas tai vahingoittunut eläin. (emt., 193.)

Eläinsuojelulain 2 luvun 14 §:n 2 momentissa säännellään ihmisen kohtaaman sairaan, vahingoittuneen tai muutoin avuttomassa tilassa olevan kotieläimen auttamisvelvollisuudesta. Kyseisen momentin mukaan edellä kuvatun kaltaisessa tilassa kohdattua, ihmisen hoidossa olevaa, eläintä on joko itse autettava tai jos itse ei pysty auttamaan, niin ilmoitettava eläimestä sen omistajalle, hoitajalle, kunnaneläinlääkärille, kunnan terveydensuojeluvalvontaa hoitavalle viranhaltijalle tai poliisille. Jos edellä mainittuja henkilöitä ei kohtuudella voida tavoittaa ja eläin on sellaisessa tilassa, että sen hengissä pitäminen olisi ilmeistä julmuutta eläintä kohtaan, niin 2 luvun 14 §:n 3 momentin mukaan kyseinen eläin saadaan lopettaa itse. Tapahtuneesta on

kuitenkin viivytyksettä tehtävä ilmoitus 2 momentissa mainituille tahoille. (Savolainen & Virtanen 2002, 193.)

Suunnistusta ajatellen edellä selostettu tarkoittaa sitä, että sekä suunnistajien että eteenkin kilpailujen järjestäjien on oltava hyvin perillä tästä auttamisvelvollisuudesta. Tällaisen tapahtuman sattuessa tilanne on usein sellainen, että yksittäinen suunnistaja on kohdannut kilpailun aikana maastossa karanneen tai loukkaantuneen kotieläimen. Tässä tilanteessa kilpailijan tulisi ilmoittaa viimeistään heti maaliin saavuttuaan havainnosta kilpailujen järjestäjille, joiden sitten vuorostaan pitäisi ryhtyä edellä kuvatun kaltaisiin toimenpiteisiin eläimen auttamiseksi. Näin siis vastuu juridisesti oikeasta toiminnasta on sekä kilpailijoilla että kilpailunjärjestäjillä.

Sairaana, vahingoittuneena tai muuten avuttomassa tilassa olevan luonnonvaraisen eläimen auttamisvelvollisuudesta säädetään Eläinsuojelulain 2 luvun 14 §:n 3 momentissa, jossa todetaan, että lähtökohtaisesti edellä kuvatun kaltaisessa hädässä olevaa eläintä tulisi pyrkiä auttamaan. Jos eläin on kuitenkin sellaisessa tilassa, että hengissä pitäminen olisi selvää julmuutta eläintä kohtaan on kyseinen eläin lopetettava heti tai huolehdittava siitä, että se lopetetaan jonkun muun henkilön toimesta mahdollisimman nopeasti. (emt., 193.)

Suunnistusta ajatellen tilanne on samanlainen edellä esitetyn kotieläimen kohtaamisen kanssa, mutta nyt auttamisvelvollisuus on kuitenkin enemmän henkilökohtainen, sillä kyseinen eläin ei ole kenenkään oma, eikä näin ollen kenelläkään ole siihen mitään henkilökohtaisia velvollisuuksia. Tämän vuoksi kilpailujen järjestäjien velvollisuus onkin aina vain suurempi ja heidän tulee entistä tarkemmin tietää, miten tilanteessa tulee toimia.

Eläimen lopettamista säädetään tarkemmin eläinsuojeluasetuksen (7.6.1996/396) 10 luvun 30 §:ssä, jonka 3 momentin mukaan lopettaminen on ensinnäkin tehtävä siten, että siitä ei aiheudu eläimelle tarpeetonta kipua, tuskaa tai kärsimystä ja että muille eläimille aiheutuva häiriö olisi mahdollisimman vähäinen. Toiseksi 10 luvun 30 §:n 1 momentin mukaan

eläimen lopettamisen saa suorittaa vain sellainen henkilö, jolla on riittävät tiedot ja taidot kyseisen eläinlajin lopetusmenetelmistä. (Savolainen & Virtanen 2002, 202.)

Käytännössä edellä selostettu Eläinsuojelulain säännös tarkoittaa sitä, että suunnistuskilpailujen yhteydessä tapahtuva eläimen lopettaminen on suoritettava ammattitaitoisen henkilön toimesta. Sopivina henkilöinä luonnonvaraisten eläinten osalta voidaan mainita muun muassa metsästysseuraan kuuluvat henkilöt sekä kotieläinten kohdalta mahdollisesti tiedossa oleva eläimen omistaja, eläinlääkäri tai poliisi.

6.3.2 Eläinsuojelulain muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita

Eläimen palkinnoksi luovuttaminen on Eläinsuojelulain 2 luvun 18 §:n mukaan lähtökohtaisesti kiellettyä, mutta tähän kieltoon voidaan hakea poikkeusta lääninhallitukselta. Tämän poikkeusluvan myöntämiseksi pitää kuitenkin olla osoittava erityiset syyt, sillä muuten lääninhallitus ei kyseistä lupaa myönnä. (emt., 193.) Suunnistuksessa tämän kaltaisiin tilanteisiin voidaan törmätä esimerkiksi Lapissa järjestettävissä monen osakilpailun kilpailuissa, joissa pääpalkintona voi olla vaikkapa poro. Tämä on kuitenkin ilman poikkeuslupaa lainvastaista ja näin tällaisessa tilanteessa tulisikin hoitaa lupa-asiat kuntoon jo hyvissä ajoin ennen kilpailujen järjestämistä.

Mainonnan yhteydessä käytettävissä kuvissa oleville eläimille ei saa Eläinsuojelulain 1 luvun 19 §:n mukaan tuottaa kipua eikä tuskaa (emt., 193). Tämä tulee ottaa huomioon myös silloin, kun suunnistuskilpailuja mainostetaan edellä kuvatun kaltaisten mainosten avulla. Näin ollen siis esimerkiksi normaalissa elinympäristössään olevien eläinten käyttö kuvissa on hyväksyttävää, muun muassa lehmät laitumelle tai porotokka metsässä. Toisaalta tilanteessa, jossa eläimet pakotetaan itselle vieraaseen ympäristöön ja näin aiheutetaan niille ylimääräistä henkistä kärsimystä, on tämän kaltaisen kuvan mainoskäyttö lähtökohtaisesti kiellettyä.

6.4 Metsästyslainsäädäntö

Metsästyslain (28.6.1993/615) 1 §:n mukaiseen lain soveltamisalaan kuuluvat metsästyksen lisäksi rauhoittamattomien eläinten pyydystäminen ja tappaminen sekä riistanhoito (Savolainen & Virtanen 2002, 621). Näistä kolmesta lain pääsovellusalasta ensimmäinen ja viimeinen koskevat omilla säännöksillään myös ainakin osittain suunnistusta ja siihen liitettäviä toimintoja.

6.4.1 Riistaeläinten rauhoittaminen

Riistaeläimiä ovat ne MetsästysL 5 §:ssä mainitut luonnonvaraiset nisäkkäät ja linnut, joilla on riistana käyttöarvoa. Tähän riistaeläinluetteloon kuuluvat muun muassa rusakko, karhu, kuusipeura, hirvi, heinäSORSA, kanadanhanhi, metso ja fasaani. (emt., 621.)

Riistaeläimiä ei saa MetsästysL 36 §:n mukaisesti tahallaan häiritä niiden ollessa sellaiselle alueella, jolla asianosaisella ei ole kyseisen riistaeläimen metsästämiseen metsästyoikeutta tai metsästyslupaa (emt., 624). Suunnistuksen ja erityisesti suunnistajan kannalta tämä tarkoittaa sitä, että liikuttaessa riistaeläinten metsästysaikoina metsissä, tulee siellä olla toimissaan normaalia varovaisempi. Parasta olisi, jos kilpailunjärjestäjät voisivat ennen kilpailuja selvittää metsästysaikoina järjestettävien tapahtumien alueella elävien riistaeläinten elinalueet. Näiden tietojen perusteella järjestäjät voisivat sitten helpommin tehdä alueidenkäytön ennakkosuunnittelua ja sillä tavoin pystyttäisiin helpommin minimoimaan kyseisiä eläimiä kohtaan aiheutuva turha häirintä.

Kokonaista riistaeläinlajeja koskevasta tilapäisestä rauhoittamisesta säädetään MetsästysL 37 §:ssä, jonka mukaan rauhoitusaikana riistaeläintä ei saa metsästää tai vahingoittaa eikä soidinta, pesintää tai poikasia saa häiritä (emt., 624). Tämä tarkoittaa suunnistuksen kannalta sitä, että etenkin kevään ja alkukesän aikaan järjestettävien kilpailujen yhteydessä tulee tämä riistaeläinten rauhoitus ottaa erityisen tarkasti huomioon. Tietoa näistä riistaeläinten

tilapäisistä rauhoituksista ja pesimä- sekä soidinalueista kannattaa tiedustella paikalliselta riistanhoitoyhdistykseltä.

Maa-alueen omistaja voi hakea omalla maallaan olevalle riistan kannalta erityisen suotuisalle, selvästi määritellylle lisääntymis- ja elinalueelle MetsästysL 39 §:n mukaista riistansuoja- aluetta maa- ja metsätalousministeriöstä. Kun alue on hyväksytty riistansuoja-alueeksi, tulee kyseisen maa-alueen omistajan merkitä se selvästi maastoon. Riistansuoja- aluetta varten laaditaan myös niin sanotut suojamääräykset, joista ilmenee, miten aiotaan turvata alueen luonnon säilyminen ja miten alueen riistaa aiotaan hyödyntää. Samoissa suojamääräyksissä voidaan riistan lisääntymisen aikainen alueella tapahtuva liikkuminen kieltää kokonaan tai vaihtoehtoisesti se voidaan rajoittaa vain tietyille alueille. Nämä liikkumisrajoitukset eivät kuitenkaan saa ulottua pitemmälle kuin riistanhoidon tarve vaatii. (Savolainen & Virtanen 2002, 624.)

Suunnistustapahtuman järjestäjien tulee hyvissä ajoin, varsinkin eläinten lisääntymisaikana eli keväällä, ottaa riistansuoja-alueet huomioon ja välttää näin niihin ja niissä eläviin eläimiin kohdistuva turha rasite. Koska alueen omistaja on vastuussa kyseisten alueiden riittävästä maastoon merkitsemisestä, niin kilpailunjärjestäjien osalta riittää, että he ensinnäkin pyrkivät ohjaamaan suunnistusradat muualle kuin kyseiselle alueelle ja että he toiseksi vielä merkkäavat kyseiset alueet karttaan kielletyllä alueella.

6.4.2 MetsästysL:n muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita

MetsästysL 20 §:ssä määriteltyjen yleisten vaatimusten mukaisesti metsästys ei saa kyseisen lainkohdan 3 momentin mukaan aiheuttaa vaaraa tai vahinkoa ihmiselle tai omaisuudelle (emt., 622). Ottaen huomioon tämä lainkohta on siis täysin mahdollista järjestää suunnistuskilpailuja myös sellaisissa maastoissa, joissa harjoitetaan metsästystä. Tästä toimintojen yhtäaikaisesta harjoittamisesta kannattaa kuitenkin neuvotella kyseisen alueen metsästysoikeuden hallitsijan kanssa, sillä tällä tavoin voidaan välttyä turhilta vaaratilanteilta jo ennakoita. Erityisesti tämä asia on otettava huomioon

suunniteltaessa kilpailuja pidettäväksi vesilintujen ja hirven metsästyksen aikaan, sillä silloin metsissä liikkuu myös paljon metsästäjiä ja ilman hyviä ennakko valmisteluja vaaratilanteita voi hyvinkin helposti syntyä. Riistaeläinten yleiset rauhoitusajat ja siis samalla myös metsästysajat löytyvät metsästysasetuksen 24 ja 25 §:stä (Savolainen & Virtanen 2002, 633). Näistä metsästysajoista suunnistustapahtumien kannalta tärkeimmät ovat edellä mainitut vesilintujen metsästys, joka alkaa 20.8 sekä hirvenmetsästys, joka alkaa aina syyskuun viimeisenä sunnuntaina.

Sekä metsästyksen että suunnistukseen liittyvä tärkeä MetsästysL huomio on myös lain 31 §:n pyynnin häiritsemistä koskeva lainkohta, jonka mukaan laillisen metsästyksen estäminen tai vaikeuttaminen saattamalla pyyntiväline toimintakunnottomaksi tai häiritsemällä muulla tavoin pyyntiä on kielletty (emt., 623). Tämä lainkohta yhdessä edellä käydyn 20 §:n kanssa korostaa entisestään suunnistajien ja metsästäjien välisen keskustelun ja molemminpuolisen asioista selvillä olon tarvetta, sillä ilman asioiden molemminpuolista ymmärtämistä ja huomioonottamista ei voida välttyä tilanteilta, joissa eri osapuolten intressit menisivät päällekkäin. Tämän vuoksi onkin erityisen tärkeää ottaa suunnistajien taholta huomioon myös metsästäjät ja heidän tarpeensa, suunniteltaessa kilpailuja alueille, joissa harjoitetaan samanaikaisesti myös metsästystä.

6.5 Terveysuojelu

Terveysuojelulla pyritään terveysuojelulain (19.8.1994/763) 1 §:n mukaan väestön ja yksilön terveyden ylläpitämiseen ja edistämiseen sekä ennaltaehkäisemään, vähentämään ja poistamaan sellaisia elinympäristössä esiintyviä tekijöitä, jotka voivat aiheuttaa terveyshaittaa (emt., 220). Suunnistukseen liittyen tämän lain velvoitteet liittyvät pääasiassa kilpailujen terveysuojelun huomioonottavaan, hyvään järjestämiseen.

6.5.1 TSL:n mukaiset ilmoitukset

TSL 4 luvun 13 §:n 1 momentissa määritellään ne toiminnot, joiden harjoittamisesta on tehtävä ilmoitus kunnan terveydensuojeluviranomaiselle. Näistä toiminnoista suunnistukseen ja suunnistuskilpailuihin liittyy ensinnäkin TSL 1 momentin 4 kohdan tarkoittama yleiseen käyttöön tarkoitettu sauna. (Savolainen & Virtanen 2002, 220.) Tämä saunan johdosta tehtävä ilmoitus ei toistaiseksi ole koskenut kuitenkaan muita kuin Jukolan viestin varten pystytettyjä ”telttasaunoja”. TSL 13 §:n 3 momentissa säädetään myös ilmoituksesta, joka täytyy tehdä elintarvikkeiden myynnistä liikkuvasta kioskista, myyntivaunusta tai muusta liikkuvasta laitteesta (emt., 221). Tämä ilmoitusvelvollisuus tulee kysymykseen edellä selostettua saunan vuoksi tehtävää ilmoitusta useammin, sillä pienemmissäkin kilpailuissa on joskus käytössä elintarvikkeiden myyntiin tarkoitettuja liikkuvia kioskeja tai vastaavia elintarvikkeiden myyntitiloja.

TSL 13 §:n mukaisen ilmoituksen tarkempi sisältö määritellään terveydensuojeluasetuksen (16.12.1994/1280) 2 luvun 4 §:ssä. Ensinnäkin siinä todetaan, että ilmoitus on tehtävä sen kunnan terveydensuojeluviranomaiselle, jonka alueella toimintaa aiotaan harjoittaa ja toiseksi siinä määritellään ilmoituksen tarkka sisältö. Tämän mukaan ilmoituksesta on käytävä ilmi:

1. toiminnanharjoittajan nimi, kotipaikka ja yhteystiedot;
2. selvitys toimintaan varatun paikan sijainnista;
3. selvitys harjoitettavasta toiminnasta;
4. selvitys vedenhankinnasta, ilmanvaihdosta, viemäröinnistä ja jätehuollosta sekä
5. muut terveyshaitan arvioimiseksi tarpeelliset tiedot ja mahdolliset toimenpiteet terveyshaitan estämiseksi.

Tehtäessä ilmoitusta yleisestä saunasta (Jukolan viesti) ilmoitukseen on vielä TSA 2 luvun 4 §:n 3 momentin mukaan liitettävä tiedot sekä siitä kuinka suurelle kävijämäärälle kyseinen laitos on suunniteltu että siitä millaista talousvettä siellä aiotaan käyttää. (emt., 227.)

Elintarvikkeita liikkuvasta kioskista taikka vastaavasta myyvän on tehtävä TSA 6 luvun 24 §:n mukaan edellisen kaltainen ilmoitus sen kunnan terveydensuojeluviranomaiselle, jonka alueella kyseinen laite ensikertaa otetaan käyttöön. Tästä ilmoituksesta on käytävä ilmi ensinnäkin samat asian kuin edellä esitellystä ilmoituksesta, kohdat 1–5, mutta sen lisäksi siihen tulee liittää myös muutamia muita tietoja. Muita ilmoitukseen liitettäviä tietoja ovat TSA 6 luvun 24 §:n 2 momentin mukaan:

1. myyntilaitteen mahdollinen rekisterinumero;
2. kioskin, ajoneuvon tai muun laitteen pohjapiirros, josta ilmenee myynti- ja säilytyskalusteet sekä niiden sijoittelu;
3. elintarvikkeiden tuotevalikoima sekä
4. talousveden saanti ja tiedot muista hygieenisistä järjestelyistä.

Tämän lisäksi ilmoitukseen on vielä lisättävä omavalvontasuunnitelma, jossa on selvitettävä ensinnäkin toiminnan vaiheet, joissa elintarvikehygienian vaara voi ilmetä sekä se, miten näitä mahdollisia vaaranpaikkoja tarkkaillaan. Toiseksi suunnitelmassa pitää myös selvittää mahdolliset korjaustoimenpiteet, jos edellä kuvatus kaltaisen vaaranpaikka ilmenee ja kolmanneksi vielä se millaisia tarkkailumenetelmien varmistustoimenpiteitä on käytössä. (Savolainen & Virtanen 2002, 229.)

Toiminnanharjoittajan on TSA 6 luvun 24 §:n 4 momentin mukaisesti pidettävä jäljennös ilmoituksen perusteella tehdystä päätöksestä aina mukana, sillä hänen on aina pystyttävä esittämään se omavalvontasuunnitelmineen myyntipaikan terveydensuojeluviranomaiselle tämän sitä vaatiessa (emt., 229).

Suuria yleisötilaisuuksia ja niissä myytäviin elintarvikkeisiin liittyvää ilmoitusvelvollisuutta säädellään tarkemmin TSL 8 luvun 37 §:ssä. Kyseisen pykälän 1 momentissa määrätään, että suuren yleisötilaisuuden, jossa myydään tai luovutetaan elintarvikkeita, järjestäjän on ilmoitettava riittävän ajoissa kirjallisesti kunnan terveydensuojeluviranomaiselle yleisötilaisuuden järjestämisestä. Kunnan terveydensuojeluviranomainen voi jälkikäteen, tehdyn ilmoituksen johdosta antaa sekä joitain terveyshaittojen ehkäisemiseksi tarpeellisia määräyksiä että myös rajoittaa myytävää tuotteiden valikoimaa terveyshaitan ehkäisemiseksi. (emt., 222–223.) Tämän ilmoitusvelvollisuuden

voidaan katsoa koskevan myös suunnistustapahtumien kaltaisia tilaisuuksia, joissa myydään tai luovutetaan elintarvikkeita. Ilmoitus on riittävä ainakin pienempien kilpailujen osalta, mutta Jukolan viestin kaltaisissa suurissa massatapahtumissa pitänee harkita TSL 4 luvun 13 §:n 2 momentin mukaista tilapäistä elintarvikehuoneistoa koskevan ilmoituksen tekoa. Tämä ilmoitus tulee tehdä edellä esittelemäni 13 §:n ilmoituksen mukaisesti ja siinä on myös ilmoitettava samat lisätiedot kuin saunaa koskevan ilmoituksen yhteydessä. (Savolainen & Virtanen 2002, 220–221, 227.)

6.5.2 Talousvettä koskevat TSL:n määräykset

Talousvedellä tarkoitetaan TSL 5 luvun 16 §:n mukaan ensinnäkin vettä, joka on tarkoitettu juomavedeksi, ruuan valmistukseen tai muihin kotitaloustarkoituksiin ja toiseksi vettä, jota elintarvikeyrityksessä käytetään elintarvikkeiden valmistukseen, jalostukseen, säilytykseen ja markkinoille saattamiseen. Talousvetenä ei kuitenkaan pidetä yksinomaan peseytymiseen, pyykinpesuun tai saniteettitarpeisiin tarkoitettua vettä. Talousveden toimittamistavalla ei ole väliä, sillä TSL 5 luvun 16 §:n 4 momentin mukaan talousvettä voidaan toimittaa niin vesijohtoverkon kuin myös pullojen tai säiliöidenkin avulla. (Kuusiniemi ym. 2001, 1340–1341; Savolainen & Virtanen 2002, 221.) On tärkeä huomata, että tämä TSL mukainen määritelmä on hiukan erilainen, tarkempi verrattuna sitä VL 1 luvun 16 §:n mukaiseen talousveden yleisempään määritelmään.

Talousveteen kohdistuvia laatuvaatimuksia määritellään tarkemmin TSL 5 luvussa. Talousvetenä käytettävän veden yleisiä vaatimuksia määritellään 17 §:n 1 momentissa, jonka mukaan talousveden tulee ensinnäkin olla terveydelle haitatonta ja toiseksi sen pitää olla myös kyseiseen tarkoitukseen soveltuvaa. Talousveden tarkempaa kemiallista koostumusta määrittelevänä säädöksenä toimii TSL 5 luvun 21 §:ssä mainittava sosiaali- ja terveysministeriön asetus talousveden laatuvaatimuksista ja valvontatutkimuksista (19.5.2000/461). Siinä säädetään tarkemmin talousveden laatuvaatimuksista, desinfioimisesta, käsittelyyn käytettävistä kemikaaleista, johtamis- ja käsittelylaitteiden

materiaalien terveydellisistä ominaisuuksista sekä muista talousveden laatuun liittyvistä seikoista. (Savolainen & Virtanen 2002, 221–222.)

Konkreettisenä, suunnistuskilpailujen kannalta tärkeänä huomiona talousveden osalta on se, että pelkästään pesu- tai saniteettivedeksi tarkoitetun veden ei tarvitse olla välttämättä talousvettä. Näin siis pelkästään näitä käyttötarkoituksia varten varatun veden koostumus voi olla hieman epäpuhtaampi kuin, mitä on puhtaaksi talousvedeksi tarkoitetun veden. Tästä rajatusta käyttötarkoituksesta on kuitenkin hyvä mainita kyseisellä vesipisteellä esimerkiksi veden käytön juomavetenä kieltävien kylttien avulla.

Tankeista tai suoraan vesijohtoverkosta otettavan talousveden tulee täyttää edellä mainitun sosiaali- ja terveysministeriön asetuksen ehdot. Yhtenä tärkeimpänä huomiona näistä ehdoista voidaan mainita se, että talousveden siirtämiseen ja kuljettamiseen käytettävien vedenjohtamislaitteiden (letkujen, tankkien, pullojen,...) desinfioinnin tulee olla asetuksen vaatimuksen mukainen. Käytettäessä erillistä talous- ja saniteettivesilähdettä tulee tässä desinfioinnissa ja sen tekemisen varmistamisessa olla erityisen tarkka.

6.5.3 TSL:n muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita

Jätteisiin ja niiden käsittelyyn liittyvän TSL 6 luvun 22 §:n mukaan jätteiden säilyttäminen, kerääminen, kuljettaminen, käsittely ja hyödyntäminen sekä jäteveden johtaminen ja puhdistus on tehtävä siten, että siitä ei aiheudu kenellekään terveydellistä haittaa. Edellisen lisäksi jätteitä ja niiden käsittelyä säätelee myös TSA, jonka säädöksillä muutamia näistä edellä mainituista asioista säädellään vielä tarkemmin. (emt., 222.)

Jätteisiin ja niiden käsittelyyn liittyvä lainsäädäntö aiheuttaa muutamia käytännön velvoitteita suunnistuskilpailujen järjestäjille. Kilpailujen aikana suoritettava jätehuolto on tehtävä TSA 4 luvun 12 §:n mukaisesti, joka saattaa varsinkin kuumimpina kesäpäivinä olla hyvinkin vaikeaa, sillä jätteet alkavat haista tuolloin hyvinkin nopeasti. Tämän vuoksi näinä kuumina hellepäivinä

järjestettävissä kilpailuissa olisikin syytä kiinnittää erityisen suurta huomiota jätehuoltoon ja muuhun tähän liittyvään kilpailupaikan puhtaanapitoon.

Ensinnäkin TSA 4 luvun 12 §:n mukaan jätteiden keräämiseen käytettävät astiat ja välineet on sijoitettava ja hoidettava siten, että niistä ei aiheudu haju- eikä muutakaan terveyshaittaa ja toisaalta on pidettävä myös huoli siitä, etteivät eläimet pääse näihin astioihin. Käymälää koskevia TSA tarkempia määräyksiä on asetuksen 4 luvun 14 §:ssä, jonka mukaan käymälässä tulee ensinnäkin olla aina riittävä, hajun leviämisen muihin tiloihin estävä ilmanvaihto ja toiseksi käymälän välittömään läheisyydessä on myös oltava mahdollisuus käsien pesua varten. Kuivakäymälää ja sen sijoittamista säätelee tarkemmin saman lainkohdan 2 momentti, jonka mukaan kuivakäymälä on sijoitettava tiiviille alustalle siten, että siitä ei aiheudu hajun, talousveden tai maaperän likaantumisen vuoksi terveyshaittaa. (Savolainen & Virtanen 2002, 228.)

Suunnistuskilpailuissa yleisesti käytetyt kuivakäymälät tulee sijoittaa TSA 4 luvun 14 §:n 2 momentin mukaisesti alueille, joilla niistä ei ole hajun, talousveden tai maaperän likaantumisen johdosta aiheutuvaa terveydellistä haittaa. Käymälöiden yhteydessä olisi myös saman pykälän 1 momentin mukaan oltava mahdollisuus käsienpesua varten.

6.6 Vesilainsäädäntö

Vesilaki (19.5.1961/264) on soveltamisalaltaan laaja ja moniulotteinen sekä tekstirivimäärältään pisin yksittäinen lakimme. Sen normeilla säädellään niin vesirakentamiseen liittyviä hankkeita kuin myös erilaisia käyttövaltuutuksia. Yhteistä näille kaikille toimille on kuitenkin se, että ne tavalla tai toisella liittyvät aina veteen. (Kuusiniemi ym. 2001, 787–788.) Suunnistuskin osana luonnon ja ympäristön kanssa harjoittamaansa kanssakäymistä kuuluu tämän lain soveltamisalan piiriin, sillä vesihän kuuluu varsinkin Suomessa aina oleellisesti osaksi luontoa ja ympäristöä.

6.6.1 Veden johtaminen

VL 9 luku säätelee veden johtamiseen liittyviä asioita ja osana tätä lukua ovat myös veden käyttöoikeutta säätelevät pykälät (Savolainen & Virtanen 2002, 82). Suunnistusta tämä veden johtamisoikeus koskee sillä tavalla, että peseytymiseen tarvittava vesi on useasti otettava vieraan omistamasta vesistöstä ja tätä otto-oikeutta kyseisen luvun 1 ja 2 § säätelevät.

VL 9 luvun 1 §:n mukaan jokaisella on oikeus johtaa vesistöstä toisen vesialueelta vettä talousvetenä käytettäväksi, mikäli vettä riittää vielä käytön jälkeenkin myös alueen omistajalle ja kyseisen veden käyttöoikeuden saaneille henkilöille (emt., 82). Tämä talousveden käyttöoikeus on suunnistukseen liittyvän peseytymisen suhteen hieman ongelmallinen käsite, sillä sehän kattaa vain vesialueen omistajan oikeuden käyttää vettä. Voitaisiinkin siis ajatella, että pienten kilpailujen yhteydessä, joissa kilpailijamäärät eivät ole kovinkaan suuria, paras tapa hoitaa asia olisi kysyä maanomistajalta lupa pesuveden käyttöä varten.

Isompien kilpailujen (SM-kilpailut tai suuremmat) yhteydessä olisi kuitenkin syytä ottaa huomioon VL 9 luvun 2 §, jonka mukaan henkilö, joka ei ole vesialueen omistaja tai osakas, mutta joka haluaa johtaa vettä muuhun kuin talousvedeksi on pyydettävä lupa tähän toimintaan ympäristölupavirastolta (emt., 82). Tämän lainkohdan mukaan siis edellä mainittujen kaltaisten isojen kilpailujen järjestäjien tulisi hakea ympäristölupavirastolta lupa pesuveden ottamista varten.

Jätettäessä hakemus ympäristölupavirastoon se on tehtävä kirjallisena ja kolmena kappaleena. Hakemuksen liitteeksi on liitettävä myös tarpeelliset selvitykset sekä toimenpidesuunnitelmat koko asiaa koskien. (emt., 93.)

6.6.2 Jäteveden johtaminen

Suunnistuskilpailujen yhteydessä pesupaikat ja kisaravintolat on järjestetty useasti siten, että niiden toiminnan yhteydessä syntyvä jätevesi johdetaan joko läheisyydessä olevaan ojaan tai imeytetään suoraan maahan. Tämä jäteveden toisen maalle johtaminen ei ole kuitenkaan ilman maanomistajan tai kunnan ympäristönsuojeluviranomaisen lupaa sallittua toimintaa, sillä sääntelemättömänä tällainen jätevesien luontoon laskeminen saattaa johtaa jopa pohjavesien pilaantumiseen. Tarkemmin tätä jätevesien johtamista säädeläänkin VL 10 luvussa.

Edellä kuvatus kaltaista jäteveden johtamista toisen omistaan ojaan säännellään VL 10 luvun 6 §:n avulla. Sen mukaan on olemassa kaksi tapaa tehdä tämä jäteveden johtaminen juridisesti oikealla tavalla. Ensimmäinen vaihtoehto on kysyä maanomistajalta lupa kyseistä toimintaa varten ja jos se saadaan, niin silloin jäteveden johtaminen toisen ojaan on juridisesti hyväksyttävää. Toisena vaihtoehtona on tilanne, jossa maanomistaja ei anna lupaa jäteveden johtamista varten. Tällöin on vielä kuitenkin mahdollista saada tuo lupa kunnan ympäristölupaviranomaiselta. Hän saa myötää jäteveden johtamista varten luvan, jollei toimenpiteestä aiheudu kohtuutonta haittaa maanomistajalle. Jos jätevedet kuitenkin johdetaan suoraan toisen omistuksessa olevaan putkiviemäriin, siten että siitä ei aiheudu toiselle sanottavaa haittaa, pitää tätä jäteveden johtamista varten hakea VL 10 luvun 10 §:n mukaan lupa kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselta. (Savolainen & Virtanen 2002, 85.)

Lupahakemuksen tekoa säännellään tarkemmin vesiasetuksen (6.4.1962/282) 2 luvun 36 §:ssä. Siinä todetaan, että haettaessa kunnan ympäristönsuojeluviranomaiselta lupaa jätevesien johtamista varten on lupahakemuksesta käytävä ilmi ensinnäkin, mitä aiotaan tehdä eli mihin siis lupaa tarvitaan. Toinen tärkeä ja nykyisin aina vaadittava osa lupahakemusta on selvitys johdettavan jäteveden määrästä ja koostumuksesta. (emt., 108.)

6.7 Jätehuolto

Jätehuoltoa säätelevän jätelain (3.12.1993/1072) tavoitteena on lain 1 §:n mukaan tukea kestävästä kehityksestä edistämällä luonnonvarojen järkevää käyttöä sekä ehkäisemällä ja torjumalla jätteistä aiheutuvaa vaaraa ja haittaa terveydelle ja ympäristölle (Savolainen & Virtanen 2002, 331). Suunnistuksen osalta JäteL soveltaminen tulee kysymykseen aina kilpailujen järjestämisen yhteydessä, sillä siellä missä on ihmisiä, niin siellä myös syntyy aina jätettä. Näin siis tämän lain antamat määräykset jätehuollosta aina roskaamiseen asti ovatkin suunnistustoiminnassa keskeisesti huomioonotettavia asioita.

6.7.1 Jätehuollon järjestäminen

JäteL 2 luvun 4 §:n 1 momentin määrittelemän yleisen huolehtimisvelvollisuuden mukaan kaikessa toiminnassa tulisi pyrkiä huolehtimaan siitä, että jätettä syntyisi mahdollisimman vähän ja että syntyneestä jätteestä ei aiheutuisi haittaa jätehuollon järjestämiselle, terveydelle tai ympäristölle (emt., 331). Tämän mukaan myös suunnistustoiminnan yhteydessä syntyvä jäte ja syntyneestä jätteestä aiheutuva terveydellinen ja ympäristöllinen haitta tulisi minimoida. Kuvatun kaltaiseen tavoitteeseen päästään parhaiten toimivan ja hyvin suunnitellun jätehuollon avulla, jonka tulisikin olla yksi tärkeä osa kaikkea suunnistukseen liittyvää toimintaa.

Jätehuollon yleistä järjestämistä säädellään JäteL 3 luvun avulla, jossa myös määritellään yleiset jätehuollon järjestämiseen liittyvät huolehtimisvelvollisuudet. JäteL 6 §:n 1 momentin huolehtimisvelvollisuuksia koskevista määräyksistä suunnistuksen kannalta oleellisimpia ovat seuraavat seitsemän:

1. jätteen hallitsijan on huolehdittava jätehuollon järjestämisestä;
2. jäte on hyödynnettävä, jos se on teknisesti mahdollista ja jos siitä ei aiheudu kohtuuttomia lisäkustannuksia verrattuna muulla tavoin järjestettyyn jätehuoltoon;
3. jätteestä tai jätehuollosta ei saa aiheutua vaaraa tai haittaa terveydelle ja ympäristölle;

4. jätehuollossa on käytettävä parasta taloudellisesti käyttökelpoista tekniikkaa sekä mahdollisimman hyvää terveys- ja ympäristöhaitan torjuntamenetelmää;
5. jätettä ei saa hylätä tai käsitellä hallitsemattomasti;
6. jätteet on kerättävä ja pidettävä toisistaan erillään jätehuollon kaikissa vaiheissa niin hyvin kuin se on mahdollista; sekä
7. erilaatuisia ongelmajätteitä ei saa sekoittaa keskenään eikä muihin jätteisiin tai aineisiin paitsi, jos se on jätteiden hyödyntämisen tai käsittelyn kannalta välttämätöntä. (Savolainen & Virtanen 2002, 332.)

Näitä yleisiä jätehuoltoa koskevia määräyksiä noudattamalla suunnistustapahtumiin liittyvä turhien jätteiden syntyminen sekä syntyvästäkin jätteestä johtuvien terveydellisten ja ympäristöllisten haittojen vaikutukset saadaan minimoitua. Erityisen huolellisia tulee olla kohdassa 1 mainitun jätteen haltian, tässä tapauksessa kilpailujen järjestäjän, jätehuollon huolehtimisvelvollisuuden kanssa, sillä jos kyseinen taho ei hoida tätä jätehuoltovelvollisuuttaan, niin se siirtyy JäteL 13 §:n 1 momentin mukaan aina jollekin muulle. Tässä tapauksessa tämä jokin muu taho on yleensä maanomistaja. Voi melko varmasti sanoa, että jos maanomistaja joutuu vastuuseen suunnistustapahtuman aiheuttamasta jätehuollosta omalla maallaan, niin kyseiselle alueelle ei varmaankaan enää koskaan saada järjestää kilpailuja uudelleen.

Jätteen keräyksen järjestämisestä on JäteL 7 §:n 1 momentin mukaan vastuussa jätteen tuottaja ja jätteen kuljetuksesta JäteL 8 §:n mukaan jätteen haltija (emt., 332). Suunnistustapahtumien yhteydessä tämä tarkoittaa sitä, että järjestäjien ollessa vastuussa alueelle järjestettävästä kilpailusta kokonaisuudessaan, he myös vastaavat samalla kilpailuun liittyvistä kaikista toiminnoista mukaan lukien jätteen keräys ja kuljetus. Tämän vuoksi kilpailujen järjestäjä onkin vastuussa myös jätteen keräyksen ja kuljetuksen järjestämisestä ja organisoinnista kilpailujen aikana. Tarkemmin näitä jätehuoltoon liittyviä jätteen keräyksen ja jätteen kuljetukseen liittyviä velvollisuuksia säädellään jäteasetuksen (22.12.1993/1390) 2 luvun avulla (emt., 340).

Jätteet on ensinnäkin kerättävä, pakattava ja merkittävä JäteA 5 §:n mukaan siten, että niille voidaan järjestää asianmukainen, terveydelle ja ympäristölle sekä vaaraton että haitaton jätehuolto (Savolainen & Virtanen 2002, 340). Suunnistustapahtumien yhteydessä tämä tarkoittaa sitä, että eri jätelajeille (kuivajäte, biojäte, ongelmajäte,...) on varattava omat keräysastiansa ja näiden astioiden sijoittaminen tapahtuman yhteydessä tulee olla sellainen, että niistä ei aiheudu terveydelle tai ympäristölle vaaraa.

Toiseksi sekä jätteen kuormaus että kuljetus on JäteA 7 §:n 1 momentin mukaan järjestettävä siten, että niistä ympäristölle aiheutuva melu tai muu vastaava häiriö on mahdollisimman vähäinen (emt., 340). Suunnistustapahtumien yhteydessä tämä melun tai muun häiriön tuottaminen tulee ottaa siten huomioon, että tapahtuman yhteydessä tapahtuva jätteen kuljetus ja kuormaus pitää ajoittaa siten, että siitä aiheutuu maanomistajille ja naapurikiinteistöjen omistajille mahdollisimman vähän häiriötä. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että koska kilpailut järjestetään yleensä viikonloppuisin, niin kuormaukset ja kuljetukset pitäisi suorittaa viimeistään saman iltapäivän aikana, kun kilpailut loppuvat, sillä etenkin viikonloppuisin ilta- ja yöaikaan tapahtuva jätehuolto häiritsee lähellä asuvia henkilöitä kohtuuttoman paljon.

Kolmanneksi jätteet on kuljetettava JäteA 7 §:n 2 momentin mukaan joko umpikuorisessa kuljetusvälineessä, kuljetusvälineessä olevassa pakkauksessa tai jollakin muulla tavalla, jos voidaan vain varmistua siitä, ettei jätteitä pääse kuormauksen tai kuljetuksen aikana ympäristöön (emt., 340). Tämän mukaan jätteiden kuljetukseen olisi siis suositeltavaa varata jonkinlainen umpinainen kuljetusväline. Pienempien tapahtumien yhteydessä tämä voidaan suorittaa kuomullisen peräkärryn avulla, jonne eri jätelajit on lajiteltu kukin omaan astiaansa, mutta isompien tapahtumien yhteydessä olisi hyvä miettiä alan ammattilaisten käyttöä niin jätteenkuljetuksen kuin myös muunkin jätehuollon yhteydessä.

6.7.2 Roskaaminen

JäteL 4 luvun 19 §:n 1 momentissa määritellyn roskaamiskiellon mukaan ympäristöön ei saa jättää roskaa, likaa eikä käytöstä poistettua konetta, laitetta, ajoneuvoa, alusta tai muuta esinettä siten, että siitä voi aiheutua vaaraa tai haittaa terveydelle, epäsiisteyttä, maiseman rumentumista, viihtyisyyden vähentymistä tai niihin rinnastettavaa muuta vaaraa tai haittaa (Savolainen & Virtanen 2002, 333). Roskaamiskiellon velvoittamana myös suunnistukseen liittyvä roskan tai vastaavan esineen jättäminen ympäristöön on kielletty. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että suunnistuksen yhteydessä esimerkiksi rastilippujen, merkkinauhojen ja viitoitusten jättäminen tapahtuman jälkeen maastoon on ehdottomasti kiellettyä.

Roskaantuneen alueen puhdistusvelvollisuudesta JäteL 20 §:n 1 momentti säätelee, että roskaaja itse on aina velvollinen puhdistamaan roskaantuneen alueen. Tässä lainkohdassa roskaajaksi rinnastetaan myös huvi tai muun sellaisen tilaisuuden järjestäjä, jos ympäristö roskaantuu kyseisen tilaisuuden aikana. (emt., 333.) Suunnistustapahtumat ovat edellä kerrotun kaltaisia huvitilaisuuksia ja sen vuoksi tapahtuman jälkeinen ympäristön puhdistaminen kuuluu pohjimmiltaan aina tapahtuman järjestäjille. Voidaan kuitenkin sanoa, että lähtökohtana tulee pitää sitä, että roskaava henkilö hoitaa itse omat roskansa niille varattuun jätteenkeräyspisteeseen. Jos näin ei kuitenkaan tapahdu, niin siinä tapauksessa ympäristön puhdistusvastuu siirtyy viime kädessä suunnistustapahtuman järjestäjille.

6.8 Maankäyttö ja rakentaminen

Maankäyttö- ja rakennuslain (5.2.1999/132) 1 §:ssä määritellyn tavoitteen mukaisesti MRL avulla pyritään ensinnäkin järjestämään alueiden käyttö ja rakentaminen niin, että siinä luodaan edellytykset hyvälle ympäristölle sekä edistetään ekologisesti, taloudellisesti, sosiaalisesti ja kulttuurisesti kestävä kehitystä. Saman pykälän 2 momentissa lain toiseksi tavoitteeksi vielä lisätään kaikille turvattu osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun, laadukas ja

vuorovaikutteinen suunnittelu, monipuolinen asiantuntemus sekä käsiteltävänä olevien asioiden avoin tiedottaminen. (Savolainen & Virtanen 2002, 515.) Suunnistukseen liittyvistä MRL mukaisista ja tämän lain avulla säädeltävistä toimista keskeisimmät liittyvät pääasiassa tapahtumien yhteydessä suoritettaviin rakennustoimiin ja erityisesti siihen, miten kyseinen rakentaminen tulee suorittaa, jotta rakentaminen olisi lain asettaman tavoitteen mukaista.

6.8.1 MRL:n mukaiset lupa-asiat

Rakentamiseen liittyviä lupa-asioita säädellään MRL 18 luvun avulla. Tärkeimpänä suunnistustapahtumiin liittyvänä lupana tämän luvun luvista toimii toimenpidelupa, jonka tarkempi säätely tapahtuu MRL 126 §:n avulla. Kyseisen lainkohdan 1–2 momentissa määrätään toimenpideluvan tarvitsevista toimista. Niistä 2 momentissa mainittuja rakennelmia, joiden ei katsota olevan rakennuksia, eikä siten rakennusluvan avulla säädeltäviä hankkeita, varten tarvitaan toimenpidelupa, jos toimenpiteellä on vaikutusta luonnonoloihin, ympäröivän alueen maankäyttöön taikka kaupunki- tai maisemakuvaan. (emt., 529.) Tämä edellä kuvattu 2 momentin mukainen toimenpide ja siihen liittyvä toimenpidelupatarve onkin tärkein suunnistustapahtumiin liittyvä, MRL säätelemä yksittäinen asiakokonaisuus. Tästä 2 momentin mukaisten toimien luvanvaraisuudesta säädetään tarkemmin maankäyttö- ja rakennusasetuksen (10.9.1999/895) avulla.

MRA 62 §:n 1 momentissa määritellyistä toimenpideluvanvaraisista hankkeista kohtien 1 ja 2 toiminnot koskevat suunnistustapahtumia. Niissä toimenpidelupaa edellyttäväksi rakennelmiksi määritellään sekä 1 kohdan mukainen rakennelma eli katos, vaja, kioski, käymälä, esiintymislava tai vastaavan rakennelma että 2 kohdan mukainen yleisörakennelma eli urheilu- tai kokoontumispaikka, muu kuin ulkoilulaisissa (13.7.1973/606) tarkoitettu asuntovaunualue tai vastaava alue sekä perustettava tai rakennettava katsomo, yleisöteltta tai vastaava. (emt., 548.) Edellä määritellyt rakennelmat ja yleisörakennelmat ovat lähes aina jossakin muodossa tarpeellisia, suunnistustapahtumiin olennaisesti liittyviä

hankkeita, joita varten on aina hankittava lupa asianomaiselta viranomaiselta.

Toimenpideluvan myöntäminen on MRL 19 luvun 130 §:n 1 momentin mukaisesti kunnan rakennusviranomaisen ratkaisultaan kuuluva asia. Kunnan rakennusviranomaisen tehdessä ratkaisua toimenpideluvan myöntämisestä hänen tulee MRL 138 §:n 1 momentin mukaan noudattaa soveltuvien osin samoja lupaedellytyksiä kuin, mitä noudatetaan tehtäessä ratkaisua rakennuslupa-asiassa. Näistä rakennusluvan yleisistä myöntämisen edellytyksistä säädetään tarkemmin MRL 135 ja 136 §:ssä. (Savolainen & Virtanen 2002, 530.)

Suunnistustapahtumia varten haettavien toimenpidelupien osalta 135 ja 136 §:ssä määritellyistä luvan myöntämisperusteista ovat relevantteja ainakin seuraavat kolme. Ensinnäkin luvan mukaisen rakentamisen tulee täyttää MRL 117 §:ssä asetut vaatimukset, joissa vaaditaan sekä rakennuksen käyttötarkoituksen mukaisten olennaisten teknisten vaatimusten täyttymistä että rakennuksen tarkoituksensa vastaavuutta ottamalla kuitenkin huomioon sellaiset henkilöt, joiden liikunta- ja toimintakyky on rajoittunut. Toiseksi rakentamisen tulee luvan saamiseksi olla soveltuvaa kyseiselle rakennuspaikalle. Kolmanneksi kyseisen rakennuksen vedensaanti ja jätevesien hoitaminen tulee pystyä hoitamaan siten, että siitä ei ole haittaa ympäristölle. (emt., 530.)

Myöntäessään lupaa viranomaisen voi liittää lupapäätökseen MRL 141 §:n mukaan tarpeelliseksi katsomiaan määräyksiä, joiden sisältö voi koskea muun muassa rakennustyön tai toimenpiteen suorittamista tai niistä mahdollisesti aiheutuvan haitan rajoittamista. Lupapäätös mahdollisine liitteineen toimitetaan viranomaisen tehtyä päätöksensä hakijalle sekä asetuksella tarkemmin säädetäville viranomaisille ja niille, jotka ovat sitä muuten pyytäneet. (emt., 531.)

MRL on määritelty myös tilanteita, joissa rakennus- tai toimenpideluvan hakemisen sijasta onkin riittävää tehdä vain ilmoitus aiotusta toimesta. Tätä

ilmoitusmenettelyn käyttämistä säätelee tarkemmin MRL 129 §. Lainkohdan 1 momentin mukaan kunta voi rakennusjärjestyksessään määrätä merkityksiltään ja vaikutuksiltaan vähäisemmät rakentamis- ja muut vastaavat toimenpiteet mahdolliseksi aloittaa ilman rakennus- tai toimenpidelupaa sen jälkeen, kun asianosainen on tehnyt hanketta koskevan ilmoituksen kunnan rakennusvalvontaviranomaiselle. Saman pykälän 2 momentissa määrätään vielä, että rakennustoimiin voidaan ryhtyä, jollei rakennusvalvontaviranomainen 14 päivän kuluessa ilmoituksen vastaanottamisesta ole edellyttänyt luvan hakemista ilmoitettuun hankkeeseen. (Savolainen & Virtanen 2002, 529.)

Suunnistuksen yhteydessä kannattaa kuntakohtaisesti tiedustella tämän rakentamiseen liittyvän ilmoitusmenettelyn riittävyttä suunnistustapahtumiin liittyvän rakentamisen osalta. Ainakin pieniä kilpailuja järjestettäessä ilmoituksen pitäisi olla riittävä tapahtumaan liittyvien rakenteiden tai vastaavien tekemisen osalta, mutta viimekäden paikkakuntakohtaiset vaatimukset kannattaa aina selvittää kunnalliselta rakennusvalvontaviranomaiselta.

6.8.2 Rakennussuojelu

Kansallisen kulttuuriperinnön säilyttämiseksi suojellaan rakennussuojelulalla (18.1.1985/60) sen 1 §:n mukaan kulttuurikehitykseen tai historiaan liittyviä rakennuksia, rakennusryhmiä ja rakennettuja alueita. RakSL 2 §:n 2 momentin mukaan suojelu voi koskea myös pelkästään vain rakennuksen osaa ja rakennuksen kiinteää sisustusta sekä siltaa, kaivoa tai muuta sellaista rakennelmaa samoin kuin rakennukseen liittyvää puistoa taikka muuta vastaavaa rakentamalla tai istuttamalla muodostettua aluetta. (emt., 555.)

Suojelupäätöksen RakSL mukaisesta suojelusta tekee RakSL 5 ja 26 §:n mukaan alueellinen ympäristökeskus, jonka on kuitenkin vielä alistettava tekemänsä päätökset ympäristöministeriön vahvistettavaksi. Suojelupäätökseen on RakSL 6 §:n 1 momentin mukaan otettava tarpeelliset määräykset suojeltavan kohteen kulttuurihistoriallisen arvon säilyttämiseksi. Tarkemmin näitä määräyksiä säädellään saman pykälän 2 momentin avulla, jonka mukaan

suojelumääräykset voivat koskea ensinnäkin kohteen säilyttämistä suojelun edellyttämässä kunnossa; toiseksi rakennuksen käyttöä siten, ettei sen kulttuurihistoriallista arvoa vaaranneta sekä kolmanneksi rakennuksen entistämistä ja muita siihen liittyviä muutostöitä. (Savolainen & Virtanen 2002, 555; Kuusiniemi ym. 2001, 1079.)

Suunnistuksen kannalta rakennustensuojelulain tärkeimmät kohdat liittyvät rakennussuojelumääräyksiin. Näistä ehdottomasti tärkein, suunnistukseen eniten vaikuttava määräyksen muoto on edellä esitelty toinen määräysmuoto, jossa suojelumääräyksen avulla siis voitiin rajoittaa rakennuksen käyttöä siten, että sen kulttuurihistoriallinen arvo ei vaarantuisi. Näissä määräyksissä voidaan siis säätää esimerkiksi, minkälaisia toimia kyseisen suojellun rakennuksen alueella saa suorittaa. Suunnistustapahtumien suunnittelussa nämä määräykset tulee ottaa huomioon sekä kilpailukeskuksen sijaintia suunnitellessa että kilpailuratoja tehtäessä, sillä näiden toimien aiheuttama rasite suojellulle rakennukselle ja siihen kuuluville alueille voi olla hyvinkin suuri. Mahdollisista suojelluista rakennuksista ja niihin liittyvistä suojelumääräyksistä suunnitellun suunnistustapahtuman alueelle kannattaakin ottaa selvää jo hyvissä ajoin ennen kilpailuja. Paras paikka tällaisen tiedon saamiseksi on alueellinen ympäristökeskus.

6.8.3 Muinaismuistot

Kiinteät muinaisjäännökset ovat muinaismuistolain (17.6.1963/295) 1 §:n 1 momentin mukaisesti rauhoitettuja muistoja Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta (Savolainen & Virtanen 2002, 557). Tarkemmin kiinteät muinaisjäännökset määritellään MuinaismuistoL 2 §:ssä, jonka mukaan kiinteitä muinaisjäännöksiä ovat muun muassa hylätyt muinaislinnat, niiden rauniot, pakanuuden aikaiset kalmistot ja hautaröykkiöt, uhrikuopat ja lähteet, asutuksen jäänteet, vanhat muistokivet, palvontapaikat ja kiinteät luonnonesineet (Holma 2000, 54). Kiinteään muinaisjäännökseen kuuluu myös MuinaismuistoL 4 §:ssä määritelty suoja-alue eli maa-alue, joka on tarpeen jäännöksen säilymiseksi sekä jäännöksen laadun ja merkityksen kannalta

välttämättömän tilan varaamiseksi sen ympärille (Savolainen & Virtanen 2002, 558).

Kiinteään muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen tai muu vastaava kajoaminen on MuinaismuistoL 1 §:n 2 momentin mukaan lähtökohtaisesti ilman lupaa kiellettyä. Tätä kajoamislupaa kyseiseen kiinteään muinaisjäännökseen voi kuitenkin hakea alueelliselta ympäristökeskukselta, joka voi myöntää kyseisen luvan haetun kaltaiseen toimintaan kuultuaan asiasta ensiksi museovirastoa. Kajoamislupa voidaan myöntää vain, jos MuinaismuistoL 11 §:n 1 momentin mukaan muinaisjäännös tuottaa sen merkitykseen verraten suunnitellulle toiminnolle kohtuuttoman suurta haittaa. Mahdolliseen myönnettävään lupaan voidaan sisällyttää hakemuksen mukaisen, aiotun toiminnan rajoittamiseksi luvan myöntäjän tarpeelliseksi katsomia lupaehtoja. (emt., 557–558.)

Suunnistustapahtumien yhteydessä kiinteät muinaisjäännökset tulee ottaa huomioon jo heti alussa niin kilpailukeskusten paikan valinnassa kuin myös ratasuunnittelussakin. Erityisen tarkkana on oltava suoja-alueiden ja niiden laajuuksien kanssa, sillä näille alueille tai itse kiinteille muinaisjäännöksille aiheutetut vahingot tai muut vastaavat muutokset ovat yleensä peruuttamattomia. Käytännössä onkin parasta ilman viranomaisten myöntämää kajoamislupaa rajoittaa kilpailuista kiinteille muinaisjäännöksille aiheutuneet vaikutukset minimiin määräämällä nämä alueet kielletyiksi alueiksi. Kiellon toimivuus kannattaa vielä varmistaa merkitsemällä kyseiset alueet karttojen lisäksi myös asianmukaisella tavalla maastoon.

Irtaimena muinaisesineenä voidaan MuinaismuistoL 16 §:n 1 momentin mukaan pitää rahaa, asetta, työkalua, koristetta, astiaa, kulkuvälinettä tai muuta sellaista esinettä, jonka omistajaa ei tiedetä ja jonka voidaan olettaa olevan vähintään sadan vuoden ikäinen. Löydettyessä tällainen esine on se saman momentin mukaisesti toimitettava sellaisenaan, puhdistamattomana löytöpaikkaa sekä löytöön liittyviä olosuhteita koskevine tarkkoine tietoineen museovirastolle. Jos on kuitenkin mahdollista, että esine vahingoittuu sitä liikuttaessa tai sitä ei muuten hankaluudetta voida toimittaa museovirastolle, on löydöstä tehtävä

kuitenkin ilmoitus edellä mainittuine tietoineen museovirastolle. Jos irtain muinaisesine löydetään suosta tai syvemmältä maasta tai jos löytöpaikalla on myös kiinteitä muinaisjäännöksiä, on siitä 16 §:n 2 momentin mukaan tehtävä viipymättä ilmoitus museovirastolle. Löytöpaikkaan ei saa sen enempää kajota ennen kuin museovirasto antaa siihen luvan. (Savolainen & Virtanen 2002, 559.)

Suunnistustapahtumien yhteydessä tehtävät edellä kerrotun kaltaiset irtaimen muinaisesineen havainnot ja löydöt tapahtuvat ensinnäkin joko kilpailujärjestäjien rakentaessa kilpailukeskusta tai tehdessä kilpailuratoihin liittyvää maastotyötä metsässä. Tällöin lain velvoittamiin toimiin ryhtyminen on suhteellisen helppoa, kunhan vain toimitsijat itse tietävät, miten kyseisissä tilanteissa tulee toimia. Ainoaksi vaikeammaksi ongelmaksi voi muodostua tilanne, jossa tehdään edellä kerrotun kaltaisen MuinaismuistoL 16 §:n 2 momentin mukainen löytö. Tämän löydön tekemisen johdosta nimittäin löytöä ympäröivä alue eristetään museoviraston tutkimusten ajaksi ja sinne voidaan mennä seuraavan kerran vasta, kun siihen saadaan lupa museovirastolta. Eristyksen johdosta myös kilpailuratojen tai muiden kilpailuun liittyvien toimintojen sijoittaminen kyseiselle löytöalueelle on ilman museoviraston lupaa kiellettyä ja näin koko kilpailu ja sen suunnitelmien mukainen järjestäminen saattavat pahimmassa tapauksessa vaarantua kokonaan.

Toisena suunnistukseen liittyvänä irtaimen muinaisesineen havaintona tai löytönä voidaan mainita tilanne, jossa suunnistaja kilpailun aikana havaitsee edellä kuvatun kaltaisen esineen maastossa. Tällöin kilpailijan velvollisuutena voidaan katsoa olevan mahdollisimman nopea havainnosta järjestäjille ilmoittaminen. Havainnosta kertoessaan kilpailijan tulee ilmoittaa järjestäjille sekä löytöön liittyvät, löytöä kuvailevat tiedot että esineen tarkka havaitsemispaikka. Tämän jälkeen vastuu havaintoon liittyvistä jatkotoimista siirtyy kilpailunjärjestäjille. Heidän tulee toimia tämän jälkeen edellä esittelemieni tapauskohtaisten käytäntöjen mukaisesti.

6.8.4 Maa-ainesten ottaminen

Maa-aineksen eli kiven, soran, hiekan, saven tai mullan ottamista pois kuljetettavaksi taikka paikalla varastoitavaksi tai jalostettavaksi säädellään maa-aineslain (24.7.1981/555) avulla. MAL ei kuitenkaan sovelleta sen 2 §:n mukaisesti tilanteisiin, joissa maa-ainesten ottaminen perustuu kaivoslakiin (17.9.1965/503); rakentamisen yhteydessä irrotettujen ainesten ottamiseen, jos toimenpide perustuu viranomaisen antamaan lupaan tai hyväksymään suunnitelmaan eikä sellaisten ainesten ottamiseen vesialueella, johon VL mukaan tarvitaan ympäristölupaviraston lupa. (Savolainen & Virtanen 2002, 560.)

Maa-ainesten ottamiseen liittyviä juridisia rajoituksia säädellään tarkemmin MAL 3 §:n avulla, jossa ottamista rajoitetaan siten, että siitä ei saa ensinnäkään aiheutua kauniin maisemakuvan turmeltumista. Toiseksi siitä ei saa aiheutua luonnon merkittävien kauneusarvojen tai erikoisten luonnonesiintymien tuhoutumista. Kolmanneksi siitä ei saa aiheutua huomattavia tai laajalle ulottuvia vahingollisia muutoksia luonnonolosuhteissa eikä neljänneksi tärkeän tai muun vedenhankintakäyttöön soveltuvan pohjavesialueen veden laadun tai antoisuuden vaarantumista. (emt., 560.)

Suunnistukseen liittyen MAL mukainen maa-ainesten ottaminen koskettaa tapauksia, joissa joudutaan kaivamaan tai siirtämään maata kilpailukeskusten rakentamisen yhteydessä. Tässä tulee kuitenkin ottaa huomioon 2 §:n mukainen lain sovellusalan rajoitus, jonka mukaan laki ei koske tilanteita, joissa itse rakentamiseen on saatu jo viranomaisen hyväksymä lupa. Toinen tärkeä maa-ainekseen ja näiden siirtelyyn liittyvä poikkeus on ei maa-ainesten siirtelyä sisältävien tasoittamistoimenpiteisiin liittyvä lain tulkitseminen. Tämä maa-ainekseen liittyvä toimenpide on ympäristölain tulkinnoissa jätetty MAL soveltamisalan ulkopuolelle (Kuusiniemi ym. 2001, 586). Näin ollen MAL mukaiseen maa-ainesten ottamiseen kuuluviksi, suunnistukseen liittyviksi toimiksi voidaankin katsoa kuuluvan ainakin suunnistuskilpailujen yhteydessä tehtävät kilpailukeskusten tasoitteluun liittyvät raivaus-, tasoittamis- ja muut

maansiirtotoimet sekä autojen paikoitukseen liittyvät tasoittamistoimet, joissa maa-aineksia joudutaan siirtämään paikasta toiseen.

Lupa edellä kuvatun kaltaisille maa-ainesten ottamiselle ja siirtelylle on MAL 4 §:n 1 momentin mukaan pakollinen. Haettaessa lupaa maa-ainesten ottamiseksi tulee kyseinen hakemus tehdä kirjallisena. Hakemuksessa on maa-ainesasetuksen (5.2.1892/91) 2 §:n 1 momentin mukaisesti mainittava tarpeelliset tiedot hakijasta, alueen maanomistuksesta ja toimenpiteistä, joihin aiotaan ryhtyä, sekä muut hakemuksen käsittelyn kannalta tarpeelliset tiedot. Näiden tietojen lisäksi MAA 2 §:n 2 momentin mukaan hakemukseen on liitettävä myös ensinnäkin selvitykset hakijan hallintaoikeudesta ottamispaikkaan taikka maan omistajan antama kirjallinen suostumus luvan hakemiseen; toiseksi kartta, josta ilmenee omistusalueen sijainti ja rajat sekä kolmanneksi ottamissuunnitelma, jos se on MAL 5 §:n mukaisesti tarpeen. (Savolainen & Virtanen 2002, 561, 564.)

Lopullisesti luvan myöntämisestä päättää MAL 7 §:n 1 momentin mukaisesti kunnan määräämä viranomainen. Maa-ainesten ottamista koskevaan lupaan viranomaisen on MAL 11 §:n mukaan liitettävä määräykset hankkeen tarkemmasta toteuttamisesta. Näissä lupamääräyksissä on annettava ohjeita ensinnäkin ottamisalueen rajauksesta, kaivausten ja leikkausten syvyydestä ja muodosta sekä ottamistoiminnan etenemissuunnista. Toiseksi määräyksiin tulee sisältyä ohjeita alueen suojaamisesta ja siistimisestä ottamisen aikana ja sen jälkeen sekä kolmanneksi määräyksiä puuston ja muun kasvillisuuden säilyttämisestä, uusimisesta ja uusista istutuksista ottamisen aikana ja myös sen jälkeen. (emt., 561–562.)

Suunnistustapahtumien yhteydessä maa-ainesten ottamiseen liittyvistä lupamääräyksistä tärkeimmät koskevat kolmannen määräyksen mukaisia puuston ja kasvillisuuden säilyttämiseen ja uusimiseen liittyviä asioita. Nämä määräykset ovat olennaisia ainakin suurten kilpailujen yhteydessä tehtävien maa-alueiden tasoitus- ja raivaustöiden yhteydessä, joissa voidaan juotua tuhoamaan alueen alkuperäistä puustoa.

6.9 Metsienkäyttö

Metsien taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävää hoitoa ja käyttöä säännellään metsälain (12.12.1996/1093) avulla. MetsäL soveltamisalaksi määritellään lain 2 §:n 1 momentissa metsän hoitamiseen ja käyttämiseen liittyvät toimet metsätalousmaaksi luettavilla alueilla. (Savolainen & Virtanen 2002, 656.) Suunnistuksen, omine metsää käyttävine toimintoineen, voidaan myös katsoa kuuluvan tämän lain soveltamisalaan. Tärkeimpinä itse suunnistustoimintaa rajoittavina ja säätelevinä säännöksinä MetsäL toimivat metsien monimuotoisuuden ylläpitämisen liittyvien avainbiotooppien mukaiset, erityisen tärkeitä elinympäristöjä koskevat ja niiden huomioonottamista metsässä harjoitettavassa toiminnassa säätelevät normit.

6.9.1 Metsäluonnon monimuotoisuus

Metsiä tulee hoitaa ja käyttää MetsäL 10 §:n 1 momentin mukaan siten, että yleiset edellytykset metsien biologiselle monimuotoisuudelle ominaisten elinympäristöjen säilymiselle turvataan. Erityisen tärkeiksi, metsien monimuotoisuutta ylläpitäviksi, avainbiotoopeiksi MetsäL 10 §:n 2 momentissa nimetään:

1. lähteiden, purojen ja pysyvän vedenjuoksu-uoman muodostavien norojen sekä pienten lampien välittömät lähiympäristöt;
2. ruoho- ja heinäkorvet, saniaiskorvet sekä lehtokorvet ja Lapin läänin eteläpuolella sijaitsevat letot;
3. rehevät lehtolaikut;
4. pienet kangasmetsäsaarekkeet ojittamattomilla soilla;
5. rotkot ja kurut;
6. jyrkänteet ja niiden välittömät alusmetsät sekä
7. karukkokankaita puuntuotannollisesti vähätuottoisemmat hietikot, kalliot, kivikot, louhikot, vähäpuiset suot ja rantaluhdat.

Mainitut elinympäristöt ovat luonnontilaisia ja ympäristöstään erottuvia, yleensä pienialaisia kohteita, jotka ovat luonnon biologisen monimuotoisuuden ylläpitämiseksi tärkeitä, tiettyjen harvinaistuvien eliölajien elinalueita. Näillä

alueilla suoritettavat hoito- ja käyttötoimenpiteet tulee MetsäL 10 §:n 3 momentin mukaisesti suorittaa siten, että elinympäristölle tunnusomaiset ominaispiirteet säilyvät mahdollisimman hyvin. (Savolainen & Virtanen 2002, 657.)

Suunnistuksen aiheuttama luonnon ja metsien kuormitus voi tuntua pieneltä, mutta varsinkin edellä mainituissa aroissa ja biologisen monimuotoisuuden kannalta elintärkeissä elinympäristöissä pienikin rasitus saattaa aiheuttaa suurta tuhoa, sillä edellä kuvatut alueet ovat hyvinkin herkkiä biologisen luonnon vähäisillekin muutoksille. Tämän vuoksi suunnistustapahtumien yhteydessä tulisi välttää edellä kuvatun kaltaisten avainbiotooppialueiden käyttöä mahdollisimman pitkälle ja parasta olisi, jos ne heti aluksi määriteltäisiin kielletyiksi alueiksi ja merkattaisiin myös maastoon asiaan kuuluvalla tavalla.

6.9.2 Suojametsät ja suoja-alueet

Suojametsäalueeksi määritellään MetsäL 12 §:n 1 momentissa alueet, joilla metsän säilyminen on tarpeen metsärajan alenemisen estämiseksi. Suojametsäsääntely koskee maanpinnan korkeuden ja pohjoisen sijainnin takia ilmastollisesti epäsuotuisilla alueilla olevia metsiä, käytännössä vain Lapin läänissä kasvavia metsiä. Tämän ilmastollisen epäsuotuisuuden takia näillä alueilla olevaa metsää tulee hoitaa ja käyttää erityistä varovaisuutta noudattaen, sillä näillä alueilla metsien uudistuminen mahdollisten tuhojen jäljiltä on erityisen hidasta ja epävarmaa. (Savolainen & Virtanen 2002, 657; Kuusiniemi ym. 2001, 568.)

Pääasiassa edellä mainitut suojametsien käyttöä koskevat ohjeet koskevat vain metsänhoitoon ja käyttöön liittyviä hankkeita, mutta myös suunnistuksen aiheuttama yksittäiseen alueeseen kohdistama kuormitus voi muodostua niin suureksi, että siitä voi aiheutua vaaraa suojametsien säilymisen osalta. Tämän vuoksi suunnistustapahtumia Lapin läänin suunniteltaessa suojametsät ja niiden mahdollinen käyttö tuleekin harkita hyvinkin tarkasti, sillä jos jokin suuri suunnistustapahtuma, varsinkin talvella pidettävät hiihtosuunnistuskilpailut,

viedään kyseisille alueille, niin tuhot voivat olla yllättävänkin suuret. Tästä johtuen onkin syytä hyvissä ajoin ennen kilpailujen järjestämistä ottaa selvää, onko suunnitellulla kilpailualueella kyseisiä metsäalueita ja jos on niin, miten laajasti niitä voidaan käyttää itse kilpailujen aikana.

Suoja-alueeksi voidaan Metsäl 13 §:n mukaan perustaa tietty metsäalue, jos metsän säilyminen asutuksen tai viljelyksen suojaamiseksi tuulille erittäin alltiilla meren ja sisävesien saarilla ja rannoilla taikka ylänneillä ja jyrkänneillä taikka maanvyörymän ehkäisemiseksi vaatii Metsäl mukaisia säännöksiä ankarampia rajoituksia. Päätöksen näiden pienialaisten, suoja-alueiksi määriteltyjen, kohteiden perustamisesta tekee maa- ja metsätalousministeriö. Tekemänsä päätöksen yhteydessä ministeriö voi antaa myös suoja-alueella sallittavia metsän käytön periaatteita koskevia ohjeita ja määräyksiä, joilla viime kädessä ministeriö sitten ohjailee kyseisen metsäalueen hyötykäyttöä. (Savolainen & Virtanen 2002, 657–658.)

Suunnistustapahtumien osalta nämä alueet tulee ottaa huomioon samalla tavalla kuin edellä käsitellyt suojametsäalueetkin eli niiden käyttöä suunnistustapahtuman yhteydessä tulee välttää mahdollisimman pitkälle. Tämän vuoksi onkin hyvä tarkistaa kyseisten alueiden olemassaolo suunnitellun tapahtuman alueella jo hyvissä ajoin ennen itse tapahtuman järjestämistä.

6.10 Maastoliikenne

Maastossa tapahtuvaa moottoriajoneuvolla ajamista säännellään maastoliikennelain (22.12.1995/1710) avulla. Lain tarkoituksena on MaastoliikenneL 1 §:n 1 momentin mukaan ehkäistä haittoja, joita luonnolle tai muulle ympäristölle, luontaiselinkeinoille, yleiselle virkistyskäytölle tai muulle yleiselle edulle taikka yksityiselle edulle aiheutuu moottorikäyttöisten ajoneuvojen käyttämisestä maastossa ja moottorikelkkareitillä, sekä edistää liikenneturvallisuutta. (emt., 672.) Maastoliikennettä koskevat säännökset koskettavat suunnistusta lähinnä hiihtosuunnistuskilpailujen järjestämisen

osalta, sillä yhtenä olennaisimpana osana näiden kilpailujen järjestämistä ovat metsään moottorikelkalla tehtävien latu-urien ajamiset.

6.10.1 Moottorikäyttöisellä ajoneuvolla liikkuminen maastossa

Maastossa moottorikäyttöisellä ajoneuvolla liikkumisen MaastoliikenneL 4 §:n 1 momentin mukaisena lähtökohtaisena rajoituksena on, että moottorikäyttöisellä ajoneuvolla ei saa liikkua eikä sitä saa pysäyttää tai pysäköidä maastossa maa-alueelle ilman maan omistajan tai haltijan lupaa (Savolainen & Virtanen 2002, 672).

Suunnistuksen kannalta tämä tarkoittaa ensinnäkin sitä, että koska maa-alueelle ei saa pysähtyä eikä pysäköidä ajoneuvoa ilman maan omistajan lupaa, niin kaikille kilpailuja varten järjestetyille, maastoon sijoitetuille autojen parkkipaikoille on saatava maanomistajan lupa. Kaikkia suunnistuskilpailuja koskeva toinen joskus tarvittava maanomistajan lupa liittyy juomarastien ja niin sanottujen välinerastien viemiseen maastoon, sillä jos näille rasteille pääsemiseksi joudutaan ajamaan maastossa, esimerkiksi mönkijällä tai moottorikelkalla, toisen omistamalla maalla, niin tähän toimintaan pitäisi saada lupa kyseiseltä maanomistajalta.

Eryyisesti hiihtosuunnistuksen kannalta edellinen lainkohta on todella tärkeä – lajin kannalta asiaa katsottuna jopa elintärkeä. Lähtökohtanahan siis on, että ilman maanomistajan myöntämää maastossa moottorikäyttöisellä ajoneuvolla ajamisen lupaa maastoon ei saa ajoneuvolla mennä. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että ilman tätä lupaa koko kilpailuja ei voida järjestää, sillä itse kilpailun kannalta tärkeimpien asioiden eli latu-urien tekeminen moottorikelkalla maastoon on ilman sitä ehdottomasti kiellettyä. Näin tämän maanomistajalta hankittavan, moottoriajoneuvolla maastossa liikkumisen mahdollistavan luvan hankkiminen onkin yksi tärkeimmistä hiihtosuunnistukseen liittyvistä yksittäisistä lupa-asioista.

Jos lupa maastossa liikkumiseen saadaan, niin siellä tulee liikkua MaastoliikenneL 5 §:n 1 ja 2 momenttia noudattaen. Näiden lainkohtien mukaisesti maastossa liikuttaessa on ensinnäkin noudatettava olosuhteiden edellyttämää varovaisuutta ja huolellisuutta. Toiseksi moottorikäyttöistä ajoneuvoa on käytettävä luonnossa siten, että vältetään vahingon ja haitan aiheuttamista luonnolle ja muulle ympäristölle, kiinteistölle ja luontaiselinkeinolle sekä tarpeettoman häiriön aiheuttamista asutukselle ja muulle ympäristölle. (Savolainen & Virtanen 2002, 672.) Suunnistuksen ja erityisesti hiihtosuunnistuksen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että metsään tehtävät latu-urat on suunniteltava ja toteutettava siten, että niistä aiheutuva vahinko ja häiriö niin luonnolle kuin ympäristölle yleensäkin olisi mahdollisimman vähäinen.

6.10.2 MaastoliikenneL:n mukaiset kiellot ja rajoitukset

Moottorikäyttöistä ajoneuvoa saa MaastoliikenneL 6 §:n 1 momentin mukaan kuljettaa maastossa vain sellainen henkilö, joka on täyttänyt 15 vuotta. Tämä ikävaatimus ei koske kuitenkaan saman lainkohdan 2 momentin mukaan kuljettajaa, joka ajaa yksinomaan yleiseltä liikenteeltä eristetyllä työmaalla taikka tehdas-, satama-, varasto-, kilpailu- tai muulla vastaavalla alueella. (emt., 672.) Suunnistuksen kannalta tämä lainkohta tarkoittaa sitä, että hiihtosuunnistuskilpailujen yhteydessä latuverkostoa moottorikelkalla ajavien henkilöiden tulee aina olla vähintään 15-vuotiaita. MaastoliikenneL 2 momentin mukainen eristetyllä alueella ajavan henkilön ikävaatimukseen antama poikkeusmahdollisuus ei koske suunnistuskilpailuja, sillä kyseisessä lainkohdassa mainittu kilpailualueella tapahtuva alle 15-vuotiaan luvallinen moottoriajoneuvolla ajaminen tarkoittaa vain tilanteita, joissa moottoriajoneuvolla kilpaa ajava henkilö voi olla alle 15-vuotias. Edellä selostettu ikävaatimus tulee huomioida myös kesällä järjestettävien kisojen yhteydessä tilanteissa, joissa esimerkiksi mönkijällä viedään tavaraa juomarasteille tai ensiapupisteille.

Maastoliikenneasetuksen (12.1.1996/10) 14 § säättää tarkemmin moottorikäyttöisen ajoneuvon suurimmasta sallitusta nopeudesta maastossa.

Kyseisen lainkohdan 1 momentin mukaan suurin sallittu nopeus maa-alueella on 60 km/h sekä 2 momentin mukaan jääpeitteisellä vesialueella 80 km/h. (Savolainen & Virtanen 2002, 676.) Tämän mukaan siis suunnistuskilpailujen yhteydessä maastossa ajettavien moottorikäyttöisten ajoneuvojen suurin sallittu nopeus maa-alueella on 60 km/h ja jääpeitteisellä vesialueella 80 km/h.

Tietyille alueille voidaan myös määrätä maastoliikennelain 8 §:n 1 momentin mukaisia alueellisia kieltoja ja rajoituksia, joita kyseisen lainkohdan mukaan voi antaa alueellinen ympäristökeskus. Näiden alueellisten kieltojen ja rajoitusten tarkoituksena on lain 1 §:ssä määritellyn tarkoituksen mukaisten haittojen ehkäiseminen. Keinoina tässä kohden voidaan MaastoliikenneL mukaan käyttää sekä 8 §:n 1 momentin mukaisia moottorikäyttöisten ajoneuvojen alueellisia käyttökieltoja että 8 §:n 3 momentin mukaisia alueellisia nopeusrajoituksia maastossa. (emt., 672.)

Järjestettäessä suunnistustapahtumia nämä alueelliset moottorikäyttöisiin ajoneuvoihin liittyvät kiellot ja rajoitukset tulee huomioida kahdella tavalla. Ensinnäkin kaikissa suunnistustapahtumissa pitää ottaa etukäteen selvää siitä kuuluuko suunniteltu kilpailualue tällaisen kiellon tai rajoituksen piiriin ja, jos näin on, niin omat, kilpailuun liittyvät, toiminnot tulee sopeuttaa näiden kieltojen ja rajoitusten mukaisiksi. Toisena suunnistustapahtumiin, varsinkin suuriin hiihtosuunnistustapahtumiin liittyvänä kysymyksenä esiin nousevat tapaukset, joissa olisi kilpailijan turvallisuuden kannalta erittäin tärkeää saada kilpailualueen muu, ei kilpailuun suoranaisesti liittyvä, maastossa tapahtuva moottorikäyttöisten ajoneuvojen liikenne suljetuksi pois kyseiseltä alueelta. Tämä muiden ajoneuvojen pois-sulkeminen alueelta voitaisiin mielestäni perustella 1 §:n määrittelemän yleiselle virkistyskäytölle aiheutuneen haitan tai liikenneturvallisuuden heikkenemisen perusteella. Tärkeäksi osaksi tätä jälkimmäistä kysymystä nousevat kelkkareittien mahdolliset alueelliset käyttökiellot ja nopeuden alentamiset, sillä varsinkin Lapin hiihtokeskuksissa kilpailuja järjestettäessä hiihtokeskuksessa lomailevien henkilöiden moottorikelkkailu yhtä aikaa kilpailujen kanssa saattaa aiheuttaa monenlaisia vaaratilanteita niin kilpailijoille kuin moottorikelkkailijoille itsellekin.

Esityksen tällaisen alueellisen kiellon tai rajoituksen aikaansaamiseksi voi tehdä MaastoliikenneL 9 §:n 1 momentin mukaan asianomainen kunta tai kunnan jäsen, paliskunta taikka sellainen viranomainen, yhteisö ja maanomistaja, jota asia koskee. Esitys tulee MaastoliikenneA 1 §:n 1 momentin mukaan tehdä kirjallisesti ja toimittaa sille alueelliselle ympäristökeskukselle, jonka toimialueella tarkoitettu alue sijaitsee. Tehdystä esityksestä tulee käydä 1 §:n 2 momentin mukaisesti ilmi kiellon tai rajoituksen voimassaoloaika ja perusteet sekä muut asian käsittelyn kannalta tarpeelliset seikat. Liitteeksi on myös liitettävä kartta, jossa tarkoitettu alue on asianmukaisesti esitetty. (Savolainen & Virtanen 2002, 672.) Suunnistustapahtuma-alueille haettavien kieltojen yhteydessä, eli edellisen kappaleen jälkimmäisessä tapauksessa, tämä esityksen teko-oikeus tarkoittaa sitä, että sen voivat tehdä joko järjestävän seuran kilpailupaikan kunnassa asuva henkilö tai vaihtoehtoisesti suunnistus-seura itse eräänlaisena yhteisönä. Itse esityksen teossa tulee noudattaa edellä esitetyn lainkohdan mukaisia ohjeita ja vaatimuksia.

6.10.3 MaastoliikenneL:n muita suunnistuksen kannalta tärkeitä huomioita

MaastoliikenneL 4 §:n 2 momentin 8 kohdan mukaan moottorikäyttöisen ajoneuvon pysäyttämiseen ja pysäköimiseen tien välittömään läheisyyteen ei tarvita maanomistajan lupaa, jos turvallinen pysäköinti sitä edellyttää eikä siitä aiheudu alueen omistajalle tai haltijalle kohtuutonta haittaa (emt., 672). Tätä pysäköimisen taajaman ulkopuolista, tien välittömään läheisyyteen sijoittuvaa vapautta pitää tulkita suunnistuksen ja suunnistustapahtumien järjestämisen yhteydessä tiukasti, sillä lain lähtökohtaisena periaatteenahan oli 4 §:n 1 momentin mukainen maanomistajalta saatavan luvan pakko. Voidaankin sanoa, että pienten, harjoitustyyppisten, kilpailujen yhteydessä muutaman auton ollessa kyseessä ne voidaan pysäköidä tienviereen ilman lupaa, jos siitä ei vain aiheudu maanomistajalle haittaa. Yleisenä lähtökohtana olisi kuitenkin aina parasta kysyä lupa autojen pysäköimistä varten.

Moottorikelkalla saa MaastoliikenneL 24 §:n 1 momentin mukaan ajaa metsätiellä lumipeitteen aikana, jos tien omistaja on sulkenut sen muiden

moottorikäyttöisten ajoneuvojen kuin moottorikelkkojen liikenteeltä (Savolainen & Virtanen 2002, 674). Tämä lainkohta on tärkeä erityisesti hiihtosuunnistuskilpailujen järjestäjien kannalta, sillä sen mukaanhan latu-urien suljetuille metsäteille tekeminen on juridisesti luvallista. Tämä on sen vuoksi erityisen tärkeä huomio, että järjestäjien halutessa tehdä hieman leveämpiä latu-uria lisää, niin nämä metsätiet ovat sähkölinjojen avointen pohjien lisäksi lähes ainoita kyseiseen käyttötarkoitukseen soveltuvia maa-alueita.

6.11 Yksityiset tiet

Yksityistien käsitteen eksaktia juridista määritelmää on mahdotonta antaa, mutta tämä käsite määräytyy yksityisistä teistä annetun lain (15.6.1962/358) 1 §:n mukaisesti eräänlaiseksi rasiteoikeudelliseksi käsitteeksi, jolla tarkoitetaan sitä, että yksityistiet ovat niille kiinteistöille, joiden kautta ne kulkevat, aina eräänlaisia juridisia rasitteita. Käsitteen YksTL 1 §:n 1 momentin tarkemman määritelmän mukaan yksityisteillä tarkoitetaan tässä laissa kaikkia yksityisiä teitä, lukuun ottamatta teitä, joita vain asianomaisen kiinteistön omistajalla tai haltijalla on oikeus käyttää. (Savolainen 2003, 42.) Kuten tästä YksTL antamasta tarkemmasta määritelmästä huomataan, niin sekään ei ole kovin eksakti omassa käsitteen rajauksessaan, vaan jättää tähän hyvinkin paljon subjektiivista tulkinnan varaa. Suunnistuksen kannalta asiaa katsottuna tämä edellä selostettu määritelmä on kuitenkin riittävä, sillä itse suunnistushan ei ilmiönä liity yksityisteihin ja niiden määrittelyyn mitenkään, vaan suunnistuksen kannalta onkin vain tärkeää, mitkä tiet katsotaan tällaisiksi yksityisiksi teiksi ja miten ne vaikuttavat itse suunnistukseen.

Suunnistuksen kannalta YksTL 4 §:n mukainen lain soveltamisalan määrittämä merkittävä poikkeus on, että YksTL ei aiheuta muutosta siihen, mitä toisen maalle astumisesta ja siellä liikkumisesta on katsottava olevan voimassa (emt., 42). Käytännössä tämä tarkoittaa suunnistuksen osalta sitä, että jokamiehenoikeuksien takaama kulkemisoikeus toisen mailla pätee myös yksityisteiden osalta. Tässä kohden tulee kuitenkin muistaa myös samat

jokamiehenoikeuksiin liittyvät kulkemisen rajoitukset kuin maastossa kulkemisessa yleensäkin.

6.11.1 Tilapäiset yksityistien käyttöoikeudet

YksTL 80 §:n 1 momentin mukaan yksityistien käyttämiseen tarvitaan tieosakkaan taikka tiekunnan lupa, jos tietä käytetään joko muun kuin tieosakkaan järjestämään toimintaan, joka selvästi lisää tien kunnossapitokustannuksia tai muun kuin tieosakkaan hyväksi tapahtuviin tilapäisiin kuljetuksiin, työhevosella tapahtuvia maa- ja metsätalouden kuljetuksia lukuun ottamatta (Savolainen 2003, 55). Suunnistukseen liittyvä yksityistien käyttötarve liittyy useimmiten kilpailupaikoille pääsemiseen eli toimintaan, joka ei edellisen lainkohdan mukaan ole yleensä tieosakkaan itsensä järjestämää toimintaa. Jos tämä tieosakkaista riippumaton tienkäyttö on niin suurta, että siitä aiheutuu selviä tien kunnossapitokustannuksia on tähän käyttöön saatava lupa tieosakkaalta tai tiekunnalta. Tämä luvan hakutarve ylittyy ainakin suurten kilpailujen järjestämisen yhteydessä, mutta pienempien kilpailujen yhteydessä asia on monesti paljon epäselvempi. Näissä tapauksissa kannattaa ottaa yhteyttä kyseisen tien omistavaan tahoon ja keskustella asiasta tarkemmin.

Tilapäisiin kuljetuksiin viittaava lainkohta liittyy myös suunnistukseen, sillä isojen kilpailujen yhteydessä kilpailupaikalle kuljetetaan useasti paljon ruokailuun, peseytymiseen ja muuhun tavarahuoltoon liittyviä asioita. Hoidettaessa tämä kuljetus yksityisteitä käyttäen on sitä varten saatava kyseiseen toimintaan oikeuttava lupa tieosakkailta tai tiekunnalta.

Henkilö, joka YksTL 80 §:n mukaisesti tai muuten tilapäisesti käyttää tietä, on suoritettava YksTL 26 §:n mukaan siitä korvauksena käyttömaksu. Kyseisen lainkohdan mukaan osapuolet voivat sopia lähtökohtaisesti maksun suoritustavasta itsenäisesti, mutta jollei asiasta päästä sopuun, on maksu määrättävä sen mukaan kuin katsotaan tilanteessa kohtuulliseksi. Käytön jälkeen on YksTL 27 §:n mukaan käyttäjän tehtävä selvitys tien käytöstä sille

henkilölle, jolta hän sai luvan kyseisen tien käyttöön. Selvityksestä on käytävä ilmi kuljetetun tavarán määrä, kuljetustapa ja -aika tai muu tien käyttöön liittyvä toiminta. (Savolainen 2003, 46.) Mahdollinen käyttömaksun maksaminen tulee sopia suunnistustapahtumien yhteydessä tapauskohtaisesti ja siihen liittyvä tien käytön selvitys on tehtävä edellä selostetun lainkohdan mukaisesti. Yleensä tämä käyttömaksun maksuvelvollisuus liittyy vain isompiin kilpailuihin ihan samalla tavalla kuin edellä kerrottu luvan hakuvelvollisuuskin, mutta tämä velvollisuus on kuitenkin aina syytä tiedostaa käytettäessä yksityisiä teitä.

6.11.2 Yksityistien käytön kieltäminen

Lähtökohtaisesti yksityistien käyttämisen oikeus kuuluu vain tieoikeuden tai muun YksTL nojalla saadun oikeuden haltijalle. Käytännössä kuitenkin suurin osa yksityisteistä on avoimia myös muiden kuin edellä mainittujen henkilöiden käytettäväksi, esimerkiksi marjastajat ja ulkoilemaan menossa olevat henkilöt voivat käyttää yksityisteitä melko vapaasti. (Kuusiniemi ym. 2001, 950.) Tieosakkaat ja tiekunnat voivat kuitenkin kieltää tämän heidän tiellään liikkumisen, jos tämä tien käyttö täyttää edellä esittelemäni 80 §:n mukaiset ehdot. Tästä yksityistien omistajien asettamasta tien käyttöä rajoittavasta kiellostä on YksTL 100 §:n mukaan annettava tieto tien varrelle asetetussa, selvästi näkyvässä kieltotaulussa tai ilmoittamalla kieltö todisteellisesti sille, jota vastaan se halutaan saattaa voimaan (Savolainen 2003, 59).

Yksityistien käyttökieltoa ei kuitenkaan saa YksTL 96 §:n 1 momentin mukaan antaa ensinnäkään silloin, jos valtio tai kunta YksTL tai jonkin muun lain perusteella avustaa tiekuntaa tai tieosakkaita yhteisesti tien kunnossa pidossa. Tällöin tien käyttämistä muuhun kuin tienosakkaiden hyväksi tapahtuvaan liikenteeseen ei saa kieltää sinä ajanjaksona jota avustus koskee. Toiseksi jos kunta on antanut avustusta yksityistien tekoon tai tehnyt tien osaksi tai kokonaan kunnan varoilla ei yksityistienkäyttökieltoa saa antaa YksTL 96 §:n 2 momentin mukaan seuraavan kymmenen vuoden aikana viimeisen avustuserän nostamisesta tai kunnan tietyön päättämisestä. (emt., 58.)

Suunnistuksen kannalta Suomessa hyvin yleisesti vallitsevana tapana oleva käytäntö, jonka mukaan muutkin kuin tieosakkaat voivat käyttää yksityisteitä melko vapaasti, on todella tärkeä osa koko suunnistustoimintaa. Jos teiden omistajat eivät antaisi käyttää teitä näinkään vapaasti, niin monet hyvät kilpailumaastot olisivat käytännössä suunnistajilta täysin saavuttamattomissa. Suunnistajien ja eritoten suunnistustapahtumien järjestäjien on kuitenkin syytä tiedostaa myös yksityistien käytön kiellon mahdollisuus, sillä tien käyttöoikeushan on lähtökohtaisesti vain tien omistavilla tahoilla. Jos kiello kuitenkin on YksTL 96 §:n 1 tai 2 momentin vastainen on tästä perusteettomasta kiellon asettamisesta neuvoteltava tien omistavien tahojen tai, jos se ei auta, niin kunnan tai valtion avustusta maksaneiden tahojen kanssa.

6.12 Ympäristövahingot

Ympäristövahinkojen määrittelyä ja niiden johdosta syntyviä korvaamistilanteita säätelee tarkemmin laki ympäristövahinkojen korvaamisesta (19.8.1994/737). Lain soveltamisalaksi määritellään YVL 1 §:n 1 momentissa tietyllä alueella tapahtuva ympäristövahinko, josta on säädetty korvaus. Poikkeuksena tästä korvausvastuusta on kuitenkin sopimukseen perustuva korvaus. (Savolainen & Virtanen 2002, 431.) Suunnistuksen osalta tämä ympäristövahingon takia syntyvä korvausvastuu johtuu useimmiten ympäristön biologisesta tuhoutumisesta. Tätä jälkikäteistä korvaamisvastuuta voidaan kuitenkin pienentää, tekemällä ennakkollisia sopimuksia etukäteen jo varmasti tiedossa olevista ympäristön biologisista muutoksista. Toimittaessa tällä tavoin voidaan välttyä monilta molempien osapuolten kannalta turhilta oikeuskiistoilta.

6.12.1 Ympäristövahinkojen korvausvelvollisuus

Ympäristövahingon YVL mukaisen korvattavuuden ehtona on YVL 3 §:n mukaan todennäköisiin perusteisiin nojautuva kausaliteetti harjoitetun toiminnan ja ympäristövahingoksi määritellyn seurauksen välillä. Syy-seuraus -yhteyden todennäköisyyttä arvioitaessa on huomio kiinnitettävä sekä toiminnan ja aiheutuneen vahingon laatuun että muihin mahdollisiin syihin vahingon

syntymisen taustalla. Tarkemmin korvausvastuuta määritellään vielä YVL 4 §:ssä, jonka 1 momentin mukaan ympäristövahingot korvataan vain, jos häiriön sietämistä ei voida pitää kohtuullisena. Kuitenkin korvattavaksi saman pykälän 2 momentissa säädetään aina sekä tahallisesti tai rikoksen avulla aiheutetut vahingot että henkilövahingot ja vähäistä suuremmat esinevahingot. Kokonaan YVL mukaisen korvausvelvollisuuden ulkopuolelle säädetään YVL 2 §:n 1 momentin mukaan sellaiset vahingot, joiden korvaamisesta säädetään muissa laeissa erikseen. (Savolainen & Virtanen 2002, 431.)

Suunnistustapahtumiin liittyvä vahingonkorvausvelvollisuus täyttyy ainakin toisen omaisuuteen kohdistuvan esinevahingon osalta, sillä toisen maa-alueelle aiheutetut biologiset, lähinnä kasvikuntaan kohdistuvat tuhot kuuluvat tähän kategoriaan. Käytännössä nämä kasvikuntaan kohdistuvat kohtuullista sietämisrajaa suuremmat tuhot ovat nuoriin taimikoihin ja viljapeltoihin kilpailujen aikana syntyneitä tuhoja. Näiltäkin tuhoilta, ainakin suurimmalta osalta, voidaan kuitenkin välttyä sekä hyvällä ratasuunnittelulla, jolla pyritään minimoimaan kyseisiin alueisiin aiheutuva rasitus, että kilpailukeskusten sellaisella sijoittamisella, että siitä ei aiheudu alueen omistajalle kohtuullista suurempaa haittaa.

Toinen konkreettinen mahdolliseen korvausvelvollisuuteen johtava ympäristövahingon muoto on taajamien läheisyydessä pidettävien kisojen yhteydessä syntyvä melu. Tämä on erityisesti otettava huomioon järjestettäessä yökilpailuja, sillä yöaikaan suoritettavat kilpailuun kuuluvat kuulutustoimet voivat aiheuttaa lähellä asuville ihmisille kohtuutonta suurempaa haittaa.

6.12.2 Vahingonkorvausten suuruus

Korvattava vahinko määrätään YVL 5 §:n 1 momentin mukaan henkilö- ja esinevahingon osalta vahingonkorvauslain (31.5.1974/412) 5 luvun säännösten mukaisesti. Näistä kahdesta suunnistuksen ja erityisesti suunnistustapahtumien yhteydessä harvoin korvattavaksi tulevaa henkilövahinkoa säännellään VahL 5 luvun 2 §:ssä ja näistä kahdesta korvausmuodosta todennäköisemmin esiin

nousevaa esinevahinkoon liittyvää korvausta VahL 5 luvun 5 §:llä. (Savolainen & Virtanen 2002, 431; Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412.)

Esinevahingon osalta kyseisen 5 pykälän mukaan korvattaviksi kustannuksiksi tulevat ensinnäkin sekä esineen korjauskustannukset ja vahingosta aiheutuneet muut kulut että arvonalennus taikka tuhoutuneen tai hukatun esineen arvo. Toiseksi tämän pykälän mukaisen korvausvastuun alaan kuuluvat myös tulojen tai elatusten vähenemiseen liittyvät kulut. (Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412.) Suunnistuksen osalta nämä korvaukset liittyvät edellisessä kappaleessa esittelemiini biologisen luonnon tuhoihin. Näiden osalta korvaukset ovat yleensä korjauskustannuksiin, esimerkiksi puiden uudelleen istutus, tai vahingosta aiheutuneisiin muihin kuluihin liittyviä. Huomioitavaa kuitenkin on, että tämän VahL puitteissa suoritettavat korvaukset ovat vain taloudellisiin menetyksiin liittyviä korvauksia, ei siis esimerkiksi maisema- ja kauneusarvojen huonontumiseen liittyviä korvauksia, ellei niillä sitten ole taloudellista merkitystä esimerkiksi matkailun osalta (Kuusiniemi ym. 2001, 1404).

Muista kuin henkilö- ja esinevahinkoon liittyvistä taloudellisista korvauksista YVL 5 § 1 momentti säättää, että jos kyseinen vahinko ei ole vähäinen, niin siitä on suoritettava korvaus. Poikkeuksena on kuitenkin tilanne, jossa vahinko on seurausta rikoksesta. Tässä tapauksessa aiheutettu vahinko on korvattava aina. (Savolainen & Virtanen 2002, 431.) Tämän lainkohdan mukaan määrättävät korvaukset ovat hyvinkin tilannekohtaisia ja joskus myös ehkä suunnistuksenkin yhteydessä harkittavien korvausten osalta esiin nousevia.

VahL 6 §:ssä määritellään ympäristön ennallistamiseen liittyvä vahingoittuneen ympäristön ennalleen palauttamiseen liittyvä korvaus (emt., 431). Suunnistukseen tämä korvausmuoto liittyy sillä tavalla, että tehtäessä taimikoiden uusintaistutuksia tai kunnostettaessa tuhoutuneita viljelyksiä, niin tähän työhön liittyvä korvaus suoritetaan tämän pykälän kautta. Edellä selostetun esinevahingon kautta tähän liittyen korvataan siis itse tuhoutuneet esineet eli esimerkiksi puun taimet, mutta tähän ennallistamiseen liittyvä työ ja muut kustannukset korvataan VahL 6 §:n mukaisesti.

6.13 Rikosoikeudellinen ympäristövastuu

Kaikkiin ympäristöoikeudellisiin säännöksiin kuuluu olennaisesti myös toimijan oma vastuu toimimisesta osana ympäristöä ja luontoa. Jos tätä vastuuta omista toimista ei kunkin ympäristöoikeudellisen yksittäisnormiston antamien ehtojen puitteissa toteuteta, voidaan näistä ympäristön huomioonottamisen laiminlyönneistä taikka virheellisestä toimimisesta ympäristössä ja luonnossa tuomita rikoslain (19.12.1889/39) 48 luvun mukaisesti rangaistuksiin. Tämän kyseisen lainkohdan täydellinen kokonaisuudistus suoritettiin vuonna 1995 ja tämän uudistuksen mukaiset normit astuivat voimaan 21.4.1995. (Kuusiniemi ym. 2001, 1419.) Suunnistuskin on omine ympäristössä aikaansaamine mahdollisine vahinkoineen ja tuhoineen tämän lain soveltamisalaan kuuluva yhteiskunnan osanen. Tämän vuoksi myös tällä toimijoiden kentällä tulee noudattaa edellä selostamiani ympäristön käyttöön liittyviä lupa-, rajoitus- ja muita sellaisia käytäntöjä, sillä juuri näiden normisäännösten tarkoituksena on taata ympäristön parempi säilyminen. Jos näitä normeja ei kuitenkaan noudateta, niin siitä syntyvän rikosoikeudellisen vastuun mukaiset rangaistukset määrätään RL 48 luvun mukaisesti.

6.13.1 Ympäristön turmelemiseen liittyvät rikokset

Suunnistukseen liittyvänä ympäristön turmelemisena voidaan pitää ensinnäkin RL 48 luvun 1 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaista toimintaa. Kyseisen lainkohdan mukaan se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta saattaa, päästää tai jättää ympäristöön esineen, ainetta, säteilyä tai muuta sellaista lain tai sen nojalla annetun säännöksen taikka yleisen tai yksittäistapausta koskevan määräyksen vastaisesti taikka ilman laissa edellytettyä lupaa tai lupaehtojen vastaisesti, siten että teko on omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumisen tai roskaantumisen taikka vaaraa terveydelle, on tuomittava ympäristön turmelemisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. Toiseksi myös RL 48 luvun 1 §:n 3 momentin mukaista ympäristön turmelemista voidaan pitää suunnistuksen kannalta relevanttina lainkohtana. Tämän lainkohdan mukaan ympäristön turmelemisesta

voidaan tuomita myös se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta ryhtyy muuten kuin 1 momentissa tarkoitettulla tavalla muuttamaan ympäristöä vastoin MRL, VL tai MAL säännöksiä. (Savolainen & Virtanen 2002, 614.) Nämä kaksi RL kohtaa ovat siis suunnistukseen liittyvien toimien osalta tärkeimpiä ympäristön turmelemisesta rangaistuksena tuomittavien tekojen määrittäjiä. Konkreettisina tuomion saamiseen johtavina tilanteina voidaan ensimmäisen kohdan osalta mainita tapaukset, joissa ympäristöön liittyvä toiminta on saadun luvan (ympäristölupa, jätelupa, melulupa,...) myöntämisen vastaista taikka, kun toiminta on aiheuttanut suoranaista ympäristön pilaantumista tai roskaantumista. Toisen kohdan osalta siinä mainittujen lainkohtien mukaisten säännösten rikkominen on tärkein suunnistukseen liittyvä mahdolliseen tuomioon johtava tapaus.

Suunnistukseen harvoin liittyvä törkeä ympäristön turmeleminen koskee RL 48 luvun 2 §:n 1 kohdan mukaisesti ensinnäkin tilanteita, joissa ympäristölle ja terveydelle aiheutettu vahinko tai tällaisen vahingon vaara on erityisen suuri ottaen huomioon aiheutetun tai uhkaavan vahingon pitkäaikaisuus, laaja ulottuvuus tai muut vastaavat seikat. Toisena törkeän ympäristön turmelemisen mukaisena toimenä voidaan pitää RL 48 luvun 2 §:n 2 kohdan mukaista tilannetta, jossa ympäristöä turmeleva rikos tehdään 1 §:ssä tarkoitetun menettelyn johdosta saadusta viranomaisen määräyksestä tai kiellosta huolimatta. Jotta näistä kahdesta edellä mainitusta toiminnasta voitaisiin tuomita rikos törkeänä ympäristön turmelemisena on rikosten oltava kokonaisuutena arvostellen törkeitä. Tuomiona törkeästä ympäristön turmelemisesta voidaan antaa vankeutta vähintään neljä kuukautta mutta enintään kuusi vuotta. (emt., 614.) Suunnistuksen osalta törkeän ympäristön turmelemisen tunnusmerkit täyttävät tapaukset ovat hyvin harvinaisia, sillä kilpailuista mahdollisesti aiheutuvat ympäristötuhot ovat laajuudeltaan ja ajalliselta kestoltaan niin pieniä, että niistä voi vain hyvin harvoin tuomita törkeän ympäristön turmelemisen tunnusmerkit täyttävään rikokseen. Myöskään toisen lainkohdan mukaisen, viranomaisen kiellosta huolimatta toimimisen, en usko olevan konkreettinen, suoranaisesti suunnistuksessa esiin nouseva tilanne.

Ympäristörikkomuksesta voidaan RL 48 luvun 3 §:n 1 momentin mukaan tuomita silloin, jos ympäristön turmeleminen, huomioon ottaen ympäristölle tai terveydelle aiheutetun vaaran tai vahingon vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen vähäinen. Tällöin rikoksentekijä on tuomittava ympäristörikkomuksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi. (Savolainen & Virtanen 2002, 614.) Ympäristörikkomus on siis ympäristön turmelemisen yhteydessä selostamani jälkimmäisen suunnistukseen sovellettavan tapauksen lievempi versio ja näin siis myös sitä useammin sovellettava rikoksen muoto suunnistukseen liittyvien ympäristörikosten yhteydessä.

Tuottamuksellisesta ympäristön turmelemisesta voidaan RL 48 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan tuomita se, joka muusta kuin törkeästä huolimattomuudesta ensinnäkin puuttuu ympäristöön 1 §:n 1 momentin 1 kohdassa tai 3 momentissa tarkoitetulla tavalla tai toiseksi rikkoo jätelakia tai ympäristönsuojelulakia tai niiden nojalla annettuja säännöksiä tai määräyksiä 1 §:n 1 momentin 2 tai 3 kohdassa tarkoitetulla tavalla siten, että ympäristölle tai terveydelle aiheutettu vahinko tai tällaisen vahingon vaara on erityisen suuri. Tuottamuksellisesta ympäristön turmelemisesta voidaan tekijä tuomita sakkoon tai enintään yhdeksi vuodeksi vankeuteen. (emt., 614.) Tämä ympäristörikkoksen muoto on myös edellisen ympäristörikkomuksen tavoin 1 §:n mukaisen ympäristön turmelemisen eräänlainen lievempi muoto, mutta tällä kertaa lievennys koskee edellä kertomaani ensimmäistä tapausta. Tämän vuoksi myös kyseinen ympäristörikkoksen muoto on 1 §:ssä selostamaani tapausta useammin sovellettava ja näin siis suunnistukseen liittyvänä ympäristörikostapauksena todennäköisempi.

6.13.2 Luonnon- sekä rakennuksensuojelu rikokset

Suunnistuksen liittyvänä oleellisimpana sekä samalla todennäköisimpänä luonnonsuojelurikoksena voidaan pitää RL 48 luvun 5 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaista luontoa turmelevaa toimintaa. Tämän lainkohdan mukaan se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta oikeudettomasti hävittää tai

turmelee LSL tai sen nojalla suojeltavaksi tai rauhoitetuksi säädetyn tai määrätyn luonnonalueen, eläimen, kasvin tai muun luontoon kuuluvan kohteen on tuomittava luonnonsuojelurikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi. (Savolainen & Virtanen 2002, 614–615.) Käytännössä tämä merkitsee sitä, että LSL vaadittujen lupien hakemisen ja noudattamisen laiminlyönnistä johtuvien, luontoa tuhoavien toimien seuraukset ovat tämän lainkohdan mukaan rangaistavia. Suunnistuksen ja erityisesti suunnistustapahtumien yhteydessä luontoon syntyvät vahingot voivat liittyä lähinnä erilaisten suojeltujen luontoalueiden tuhoutumiseen kilpailijoiden aiheuttaman, biologiseen luontoon kohdistuvan kuormituksen johdosta sekä erilaisten suojeltujen kasvi- ja eläinlajien häirinnästä tai suoranaisestä tuhoamisesta.

Rakennussuojelurikokseen syyllistyy ensinnäkin RL 48 luvun 6 §:n 1 momentin mukaan se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta ilman laissa edellytettyä lupaa purkaa, hävittää, turmelee tai peittää rakennettuun ympäristöön kuuluvan kohteen, joka on joko MRL tai sen nojalla annetulla määräyksellä suojeltu tai rakennussuojelulain nojalla suojeltu tai päätetty asettaa toimenpidekieltoon. Tällainen henkilö on tuomittava rakennussuojelurikoksesta sakkoon tai vankeuteen kahdeksi vuodeksi. Rakennussuojelurikoksesta tuomitaan myös se, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta purkaa, hävittää tai turmelee MuinaismuistoL tarkoitetun kiinteän muinaisjäännöksen taikka aluksen hylyn tai sen osan ilman laissa edellytettyä lupaa tai toimii muuten lupaehtojen vastaisesti. (emt., 615.) Suunnistustapahtumien yhteydessä suojeltujen rakennusten turmeleminen on jokseenkin epätodennäköistä, mutta näihin rakennuksiin kuuluviksi katsottavien maa-alueiden turmeltuminen voi joskus olla seurauksena kyseiseen alueeseen kohdistuvasta liiallisesta rasituksesta. Kiinteiden muinaismuistojen tuhoamisen tai turmelemisen osalta suunnistukseen liittyvät toiminnot aiheuttavat edellistä tapausta todennäköisemmän uhan, sillä kiinteiden muinaismuistojen havaitseminen ja huomioiminen maastossa voi joskus olla varsin vaikeaa.

OIKEUDELLISTUMINEN OSANA SUUNNISTUSTA

Viime vuosikymmenien yhtenä merkittävänä yhteiskunnan kehitystä kuvaavana ilmiönä on toiminut oikeudellistumiseen liittyvä tematiikka.⁵ Tällä tarkoitetaan Jyrki Talaa (1988,165) mukailleen sitä, että jokin ilmiö tulee tai muuttuu oikeudelliseksi eli sitä, että jokin ilmiö saatetaan virallisen, juridisen yhteiskuntakoneiston toimesta oikeudellisen ratkaisutoiminnan kohteeksi. Tämä yhteiskunnan muutos on vähitellen alkanut näkyä myös muissa yhteiskunnan yksittäisissä, sisäisissä osissa. Tämän vuoksi sekä ympäristön että urheilun ja liikunnankin rajaamissa toimintojen verkostoissa on alettu puhua niihin liittyvästä toiminnallisesta oikeudellistumisesta.

Esiasteena yhteisön uusille normisäännöksille, ja sitä kautta myös koko yhteisön jatkuvalla oikeudellistumiselle, voidaan pitää kunkin yhteiskunnan osan itsensä ilmaisemia arvoeettisiä yhteisöllisiä moraalien lähteitä – edellä määrittelemiäni sosiaalisia arvoja ja normeja. Niiden vaikutuksesta yhteisön oikeudellistumiskehitys saa taaksensa myös sen itsensä tarvitsemia, yhteisön edustamia henkilösidonnaisia arvoja. Nämä sosiaalisen kanssakäymisen välityksellä opitut ja sisäistetyt arvot ovat aina ihmisten itsensä ilmaisemia preferenssejä toivotusta, ihannoidusta todellisuuden tilasta ja siten myös itse yksilöt pääsevät tai joutuvat ainakin välillisesti osaksi tätä yhteiskunnan itsensä normittamisen loputtomalta tuntuva kierrettä. Näin siis yhteisön sisäinen arvojen esille nostaminen ainakin välillisesti edesauttaa yhteisön kovaa vauhtia kiihtyvää oikeudellistumisprosessia, jonka avulla yhteiskunta sitten pyrkii oikeuttamaan edustamansa normatiiviset säännökset, oman valtansa tuoreimmat ”hedelmät”.

Ympäristön noustessa 1960-luvulla, yksilöllisen ympäristön tiedostamisen kautta, ympäristöherätyksen ja -huolen välityksellä myös yhteisölliseen toimintaan vaikuttavaksi, relevantiksi tekijäksi, päätyi tämäkin yhteisön osanen

⁵ Oikeudellistumisen käsitteen tarkkaa analyttistä käsittelyä ei ole löydettävistä juuri mistään alaa käsittelevästä kirjallisuudesta. Käsitettä omissa kirjoituksissaan sivuavina tai yhteiskunnan normittamiseen liittyvää aihepiiriä ylipäänsä käsittelevinä henkilöinä voidaan mainita Michel Foucault sekä Jyrki Tala.

tahtomattaankin myös osaksi laajempaa yhteiskunnan oikeudellistumisprosessia, sillä tässä keskinäisvuorovaikutusten verkostossahan kaikki vaikuttaa aina kaikkeen. Jo ennen tätä ihmisten ollessa huolissaan ihmisen itsensä aiheuttamasta luonnon tuhoamisesta, jotkin ihmisen toimet oli saatettu normatiivisen sääntelyn alaisuuteen, mutta ympäristön huomioimisen yhteydessä tämä ympäristön ja luonnon käytön normittaminen vain kiihtyi entisestään. Ihmisen kaikkinaisen ympäristön kanssa harjoittama kanssakäyminen pyrittiin saamaan oikeudellisesti säännellyksi ja näin estämään silloisen ympäristön tuhoutuminen. Ympäristöstä löydetään kuitenkin aina uusia säänneltäviä asioita ja ilmiöitä ja tämän vuoksi myös kyseinen ympäristön ja ihmisen välisen kanssakäymisen totaaliseen toimintojen normittamiseen pyrkivä suuntaus yhä vieläkin voimissaan. Voidaan siis perustellusti sanoa, että ympäristön tultua näkyväksi osaksi yhteiskuntaa myös sen yhteiskunnalliseen hallintaan liittyvä ulottuvuus on entisestään voimistunut. Tämä on kuitenkin täysin ymmärrettävää, sillä jos asiasta tai ilmiöstä ei tiedetä mitään, niin ei sitä voida myöskään säännöstellä ihmisen itsensä laatimien normien avulla. Tässä tapauksessa siis ihmisen itsensä havaitsema ja tuottama tieto on todellakin lisännyt ihmisen tuskaa omien toimiansa hallitsemisen rajallisuudesta. Ympäristön oikeudellistaminen on siis ollut väline eikä lopullinen päämäärä tämän tuskan lieventämisessä.

Urheiluun ja liikuntaan nykyaikana oleellisesti liittyvä, urheilullisen menestyksen rinnalle noussut taloudellisen voiton tavoittelu on johtanut moniin urheilun sisäisen arvomaailman konflikteihin. Vanhat urheilun hyvän kertomuksen mukaiset, niin sanotut puhtaat urheilulliset arvot ovat saaneet rinnalleen uusia yhteiskunnasta lähtöisin olevia arvoja ja päämääriä – raha, voiton maksimointi, taloudellinen tuloksen tekeminen,... Tämän uuden arvopohjan myötävaikutuksella myös urheiluun liittyvä sisäinen sääntelyjärjestelmä on korvattu riittämättömyytensä vuoksi uusilla yhteiskuntalähtöisillä, normipohjaisilla säännöksillä. Alkuperäinen urheilun sisäinen sääntelyjärjestelmä ei ollut enää tarpeeksi kattava hoitaakseen urheiluun liittyvät ongelmat, sillä urheilun ulkopuolisten vaikutustahojen ja -ryhmien valta tällä yhteiskunnan osalla kasvoi liian suureksi. Esimerkkeinä tällaisista ulkopuolisista, alun perin urheiluun kuulumattomista tahoista voidaan mainita

muun muassa media, sponsorit ja yhtiömuotoisten seurojen osakkeenomistajat.⁶ Näiden tahojen tullessa mukaan urheilun omiin sisäisiin kuvioihin urheilun omat säännöt korvattiin hyvin nopeasti yhteisön omilla, siellä jo kauan toimineilla säännöillä, sillä kanssakäyminen urheilun ja yhteiskunnan välillä ei voinut toimia urheilusta lähtevien sääntöjen varassa, vaan lähtökohtana oli muovata urheilun käytännöt yhteiskunnasta lähtöisin olevien sääntöjen mukaiseksi vuorovaikutusten verkostoksi. Tästä johtuen voidaankin puhua eräänlaisesta urheilun oman yhteiskunnallisen säännöstelyn rajoittuneisuudesta johtuvasta, urheilun sisäisestä yhteiskuntaan sitovasta oikeudellistumisprosessista, jonka lopputuloksena on urheilun oman hyvän kertomuksen mukaisen sanoman häviäminen yhteiskunnan oman normatiivisesti sääntelevän, muita yhteiskunnan osa-alueita tukahduttavan ”julistuksen” edeltä.

Suunnistuksen yhteydessä oikeudellistumisen käsitettä käytettäessä edellä esitetty urheiluun ja liikuntaan liittyvä yleinen oikeudellistumisprosessi ei yksistään riitä. Edellä esitelty urheilun sisäisen sääntelyn korvautuminen ulkoisella yhteiskuntalähtöisellä normistolla pätee suunnistuksen yhteydessä siltä osin, kun rajoitutaan käsittelemään vain erilaisiin sponsorisopimuksiin ja muihin yhteistyövelvoitteisiin liittyviä asioita. Kun huomio kiinnitetään itse lajikuluttuuriin itseensä kuuluviin asioihin, niin edellä esitetty pohdinta ei yksin riitä. Suunnistukseen olennaisesti kuuluva ympäristö ja sen oikeudellistuminen on yksi ehkä tärkeimmistä itse lajin sisältä lähtevistä, edellisestä poikkeavista normeihin ohjattavista toiminnoista.

Ympäristön huomioiminen suunnistuksessa on kahden erilaisen normitusprosessin yhdistämisen mukainen kompromissi. Ensinnäkin voidaan sanoa, että edellä esitetty ympäristön oikeudellistumisprosessi on ollut hyvinkin tärkeässä osassa myös suunnistukseen liittyvässä ympäristön oikeudellistumiskehityksessä. Varsinkin viime vuosien suuret

⁶ Urheilun sisäisten sääntöjen riittämättömyydestä ja siitä johtuvasta yhteiskunnan luomien, urheilulle ulkoisten normien astumisesta urheilun sisäiseen sääntelyyn on pohtinut muun muassa Kalervo Ilmanen omilla urheiluetiikkaa koskevilla luennoillaan.

ympäristöoikeudelliset muutokset ja uudistukset ovat tulleet juuri tämän yhteiskunnallisen normittamisen välityksellä osaksi suunnistuksen kentän toimintaa. Toisena ympäristön normittamisen lähteenä suunnistuksen yhteydessä voidaan pitää suunnistuksen omaa, lajin sisäistä norminantoa. Tällä tarkoitan sitä, että suunnistustoimintaa normitetaan myös lajin itsensä antamalla urheilun sisäisiin sääntöihin verrattavissa olevilla säännöillä, jotka perustuvat hyvin pitkälle lajin sisällä vallitsevaan ympäristöeettiseen arvomaailmaan. Näin laji itsessään myös säätelee omaa lajikulttuurista vaikutustaan ympäristöön ja voidaankin joissakin tapauksissa myös sanoa, että tämä lajin oma, sisäinen norminanto onkin yhteiskuntalähtöistä oikeudellistamisprosessiakin edellä. Näistä kahdesta eri lähteestä tulevat normit muodostavat eräänlaisen synteetin, jonka mukaan suunnistuksen toiminnat sitten ympäristön ja sen itsensä välillä viime kädessä suoritetaan. Käytännössä nämä yhtäaikaiset ja osittain myös toisiaan täydentävät, suunnistuksen ympäristöllistä oikeudellistumista säätelevät moraalilähteet näkyvät konkreettisimmin lajin omissa toimintaa ohjailevissa säännöissä; sekä suunnistuksen lajisäännöissä että varsinkin Suunnistuksen ympäristöohjeissa (1999) ja Suunnistuskilpailujen ympäristöohjeissa (1999).

Suunnistukseen liittyvistä yhteisöllisen normipohjan omaavista säännöksistä historiallisesti vanhimpia ovat jokamiehenoikeuksiin rinnastettavat maan tapaan kuuluvat normit. Näistä suunnistuksen kannalta tärkeimpinä voidaan ensinnäkin pitää luonnossa liikkumisen mahdollistavia ja toisaalta rajoittavia säännöksiä, joiden puitteissa suunnistusta on läpi lajihistorian harrastettu. Toisena tärkeänä, varsinkin nykypäivänä suuresti vaikuttavana osana tätä tapakulttuuriimme kuuluvaa, luonnossa liikkumisen mahdollistavaa, normistoa on omistusoikeuksiin liittyvät säännökset, joista yhtenä suunnistuksen kannalta hyvinkin tärkeänä ulottuvuutena toimivat alueiden ja omaisuuden hallintaan liittyvät kysymykset. Nämä hallintaan liittyvät kysymykset nousevat suunnistustoiminnan osalta erityisen huomionarvoisiksi silloin, kun pohditaan kilpailujen järjestämistä, sillä edellytyksenä toisen maalla järjestettävää toimintaa varten ovat maanomistajilta saatavat maankäyttöoikeudet.

Yhteiskunnan oikeudellistumisprosessin myötä syntyneiden ja muuttuneiden ympäristöoikeudellisten säännösten sanoma nojaa tukevasti Suomen perustuslain (11.5.1999/731) 20 §:n 1 momentissa määritettyyn kaikkien ihmisten yhteiseen vastuuseen luonnosta ja ympäristöstä. Näistä ympäristöoikeuteen varsinkin viimevuosina syntyneistä uusista säännöksistä hyvin monet koskettavat myös itse suunnistustoimintaa ja voidaankin sanoa, että tältä yhteiskunnan osa-alueelta suunnistukseen oikeudellistumiskehityksen välityksellä siirtyvä normisäännösten virta on ollut kaikkein vilkkainta. Omasta mielestäni suunnistuksen kannalta huomionarvoisimmat näistä säännöksistä olen koonnut työni liitteeksi⁷. Sieltä silmiinpistävänä huomiona voidaan havaita, että eritoten ennen suunnistustapahtuman järjestämistä huomioonotettavien ympäristöoikeudellisten säännösten määrä on todella suuri. Näistä samoista säännöksistä voidaan sanoa myös, että juuri niiden osalta on viimeaikoina yhteiskunnassamme tapahtunut suurta muutosta. Nämä uudet säännökset ovat olleetkin vauhdittamassa yhteiskunnan ympäristöön liittyvää oikeudellistumisprosessia vauhdilla eteenpäin. Voidaankin sanoa, että juuri nämä ennen kilpailuja huomioonotettavat ympäristönormit – useasti erilaiset luvat alueiden käyttöä varten – ovatkin edellä lajin sisäistä ympäristöarvomaailmaa, sillä niiden avulla säädelään ja rajoitetaan koko yhteiskuntaan liittyvää kanssakäymistä luonnon ja ympäristön kanssa. Näin siis olisi käytännössä mahdotontakin odottaa, että suunnistus omine lajin sisäisine sääntöineen voisi itse kehittää muusta yhteiskunnasta riippumattomana sellaisia normeja vastaavia säännöksiä, joiden avulla se itse lajin sisäisesti sääntelisi omaa kanssakäymistään luontoon liittyvien alueellisten käyttöoikeuksien kanssa. Tällä tavoin toimessaan se asettaisi samalla myös muut samojen alueiden käyttäjät epäedulliseen asemaan itseensä nähden ja siten olisi samalla myös aiheuttamassa ristiriitoja eri osapuolten välille.

Suunnistuksen lajin sisäinen ja samalla vahvasti lajin arvoihin sitoutuva säännöstö tulee esille näkyvimmin itse tapahtumiin liittyvässä konkreettisessa kentän toiminnassa. Tämä on hyvin havaittavissa myös liitteestä 2, sillä siihen koottujen ympäristösäännösten määrä on huomattavasti vähäisempi juuri itse

⁷ Katso Liite 2: Suunnistuskilpailujen järjestäminen ja ympäristöoikeus

kilpailujen aikaisen toiminnan osalta. Tästä onkin seurauksena, että kilpailujen aikainen toiminnan sääntely hoidetaan melko pitkälti lajin omien sisäisten sääntöjen avulla, kun taas yhteisöllisten normien määrä on edellä selostetulla tavalla suurempi jo kilpailujen suunnitteluvaiheessa. Tämän perusteella voidaanakin sanoa, että yhteisön oikeudellistumisen kautta syntyneiden normien avulla pyritäänkin ensisijaisesti jo ennakolta rajoittamaan ympäristöön liittyvä, sitä tuhoava käyttö minimiin, mutta koska suunnistuksen kuuluu aina olennaisesti ympäristö ja siellä toimiminen, niin suunnistukseen liittyvät tahot ovat katsooneet parhaakseen itse säädellä tätä toimintaa tarkemmin kuin, mitä yhteiskunta vaatii. Parhaiten tämä tapahtumien aikainen itsesääntely tulee ilmi jo edellä mainitusta lajin ja siellä toimivien henkilöiden itsensä luomista suunnistuskilpailujen järjestämistä säätelevistä ympäristöohjeista, joissa suunnistuskilpailujen järjestämistä ohjataan hyvinkin tarkasti tiettyjen, lajin edustajien hyväksi katsomien raamien mukaisiksi käytännöiksi.

Kaiken kaikkiaan voidaan siis todeta, että suunnistukseen ja sen ympäristön käytön sääntelyyn osallistuu kaksi hyvinkin vahvaa moraalivelvoitteen muotoa. Näiden keskinäinen velvoittavuus ei voi mielestäni koskaan muodostua ristiriitaiseksi tai toisilleen vastakkaiseksi, sillä yhteiskunnan laatimien normien avulla pyritään etupäässä mahdollistamaan kaikkien yhteiskunnan jäsenten tasapuolinen ympäristönkäyttöoikeus. Toisaalta suunnistuksen itsensä sisäisestä arvomaailmasta syntyneet käytänteet ohjaavat jo yhteiskunnan taholta hyväksytyyn ympäristön kanssa suoritettavan kanssakäymisen muotoja itse käytännössä. Onkin siis todettava, että suunnistuksen itsensä luomat sisäiset säännöt vievät yhteiskunnan luoman normiperustaisen ympäristön juridisen ohjaamisen astetta pitemmälle kuin, mitä yhteiskunta itse tekee. Näin onkin perusteltua todeta, että suunnistuksen sisäiset säännökset ovat ainakin vielä tällä hetkellä yhteiskunnan vastaavia normipohjaisia säädöksiä edellä, mutta aina on varaa kehittyä. Tämä onkin suunnistuksessa mukana olevien henkilöiden syytä muistaa. Tässä kehityksessä on kuitenkin syytä pitää mielessä vuoden 1995 Jukolan Viestin voittajajoukkueen lukema sanoma, joka osaltaan nostaa mielestäni hyvin esille luonnon, ympäristön ja suunnistuksen välisen tärkeän, iankaikkisen symbioosin:

Jukolan Viestin Sanoma 1995

Suuresta talosta, kylän laidalta, Jukolan seitsemän veljestä
siirtyivät luonnon keskelle Implivaaran erämaahan.
Siellä he raivasivat korpea, rakensivat talonsa, kaskesivat
peltonsa, ojittivat hallaisen suon, metsästäivät ja kalastivat,
mylvät tukkipulta ja viljasatonsa Viertolan taloon.
Näin he kasvoivat vuosien mittaan luonnon koulimina,
metsissä liikkuen ja sitä järkevästi hyväkseen käyttäen
yhteiskuntakelpoisiksi, naapurien arvostamiksi miehiksi.
Me Jukolan suunnistajat olemme vieneet perinteistä
viestlämme Suomen kaikkialla kolkilla luonnon meille
tarjoamilla oivallisilla kilpakentillä. Näin Euroopan
luonnonsuojeluvuotena tuomme väkevän
tervehdyksemme Maailman Luonnon Säätiölle ja Suomen
luonnonsuojeluliitolle. Juostuamme tänä kesäyönä lapi
Sipoon monikäyttöisten metsien tervehdimme teitä
muistuttaen Aleksis Kiven satavuotiaan Seitsemän
veljeksien edelleen paikkansapitävistä sanoista:
"Tyynenä, kaukaisuudessa sinertävänä kiertyi hänen
ympäriinsä metsäinen, avara maailma, ja laskeutuva
aurinko lännen reunalta valeli kultaisella ruskollansa noita
vanhoja, takkukarvaisia kuusia vuoren harjanteella".

Kerava-Sipoo Jukolassa 11. kesäkuuta 1995

Jukolan Viestin Suunnistajat

(Lähde: Jukolan viestin sanoma 1995)

Tutkijan puheenvuoro

Tässä kappaleessa pohdin koko pro gradu -tutkielmani tekoprosessia ja pyrin näin valottamaan työni lopputulokseen johtaneita syitä ja seurauksia. Aloittaessani pohtimaan pro gradu -tutkielmani aihetta olin pitkään aikaan eräänlaisessa pattitilanteessa. En millään tahtonut löytää aihetta, josta olisin ollut aidon kiinnostunut. Lopulta kuitenkin löysin työni aiheen: ympäristöarvojen ja -normien vaikutus suunnistukseen. Mielestäni se oli kuin tehty minua varten, sillä olihan suunnistus ollut olennainen osa elämäni jo 7-vuotiaasta alkaen ja kiinnostus urheilujuridiikkaa kohtaan viimeisten vuosien aikana aina vain

suurempaa ja suurempaa. En siis mielestäni olisi voinut valita aiheitani paremmin.

Ensimmäiseksi ongelmakohtaksi tutkielmani teossa muodostui koulutukseni antaman ja aiheitani käsittelevän esitiedon vähäisyys. Koko aiheeseen tutustuminen piti siis aloittaa lähes tyhjästä. Mutta kun vihdoinkin pääsin sisälle aiheeseeni, niin huomasin, että siitä ei ollut enää pääsyä pois. Näin jälkeenpäin onkin jokseenkin helppo sanoa, että aiheen etukäteinen outous olikin toisaalta myös hyväksi. Näin minulla ei ollut minkäänlaisia ennakkokäsityksiä tai -olettamuksia tulevan työni sisällöstä, vaan se muotoutui pikkuhiljaa aiheeseen tutustumiseni myötä. Voisi puhua prosessista, jossa uusi tietämys opetti minua janoamaan uutta tietoa aiheesta ja näin muokkaamaan työtäni aina vain uudestaan.

Tutkimukseeni liittyy johdannossa esittelemäni määrittelyn mukaisesti kaksi erillistä, ensi näkemältä jopa toisilleen hieman vastakkaista tutkimusongelmaa, joiden molempien ratkaisulla halusin muodostaa suunnistuksen kentän toimijoihin liittyvistä moraalivelvoitteiden lähteistä synteesinomaisen tulkinnan. Ensimmäisen tutkimusongelmani osalta halusin selvittää ympäristöarvojen näkyvyyttä suunnistuksen toimijoiden keskuudessa. Tämän tehtävän ratkaiseminen tuntui minulle itsellenikin aluksi todella ongelmalliselta, sillä aikaresurssini eivät antaneet mahdollisuutta suorittaa aiheesta toimijoille suunnattua kyselytutkimusta. Lopulta onnistuin kuitenkin löytämään sangen hyvät aiheesta tehdyt tutkimukset, joiden avulla sainkin muodostettua omasta mielestäni kattavan toimijoiden arvoja selvittävän kuvauksen.

Toisen tutkimusongelmani – ympäristöoikeuden vaikutukset suunnistukseen – ratkaisun näinkin kattavaan tulkinnalliseen hahmottamiseen olen itse enemmän kuin tyytyväinen, sillä monessa kohdissa kun tein vielä ensimmäistä ympäristöarvoja käsittelevää työni osiota tämä jälkimmäinen tutkimusongelman olemassaolo suorastaan hirvitti minua. Joissain kohdissa olin jopa itsekin melkoisen skeptinen omia laintulkinnallisia kykyjäni kohtaan. Lopulta tartuttuani tähän juridiseen tulkintatyöhön kaikki alkoikin sujua hyvin. Suoritin laintulkinnan siten, että kävin läpi yksitellen ympäristöoikeuteen kuuluvat erilliset lakiosiot.

Ensin kävin läpi kuhunkin osioon kuuluvat kaikki lainkohdat ja sitten valitsin sieltä mielestäni suunnistuksen kannalta tärkeimmät kohdat tarkempaa tulkintaa varten. Näin muodostin siis alkuvaiheen yksittäisistä laintulkintoista suurempia lainosioita koskevia kokonaistulkintoja, jotka sitten yhdistin ja muokkasin yhtenäiseksi ympäristöoikeudelliseksi kokonaisuudeksi, omaksi suunnistuksen lähtökohdista tekemäkseni ympäristöoikeudelliseksi tulkintojen pinnaksi.

Moraalivelvoitteiden, niin arvo- kuin myös normivelvoitteidenkin, suhteellisen laajan käsittelyn taustalla on oma pyrkimykseni luoda kaksi täysin ehjää kokonaisuutta, joiden keskinäinen vertailtavuus olisi mahdollisimman helppoa. Tässä vertailussa ongelmaksi nousi kuitenkin arvovelvoitteiden hankala käytännön ilmentäminen ja toteaminen kentällä, itse toiminnan ytimessä. Apuna tässä arvojen käytännön ilmenemisessä, ja tätä kautta paremman tulkinnallisen vertailtavuuden saavuttamisessa, käytin arvojen ilmentymisen konkretisointia liiton oman, ympäristöön liittyvän ohjemateriaalin avulla. Pyrin siis arvojen ja normien vertailtavuuden mahdollistamiseksi muuntamaan teoriaa käytäntöön verrattaessa jokseenkin abstraktilla tasolla ilmenevät arvo- ja asennetulkintani havainnollisempaan muotoon. Samalla tein tulkintaa siitä, kumpi on suunnistukseen liittyen käytännössä velvoittavampi moraalilähde.

Tutkielmastani poikivina jatkotutkimuksen aiheina minulle syntyi ensinnäkin ajatus tarpeesta kartoittaa myös muihin luontoon ja ympäristöön vaikuttavien lajien arvo- ja normipohjaista perustaa. Mieleeni tulivat ainakin sellaiset lajit kuten hiihto, moottoriurheilu eri muodoissaan sekä tänä päivänä suuren suosion saavuttaneet seikkailu-urheiluun kuuluviksi luettavat lajit. Näistä lajeista ainakin hiihto on tällä hetkellä tilanteessa, jossa sen oma arvo- ja normieettinen pohdinta keskittyy ihan jonnekin muualle, kuin tälle yhteiskunnan sektorille. Voidaan kuitenkin arvella, että tällä tavoin haettavan lajin sisäisen uskottavuuden lisääminen olisi myös tälle lajille vain hyväksi. Toisena jatkotutkimuksen aiheena työstäni nousee esille kaikkiin urheilulajeihin liittyvä suuri tarve selvittää kunkin lajin tämän hetkisten sisäisten säännösten ja yhteiskunnan muodostamien, yhteisölähtöisten oikeussäännösten keskinäistä suhdetta toisiinsa. Näiden kahden eri säännöslähteen keskinäinen velvoittavuus olisikin syytä selvittää jokaisessa lajissa tapauskohtaisesti erikseen, sillä

kaikissa lajeissa omaa sisäistä säännöstöä rajoittavaksi, tarkentavaksi yhteisölähtöiseksi oikeusnormistoksi määrittyy aina tapauskohtaisesti jokin erityinen Suomen oikeusjärjestyksen osio. Suunnistuksen osalta tämä osio on ympäristöoikeus.

LÄHTEET

Anttila, Rainer (2001). *Seurojen hallinto ja verotus*. Teoksessa K. Aaltonen (toim.). *Urheilun ja liikunnan oikeus käytännössä*. Helsinki: Tietosanoma Oy, 52—78.

Darwin, Charles (2002). *Lajien synty*. Suomentanut Suomalaisen Kirjallisuuden Edistämisrahaston Luonnontieteellisen osaston toimesta A. R. Koskimies. 5. painos. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Ekroos, Ari (1998a). *Ympäristön- ja luonnonsuojeluoikeuden perusteet. Johdatusta ympäristönsuojelua ja luonnonsuojelua sekä luonnonvarojen käyttöä koskevaan lainsäädäntöön*. Helsinki: Oy Edita Ab.

Ekroos, Ari (1998b). *Ympäristöoikeus*. Teoksessa Katriina Lehtipuro ja Elisa Kangasaho (toim.). *Otavan lakikirja*. Helsinki: Otava, 591—624.

Emerson, Ralph Waldo (1836). *Luonto*. Suomentanut A. Immonen (2002). Tampere: Juvenes Print.

Haavisto, Teija (1991). *Ympäristöasenteet ja -käyttäytyminen*. Teoksessa A. Kajanto (toim.). *Ympäristökasvatus*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 46—57.

Haila, Yrjö (2001). *Ympäristöpolitiikka: mikä ympäristö, kenen politiikka*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 9—46, 198—202 ja 235—251.

Hargrove, Eugene C. (1989). *Filosofiset asenteet*. Teoksessa M. Oksanen & M. Rauhala-Hayes (toim.)(1999). *Ympäristöfilosofia*. Gaudeamus, 73—108.

Hollo, Erkki J. (1998). *Johdatus ympäristöoikeuteen*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Holma, Kyösti (2000). *Ympäristölainsäädännön perusteet*. Teoksessa R. Haavisto (toim.)(2003). *Oikeusjärjestys 2000, osa II. Lapin yliopiston oikeustieteellisiä julkaisuja*. Sarja C 34. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino, 1—87.

Immonen, Antti (2002). *Luonto*. Tampere: Juvenes Print, 7—19.

Jokinen, Pekka & Järvikoski, Timo & Pietarinen, Juhani & Saarto, Pekka (1992). *Ympäristönsuojelu ja yhteiskunta*. Turku: Painosalama Oy.

Järvelä, Marja (2002). *Miksi arvokeskustelu on tärkeää ympäristöpolitiikassa*. Teoksessa O. Loukala, K. Lybäck & M. Tervo (toim.). *Arvot , ympäristö ja teknologia. Yhteiskunnallisten toimien uudet oikeutukset*. Helsinki: Yliopistopaino, 24—48.

Kuusiniemi, Kari & Ekroos, Ari & Kumpula, Anne & Vihervuori, Pekka (2001). *Ympäristöoikeus*. Helsinki: WSOY Lakitieto.

Kyntäjä, Timo (2000). *Muurahaisia oikeussosiologian pesästä*. Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut. Helsinki: Forum luris.

Kyntäjä, Timo & Laitinen, Ahti (1983). *Oikeussosiologia*. Juva: WSOY.

Kähäri, Petteri (1991). *Suomalaisten suunnistusseurojen toimivuus*. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Liikuntasosiologian pro gradu - tutkielma.

Laininen, Erkka (1999a). *Suomen Suunnistusliiton ympäristöjärjestelmän kehittäminen*. Helsingin teknillinen korkeakoulu. Rakennus- ja yhdyskuntatekniikan osasto. Vesitalouden ja vesirakennuksen laboratorio. Diplomityö.

Laininen, Erkka (1999b). *Suunnistuksen ympäristöohje*. Helsinki: Suomen Suunnistusliitto.

Laininen, Erkka (1998). *Ympäristöasioiden huomioiminen suunnistuskilpailujen järjestämisessä. Versio 2.1*. Suomen Suunnistusliitto.

Laitinen, Ahti (2002). *Oikeussosiologian perusteet*. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisu. Rikos- ja prosessioikeuden sarja A N:o 27. Turku: Digipaino.

Loukkalahti, Marko (1994). *Nuoren huippusuunnistajan suhteesta luontoon*. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Liikuntapedagogiikan pro gradu -tutkielma.

Mesimäki, Marja (2001). *Liikunnan ympäristöasioiden tila. Liikunnan ja Urheilun Ympäristöhankkeen raportti*. SLU:n julkaisusarja 4/01. Helsinki: Suomen Liikunta ja Urheilu ry.

Oksanen, Markku & Rauhala-Hayes, Marjo (1997). *Ympäristöfilosofia*. *Gaudeamus*, 7—20, 111—119, 199—204.

Oittinen, Anu (1995). *Liikunta ja kestävä kehitys*. Jyväskylän yliopisto. Liikunnan sosiaalitieteiden laitos. Liikuntasosiologian lisensiaattitutkielma

Oittinen, Anu (2000). *Miten liikunta ja urheilu näkyvät ympäristökeskustelussa?* Teoksessa Mari Miettinen (toim.). Haasteena huomisen hyvinvointi – Miten liikunta lisää mahdollisuuksia? Jyväskylä: LIKES, 309—323.

Palokangas, Risto & Tarukannel, Veijo & Nuuja, Ismo (1993). *Uusi ympäristönsuojelun hallinto ja lainsäädäntö*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Pietarinen, Juhani (1993). *Ihmiskeskeinen ja luontokeskeinen ympäristöetiikka*. Teoksessa A. Kajanto (toim.). Ympäristökasvatus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 33—45.

Rannikko, Pertti (1994). *Ympäristökamppailun aallot*. Teoksessa A. Lehtinen & P. Rannikko (toim.). Pasilasta Vuotokselle. Ympäristökamppailun uusi aalto. Tampere: Tammer-Paino Oy, 11—28.

Reilu Peli. Suomalaisen liikunnan ja urheilun eettiset periaatteet. (2003). SLU:n syyskokous 15.11.2003. Liite 4.

Rolston III, Holmes (1981). *Arvot luonnossa*. Teoksessa M. Oksanen & M. Rauhala-Hayes (toim.)(1997). Ympäristöfilosofia. Gaudeamus, 205—224.

Rynning, Marjo-Riitta (1993). *Asenteiden muuttumisen edellytykset ja lainalaisuudet*. Teoksessa A. Kajanto (toim.). Ympäristökasvatus. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 69—77.

Savolainen, Jukka (2003). *Tielait. Lakikokoelma 2003*. Helsinki: Edita Prima Oy.

Savolainen, Jukka & Virtanen, Mikko (2002). *Ympäristösäädökset. Lakikokoelma 2002*. Helsinki: EDITA Prima Oy.

Simula, Mikko (2002). *Liikunta ja ympäristö*. Luento. 1.10.2002. Liikunta- ja terveystieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto.

Suomalainen, Marja-Liisa (2002). *Urheiluseuran ympäristöopin perusteet. Kouluttajan opas*. SLU:n julkaisusarja 7/02. Helsinki: Suomen Liikunta Ja Urheilu ry.

Suunnistuskilpailujen ympäristöohje. (1999). Suomen Suunnistusliitto.

Tala, Jyrki (1988). *Keskusteluja oikeudellistumisesta*. Teoksessa K. Tuori (toim.). Teorioita oikeuden kehityksestä. Esittelyjä ja erittelyjä. Helsinki: Hakapaino Oy, 165—194.

Tuunanen, Pekka (2001). *Luonnossa liikkuminen*. Teoksessa K. Aaltonen (toim.). Urheilun ja liikunnan oikeus käytännössä. Helsinki: Tietosanoma Oy, 139—147.

Uusitalo, Liisa (1986). *Suomalaiset ja ympäristö. Tutkimus taloudellisen käyttäytymisen rationaalisuudesta*. Helsingin kauppakorkeakoulu. Sarja A:49.

Vilka, Leena (1996). *Ympäristöetiikka – luonnon arvot ja ihmisen asenteet*. Teoksessa L. Vilka & P. Pitkänen (toim.). Ihmisen suhde luontoon. Luonnon arvottamisen filosofiaa. Joensuun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja. Sarja B. Joensuun yliopistopaino, 29—50.

Vuolle, Pauli & Oittinen, Anu (1994). *Jokamiehenoikeus. Perinteistä nykypäivää. Tutkimus jokamiehenoikeuden kulttuurisesta, oikeudellisesta ja luontoliikunnallisesta merkityksestä*. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisusarja 92. Jyväskylä: Kopi-Jyvä Oy.

Vuorisalo, Timo (1993). *Ympäristöekologia – Ympäristönsuojelun ekologiset perusteet ja alkuperäisen luonnon suojelu*. Turku: Painosalama Oy.

Yhteinen tulevaisuutemme. Ympäristön ja kehityksen maailmankomission raportti. (1988). Suomentanut K. Anttonen. Helsinki: Valtion painatuskeskus.

Ympäristöministeriö (1984). *Jokamiehenoikeus. Vapaus ja vastuu kulkevat käsikädessä*. Ympäristön- ja luonnonsuojelunosaston julkaisu B:2. 3. korjattu painos. Helsinki: Printing Oy.

ELEKTRONISET LÄHTEET

Jukolan Viestin sanoma 1995. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.jukola.com/?kieli=suo&id=42>](http://www.jukola.com/?kieli=suo&id=42). 7.2.2004.

Liikuntalaki 18.12.1998/1054. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.finlex.fi>](http://www.finlex.fi). 28.11.2003.

Vahingonkorvauslaki 31.5.1974/412. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.finlex.fi/lains/index.html>](http://www.finlex.fi/lains/index.html). 7.2.2004.

Ympäristölainsäädäntö. Saatavilla [www-muodossa <URL:http://www.edilex.fi>](http://www.edilex.fi). 16.1.2004.

LIITTEET

Liite 1. Ympäristöoikeudelliset normit ja niiden lyhenteet

EläinsuojeluL	Eläinsuojelulaki (4.4.1996/247)
EläinsuojeluA	Eläinsuojeluasetus (7.6.1996/396)
JäteL	Jätelaki (3.12.1993/1072)
JäteA	Jäteasetus (22.12.1993/1390)
KML	Kiinteistönmuodostamislaki (12.4.1995/554)
KiinteistörekisteriL	Kiinteistörekisterilaki (16.5.1985/392)
LSL	Luonnonsuojelulaki (20.12.1996/1096)
LSA	Luonnonsuojeluasetus (14.2.1997/160)
MAL	Maa-aineslaki (24.7.1981/555)
MAA	Maa-ainesasetus (5.2.1982/91)
MRL	Maankäyttö- ja rakennuslaki (5.2.1999/132)
MRA	Maankäyttö- ja rakennusasetus (10.9.1999/895)
MaastoliikenneL	Maastoliikennelaki (22.12.1995/1710)
MaastoliikenneA	Maastoliikenneasetus (12.1.1996/10)
Metsäl	Metsälaki (12.12.1996/1093)
MetsästysL	Metsästyslaki (28.6.1993/615)
MetsästysA	Metsästysasetus (12.7.1993/666)
MuinaismuistoL	Muinaismuistolaki (17.6.1963/295)
NaapL	Laki eräistä naapuruussuhteista (13.2.1920/26)
RakSL	Rakennussuojelulaki (18.1.1985/60)
RL	Rikoslaki (19.12.1889/39)
TSL	Terveystensuojelulaki (19.8.1994/763)
TSA	Terveystensuojeluasetus (16.12.1994/1280)
UlkoiluL	Ulkoilulaki (13.7.1973/606)
VahL	Vahingonkorvauslaki (31.5.1974/412)
VL	Vesilaki (19.5.1961/264)
VA	Vesiasetus (6.4.1962/282)
YksTL	Laki yksityisistä teistä (15.6.1962/358)
YSL	Ympäristönsuojelulaki (4.2.2000/86)
YSA	Ympäristönsuojeluasetus (18.2.2000/169)
YVL	Ympäristövahinkolaki (19.8.1994/737)

Liite 2. Suunnistuskilpailujen järjestäminen ja ympäristöoikeus

AJAN-KOHTA	Sovellettava ympäristöoikeuden tulkinta	Huomioionottaminen		Sovellettava lainkohta	Tarkemmat tiedot luvussa
		Pienet kilpailut	Suuret kilpailut		
Ennen kilpailujen hakemista	Maankäyttöoikeus maan omistajalta	+++	+++	RL 28 luku	5.1.3
	Ympäristölupa	-	++	YSL 28.2 §	6.1.1
	Luonnonsuojelualueella liikkumista varten haettava lupa	+++	+++	LSL 18 luku	6.2.1
	Hylkeiden suojelualueet	++	+++	Asetus	6.2.3
	Lupa Natura 2000 – alueiden käytölle	+	++	LSL 64 ja 65 §	6.2.4
	Avainbiotooppien huomioonottaminen	++	+++	MetsäL 10 §	6.9.1
	Moottorikäyttöisen ajoneuvon alueellinen käyttökielto ja -rajoitus *	+++	+++	MaastoliikenneL 8 §	6.10.2
	Tilapäinen yksityistien käyttöoikeus	+ / +++	+++	YksTL 80 §	6.11.1
Ennen kilpailujen järjestämistä	YSL mukainen kirjallinen ilmoitus	+++	+++	YSL 10:60	6.1.2
	Tilapäistä leirintäaluetta koskeva perustamisilmoitus	+	++	Ulkoilulain 3 luvun 20 ja 24 §	5.1.3
	Puiden karsinnan ja kaatuneiden puiden käytön mahdollistava maanomistajan lupa	+++	+++	RL 28:14	5.1.3
	Luonnonmuistomerkkien rauhoittaminen	+++	+++	LSL 3:23	6.2.1
	Luontotyyppien suojelu	+++	+++	LSL 29.1 §	6.2.2
	Ulkomainonnan mahdollistava lupa	+ / +++	+++	LSL 36.4 §	6.2.2
	Eläinten häirintäkielto	+++	+++	LSL 6 luku	6.2.3
	Rauhoitetut kasvit	+++	+++	LSL 6:42	6.2.3
	Riistaeläinten häirintäkielto ja suoja-alueet	++	+++	MetsästysL 36 § sekä 39 §	6.4.1
	Metsästyksen häirintäkielto	++	+++	MetsästysL 31 §	6.4.2
	TSL mukaiset luvat ja ilmoitukset	++	+++	TSL 4 luku	6.5.1

	Käymälöitä koskevat määräykset	+++	+++	TSA 4 § ja YSL 103 §	6.5.3 ja 6.1.3
	Veden johtamisoikeus	+ / ++	+++	VL 9 luku	6.6.1
	Jäteveden johtaminen	+++	+++	VL 10 luku	6.6.2
	Jätehuollon suunnittelu	+	+++	JäteL 2 luku	6.7.1
	Toimenpidelupa	+ / ++	+++	MRL 126 §	6.8.1
	Toimenpideilmoitus	++	-	MRL 129 §	6.8.1
	Rakennussuojelu	++	+++	RakSL	6.8.2
	Muinaismuistot	+++	+++	MuinaismuistoL	6.8.3
	Maa-ainesten ottamislupa	+ / ++	+++	MAL 4 §	6.8.4
	Avainbiotooppien rasituksen minimointi	++	+++	MetsäL 10 §	6.9.1
	Suojametsät ja suoja-alueet	+	+++	MetsäL 12 §	6.9.2
	Yksitystien käytöstä sopiminen	+	++	YksTL 26 §	6.11.1
	Maanomistajan lupa moottorikäyttöisellä ajoneuvolla maastossa ajamista varten sekä autojen maastoon pysäköimistä varten *	++ / +++	+++	Maasto-liikenneL 4 §	6.10.1
	Maanomistajan lupa moottorikäyttöisen ajoneuvon pysäköimiseksi tien läheisyyteen	++	+++	Maasto-liikenneL 4 §	6.10.3
Kilpailu- jen aikana	Sairaana ja vahingoittuneen eläimen auttamisvelvollisuus	+++	+++	EläinsuojeluL 2:14	6.3.1
	Talousveden käyttö	+	+++	TSL 5 luku	6.5.2
	Jätteen keräys	++	+++	JäteL 7 luku	6.5.2
	Roskaamiskielto	+++	+++	JäteL 4 luku	6.7.2
	Muinaismuisto havainnot	+++	+++	MuinaismuistoL	6.8.3
	Moottorikäyttöisen ajoneuvon ajamiseen liittyvät kiellot ja rajoitukset *	+++	+++	Maasto-liikenneL 6 ja 14 §	6.10.2
Kilpailu- jen jälkeen	Roskaantuneen alueen puhdistusvelvollisuus	+++	+++	JäteL 20 luku	6.7.2
	Muokatun maa-alueen ennallistaminen	+++	+++	MAL 11 §	6.8.4
	Ympäristövahinkojen korvausvelvollisuus	+++	+++	YVL 3 §	6.12.1

	Rikosoikeudellinen vastuu ympäristöturmelamisesta	+++	+++	RL 48 luku	6.13.1
	Luonnon- sekä rakennussuojelu rikokset	+ / +++	+++	RL 48 luku	6.13.2

+++ = pakollinen + = harkinnanvarainen
 ++ = suositeltava - = tarpeeton

* = erityisesti hiihtosuunnistuskilpailujen yhteydessä huomioitava asia

